

božena správcová: tři zamilovaní
účastníci zájezdu str. 6
číňané v českých zemích str. 7
rozhovor s zhu xiaopingem str. 9
petr čornej: jak psát dějiny? str. 12 a 13
ohlédnutí za cenami magnesia litera str. 14
básně jiřího kuběny str. 18 a 19

18/05/2006, 25 Kč

chlapče, tebe bych chtěla vidět ve sprše

ROZHOVOR S ALEXANDROU BERKOVOU

foto Tvar

Alexandra Berková se narodila 2. července 1949 v Trenčíně. Otec byl dirigent symfonického orchestru, matka, novinářka, byla z politických důvodů vězněna. Část dětství prožila v Teplicích, po maturitě na SUPŠ sklářské v Kamenickém Šenově studovala v letech 1968–1973 na FF UK. Pracovala jako redaktorka, uklízečka v kostele, od roku 1982 na „volné noze“. V roce 1989 se podílela na založení *Obce spisovatelů* a spoluzaložila *Hejno českých spisovatelů Mamut*. Vyučuje tvůrčí psaní na Gymnáziu Josefa Škvoreckého, Vyšší odborné škole a Literární akademii v Praze. Její prvotina, *Knížka s červeným obalem*, která vyšla poprvé vyšla v roce 1986, se dočkala dalších dvou vydání. Za další knihu, novelu *Magorie* (1991), získala v roce 1991 Cenu Egona Hostovského. Následovaly další prózy: *Utrpení oddaného Všiváka* (1993), *Temná láska* (2000) a filmová povídka *Banální příběh* (2004). Je také autorkou mnoha televizních a rozhlasových her a televizního cyklu o manželských krizích *Co teď a co potom*.

Po Tü-i (Bo Ju'yi)

Nad starými verši

Noc. Svazek starých básní... Čtu...
Po malé chvíli

vzdech. A stařecká slza
smáčí pak vous bílý...
Devět z deseti přátel, co před dvaceti
lety mi
svým veršem odpovídali na můj,
už není mezi živými.

(Datlovník v meruňkovém sadu, 1996;
překlad Josef Kolmaš a Jana
Štroblová)

Souvisí osobní morálka autora s kvalitou díla? Může parchant psát dobrou literaturu?

Jsem přesvědčena, že morálka s kvalitou díla souvisí a parchant dobrý text nenapiše. Parchantem tady míníme morální bonsaj – nikoli nemanželské dítě. Tedy: z mnoha talentovaných mladých autorů dobrých textů se stali parchanti – ale nikdy ne naopak. Parchant je ten, kdo prodal duši. A jestliže někdo vymění duši za hmotné statky a nějaké výhody, pak už není schopen pravdy a skutečnost je mu uzavěřena. Sestává od té chvíle z různých obstků k přečurání. Možná v jiných oborech něco takového neplatí, nevím, ale nejspíš to bude totéž. Snaha o vychytralost = nedostatek hrlosti = nechota podat výkon a vůle dostat se k cíli jinak, zkratkou = zrada na sobě = následné pohrdání sebou plus pohrdání ostatními. A pohrdání tím pádem i onou prací, kterou vykonávám, protože když se dá přečurat život, tak proč ne dílčí výkon, že? Známe řadu takových

životních příběhů mladých talentovaných autorů, co prodali duši a teď za to nenávidí svět. Jejich největším životním omylem byla iluze, že se jim to vyplatí. Že na něco vyzrajou – a že to na nich nebude vidět. Ale bylo a je, na každém. Byl jich plný Klub spisovatelů na Národní třídě, uchlastávali se ve vzteku a nenávisti. Řekla bych, že ta bláhová „vychytralost“ má kořeny v pradávnm boji bolševika proti církvi, kterou chtěl vystřídat co do autority, peněz a moci nade vším. Oba vsadili na hmotu, majetek a moc, oba používali podobné fangle o bratrství a šťastné budoucnosti až potom. Oba jdou, doufám, už navěky do nicoty cestou všeho těla. Žít přes mocenské organizace, na jejichž síle se budu smět podílet? – Leda jako donátor. Je to upíří princip. Tudy cesta nevede. Už proto, že bytostná životní nepoctivost a nepoctivá práce je vždycky ledabylá, povrchní, cosi předstírající a nikdy dobrá – takže možná přinese krátkodobě prachy, ale výhledově jen ostudu. Pamätujeme přece, jak celé náklady knih prominentů

svazu spisovatelů putovaly nečtené do stoupy, zatímco další vydání šlo na pult, aby měl na co sedat prach. Aby byly honoráře, tehdy omračující a dnes legrační ve srovnání s příjmy v oblasti politiky, financí a byznysu. Jenže tehdejší mocnáři, to byli ubozí bachaři Moskvy – jejich hodnoty byly pseudohodnotami, prachy pseudoprachy a jejich sláva totéž. Osobně nechápu, proč ti kdysi talentovaní na ten obchod s duší přistoupili: Copak bolševik nabízel něco atraktivního? Byli aparátníci komunitou, do níž by člověk toužil patřit, cítil se v ní dobře a vážil si jejich členů? Samozřejmě znám osobně jen pár desítek konfidentů – ale z nich jeden jediný podepsal spolupráci, a přesto pracuje naprosto solidně a soustředěně. Ti ostatní jsou v drtivé většině chytří, vtipní a hlasití, ale jejich práce je stejně nesolidní, povrchní, falešná a předstírající jako oni. V poslední době se někteří agenti otrpali a derou se na místa vlivu; bývají hlu-

...4

PROSTĚ KOHOUT

1 *Fenomén Kohout* je nejen název biografie Pavla Kohouta z pera Pavla Kosatíka (2001), ale asi i nejstručnější a zároveň nejvýstižnější charakteristika spisovatele, jehož životní osudy české společnosti ocejené komunistickou minulostí stále nedávají spát. Autor, fascinující svou schopností být neustále ve středu (a zpravidla i v čele) dění, který už představil verze svých životních osudů, zvratů a paradoxů v memoárománech *Z deníku kontrarevolucionáře* a *Kde je zakopán pes*, přichází s další knihou, tentokrát žánrově charakterizovanou jako memoáry. První díl Kohoutova pokusu zrekapitulovat svou životní cestu od dětství po vynucené vystěhování v roce 1979 nese příznačný název *To byl můj život??* (2005) a je zároveň i přímou reakcí na Kosatíkův výklad Kohoutova života.

Na rozdíl od ostatních knih o jeho životě Kohoutem psané memoáry chtějí být knihou bilanční, která se snaží „osvětlit jeho [životní] smysl, logiku, integritu“. Prostupuje je neustálá touha všechny události hodnotit, dopovídat a vysvětlovat. Věty typu *Až se za dvacet let... Autor ještě tehdy netušil, že...* apod. jsou věrným průvodcem snad každé strany. Naopak stejně jako Kosatíkova biografie je i tato kniha vyprávěna ve třetí osobě, tedy formou, která v případě vlastních memoárů není příliš obvyklá; takto vyjádřený odstup od vlastního života však leccos vypovídá o Kohoutovi a jeho potřebě distancovat se od své minulosti.

PAVEL KOHOUT O SOBĚ I DRUHÝCH

2 Když jsem v roce 2001 psal o Kosatíkově knize *Fenomén Kohout*, pro niž Pavel Kohout poskytl autorovi bohatý archivní materiál, oceňoval jsem, že se tu skrze tento „fenomén“ části mé generace dostává impulz pro sebereflexi, pro příležitost pojmenovat vlastní omyly a vyrovnat se s nimi. Kohout tu totiž více než jiní z jeho soupeřů dovolil nahlédnout do pozadí příčin onoho dobového, až fanatického podlehnutí ideologické manipulaci, na jeho lidském i uměleckém osudu si můžeme uvědomit, že se kritický odstup v člověku nerozvinul ze dne na den, ale spolu s pochybnostmi klíčil velmi pozvolna. Důsledného hledání odpovědi na to, „jak jsme jen mohli“, se odvážila předtím snad pouze Vlasta Chramostová, zatímco jiní „pamětníci“ padesátá léta většínou vytěšňují, zatemňují či ve svých vzpomínkách vůbec vynechávají.

Některé Kohoutovy výroky po vydání Kosatíkovy monografie jako by naznačovaly, že její protagonista chystá jakousi nesouhlasnou polemickou repliku, ale to se nestalo; Kohout se ve své nynější více než třistastránkové próze soustředil na podrobnější, hlubší – a navzdory subjektivnímu zaujetí velmi věcný výklad životního období 1928–1979. Přestože se leccos v tomto sebezkoumání opakuje a překrývá s tím, co bylo napsáno či řečeno již dříve, v mnohém autor dospívá dál. A i když se někde v názoru s Kosatíkem rozchází (např. v náhledu na to, dokdy měl Kohout iluze o vývojových možnostech socialismu, a tedy i v hodnocení roku 1968), vyznění obou knih se zásadně neliší.

Při četbě Kohoutova „memoárománu“ (jak svým autobiografickým knihám říká) nepřehlédneme, že autor dokáže barvitě nasvítit nejrůznější epizody a že v tom, jak s životní materií pracuje i jak ji komponuje, dokonale uplatňuje erudici dramatika a divadelníka, takže čtenář má pocit, jako by se účastnil zajímavého a spletitého dramatu, po jehož rozuzlení dojde k velkému potlesku. Kohoutův smysl pro efekt by neměl čtenáře svést k mylnému přesvědčení o povrchnosti jeho výpovědi;

Nechybí tu ovšem očekávané „kohoutovské“ zaujetí hlavní osobou: Kohout-spisovatel stylizuje vlastní život jako drama, provázené potleskem i pískáním; krize, konflikty i tragédie však ústí v happy end, jímž je rozpoznání a napravení dřívějších omylů a zakotvení mezi morální elitou národa. Ostatně nedílnou součástí knihy jsou i ukázky z vlastní dramatické, ale i rané básnické či prozaické tvorby. A nebyl by to Kohout, kdyby svou tvůrčí metodu, dle svých slov „literárními vědci přijímanou převážně negativně“, necharakterizoval slovy: „Ostatně je to i způsob mobilizující, protože vyžaduje vysokou míru informace, koncentrace, intuice a zřejmě i talentu“ (s. 278).

Dětství a své nejbližší nahlíží Kohout ve vlastních vzpomínkách s větším pochopením a smířlivostí než jeho životopisec (Kosatík si víc všimá rodinných problémů, aby postihl formování Kohoutovy psychiky, kořeny jeho traumat a jejich průmět do budoucích názorů i díla), poněkud jinak vysvětluje a dává i svou proměnu z radikála v reformistu. Sympatická je Kohoutova ironie, pobavený nadhled i otevřenost. K jeho cti proto budiž celé líčení asi nejproblematictější vnímaného „naivního“ období v padesátých letech.

Ovšem v okamžiku, kdy přichází období „hrdinské“, tedy konec šedesátých a léta sedmdesátá, Kohout-morální vítěz získané body u čtenáře opět ztrácí: dosavadní pokora, daná vědomím vlastních vin, totiž mizí a nastupuje soudce. Najednou se můžeme dočíst: „*Sám ale zůstává kritický k těm, kdo měli možnost předvést svůj mravní názor odporem režimu v podstatně lehčích podmínkách pozdějších let, a protože nic moc nepředvedli,*

myslím, že autor se snaží být ve své sebereflexi poctivý, úplně totálního sebepoznání ale snad žádný člověk není schopen, neboť by se pod jeho tíhou zhroutil a svou osobnost destruktoval. I Vaculík není ve svých prózách tak otevřený, jak to vypadá, a mě si získal tímto výrokem v *Českém snáři*: „*Autor jako by si zvolna našel styl, jak o sobě psát naoko velice upřímně, přitom si však neuškodit.*“

Ačkoliv jde o vzpomínky, ich-formy využije Kohout jen v předmluvě a v první kapitole, kde se nazve „*kronikářem sebe sama*“ a kde ho jeho takřka schizofrenní údiv nad minulým životem (naznačený už dvěma otazníky v titulu) vede k tomu, aby proti zvyklostem rozdělil hrdinu na dva: „*Ten jeden budiž on, ten druhý já, vždyť stejně neutajíme, že jsme to my oba, srostlí jako siamská dvojčata nezaměnitelnou povahou.*“ Právě neosobní er-formou získává místy ironický narativní odstup především od onoho naivního „*Pavlika*“ s jeho prostoduše jednoznačnými postoji, jež se obrážejí ve všech jeho člancích, dopisech či verších, ale s ironií nahlíží i některé další životní epizody.

Autor stárne k uvážlivosti, a vědom si toho, co v životě a v tvorbě dokázal, o tom, co bylo, přemýšlí stále hlouběji. Rekapitulace života v totalitarismu je ožívána konkrétními detaily, někdy i senzačními nebo anekdotickými, které přispívají k čtivosti textu, ale především je nutno zdůraznit, že o době tu vypovídá transformovaná životní zkušenost jedinečného lidského osudu, kterou bychom v dílech historiků hledali marně. (To není výtku, to je konstatování.) Mladá generace má velkou výhodu, že může naši minulost zkoumat s náležitým odstupem, ale specifická dobová atmosféra v její nenápadné hroziivosti a manipulovaném pokrytectví mohou vydolovat v paměti jen ti, kteří to opravdu pamatují. Kohout živým přiblížením „dějin“ od Mnichova až po konec komunistického režimu přispívá k uchování národní paměti o událostech, jejichž temné stránky máme sklon někdy vytěšňovat, zkreslovat, a někdy i neprávem heroizovat.

Padesátá léta a svou úlohu v nich popisuje autor poměrně objektivně, připomíná „*démona souhlasu*“ i neskutečné

neprosadila se normalizace nikde tak hanebně jako právě v Čechách“ (s. 182), nebo jinde o Chartě: „*Občané spící jako Šípková Růženka a probuzení až rachotem padající Berlínské zdi ji budou marně degradovat na jakousi kryptokomunistickou lapálii, aby obhájili vlastní aranžmá s mocí nebo pohodlné vyčkávání, až se jim někdy jindy, nejspíš na svatého Dyndy, nabídne bez nátlaku*“ (s. 267).

Nikdo nechce upírat Kohoutovi-disidentovi jeho zásluhy, odvahu postavit se totalitnímu režimu a vůbec snahu napravit své dřívější viny. Ale i přesto, že se Kohout v estébáckých svazcích setkal se šokující špinou, přece jen působí poněkud nepřesvědčivě, když člověk, jenž si na počátku své životní dráhy vědomě vybral cestu, která mu poskytla značné výhody a nabízela možnosti, z nichž mohl těžit i v době, kdy již nepatřil k protagonistům režimu, naráz globálně odsuzuje všechny, kteří nejsou jako on. A to včetně těch, kteří obdobné možnosti spoustu let nedostali a na další šikany v normalizačním období snad už neměli ani sílu, ani náladu. Otázka morálního vítězství a prohry, viny a odpuštění tak zůstává nejdiskutabilnější stránkou celého Kohoutova života – koneckonců i sám Kosatík v úvodu Kohoutovy biografie přiznává: „*V jedné věci jsem se od svého ‚objekta‘ lišil od začátku do konce: ve věci odpustitelnosti viny.*“

Pavel Kohout nabídl svůj pohled na „osobní dějiny“ dvacátého století, na události několikrát popsané a přitom stále otevřené a svým způsobem vzrušující. V dohledné době snad vyjde i avizovaný druhý díl, který má přiblížit osmdesátá a devadesátá léta a doplnit tu

část Kohoutova života, které jeho životopisec věnoval jen minimální prostor.

Opravdovost snahy bilancovat svůj život a pokusit se zhodnotit své činy s odstupem let podle nejlepšího vědomí a svědomí z knihy přímo číší, i když je samozřejmě limitována osobností autora. Subjekt, nebo chcete-li slovy StB „objekt“ vzpomínek, Pavel Kohout je při tom někdy nesnesitelný svou sebestředností a moralizováním, jindy sympaticky ironický a poctivě upřímný. Co dodat? Prostě Kohout.

Alena Šporková

hout patřil k protagonistům této doby, má o ní dostatek přímých informací a oprávněně ji obhajuje proti zkreslujícím výroky politiků i jednostranným názorům některých historiků. Základní spor, který bude třeba ještě zevrubněji historicky prozkoumat, tkví v tom, zda šlo o boj dvou garnitur uvnitř KSČ a uvnitř socialismu, či zda hnutí přerůstalo v boj za demokracii. Jako účastník těchto událostí souhlasím s Kohoutem v tom, že hnutí podporované širokou občanskou veřejností překračovalo úzký rámec vnitrostranických bojů a směřovalo k demokratickému režimu, což Rusové pochopili, a právě proto zasáhli.

Zajímavé jsou autorovy informace z Pardubického archivu, které mu přinesly trpké zklamání z chování některých přátel, nikoliv však spolupracovníků z disentu, kteří podle jeho názoru žili přes pronásledování radostněji než ostatní, protože žili v souladu se svým svědomím. Znovu a podrobněji si všimá způsobu zveřejnění Charty u nás i v zahraničí. Cenné jsou postřehy o metodách StB, o sledování, výsleších, věznění i různých provokacích, do nichž se zapojovali i místní funkcionáři.

V souvislosti s vlastními iluzemi o SSSR píše kriticky o Fučíkových reportážích z této země, ale vycházejí z nových dokumentů, na rozdíl od řady publicistů hodnotí s respektem jeho postoj ve vězení i samu *Reportáž, psanou na oprátce*; znevažující závěry kolem ní odmítá.

Řadou faktů dokládá, že mnoho představitelů evropské levice si dokonce i po roce 1968 uchovává prostoduché iluze o socialistickém režimu i o tehdejším SSSR, velmi podobné našim představám ze čtyřicátých a počátku padesátých let, a poukazuje na úlohu československého disentu při rozkrývání těchto mylných postojů.

Na základě osobní zkušenosti z války a z dlouhodobého pobytu v Rakousku a NSR se vyvíjí i Kohoutův vztah k Rakušanům a Němcům. Postupně se dopracoval vyváženého stanoviska, které se snaží v pamětech podepřít fakty a zdůvodnit, a přispívá tak k objasnění česko-německé otázky, aniž by ustupoval účelovým názorům zejména části sudetských Němců, kteří zaměňují příčinu s násled-

kem. Správně připomíná rasistické zákony, německou vinu na válce, ale poukazuje i na problémy odsunu a na přehnané mýty o českém protinacistickém odboji. Dospívá k závěru, že by nám prospělo, kdybychom se s komunistickou minulostí vyrovnávali aspoň tak, jak to učinili s obdobím nacismu Němci. Neztotožňuje nacismus s komunismem, upozorňuje však na větší rafinovanost komunistické ideologie, kterou i proto je obtížnější demaskovat a odsoudit. – Ačkoliv já sám jsem i kvůli osobním zážitkům z pohraničí byl vždy proti odsunu, pozoruji, že se dnes polemika o něm (stejně jako o Pražském

jaru) vede dost podivně. Erudovaní čeští i němečtí historikové dospěli podobně jako Kohout k relativně objektivním závěrům, zatímco někteří mladší politologové i politici, kteří nejsou pamětníky a jimž chybí hlubší poznání, zaujímají často stanoviska ahistorická.

Pro budoucí hodnotitele Kohoutova dramatického i prozaického díla je kniha přínosná také informacemi o inspiračních zdrojích a autorovými interpretacemi některých děl, vycházejícími z dobového kontextu. To se týká např. jeho nejlepšího fabulovaného románu *Katyně*. Naprostá většina jeho knih více či méně odráží jeho život a paradoxně

ve své jedinečnosti jsou výpovědi o životě celé jedné generace. Samozřejmě jeho životopisné prózy podávají obraz reality nejautentičtěji.

V knize *To byl můj život??* si můžeme jen tak mimoděk udělat představu též o rozsahu a významu Kohoutovy domácí i zahraniční umělecké, organizační a politické činnosti od konce šedesátých let. Tyto aktivity jsou skutečně imponující a svědčí o mimořádné pracovitosti a výkonnosti. Ačkoliv byl i díky své horečné činnosti v zahraničí populární a měl umělecký úspěch, takže dostával lákavé nabídky, trvalý exil odmítal.

Když autor konstatoval, že nejhorší léta z hlediska životních podmínek byla zároveň jeho léty nejpłodnějšími, měl asi pravdu, ale o jeho literární potenci snad nemusíme mít obavy ani dnes: pod titulem jeho nové knihy je označení „*První díl*“ a na konci poslední kapitoly čteme *Pokračování někdy přistě* – z toho můžeme usoudit, že neúnavný autor už pracuje na mapování dalšího čtvrtstoletí, a jsem přesvědčen, že i to přispěje ke kritickému myšlení u nás a že Kohoutovy paměti mohou zvláště mladým lidem názorně objasnit pro ně těžko pochopitelnou komunistickou minulost.

Emil Lukeš

ZE ČTENÁŘSKÉHO DENÍKU ALOISE BURDY

EDUARD SVĚTLÍK: VILANÉ A TAJEMNÝ DR. AUDE, CZ BOOKS, PRAHA 2006

Tož já vím, že na deskách tej knížky naznačují, že to je jako fakt humor a děsná přča, zatímco ve skutečnosti jde o nudně nudnou nudu, ale asi bysme se tomu Světlíkovi neměli

za to smát, poněvadž to se přece může stát každému, že si zmyslí, že už toho zažil tolik, že by o tom měl sepsat celý román, a tož ho sepiše, čímž je celé to neštěstí hotovo, zvlášť když se ešče najde nějaký pocháb, který asi neví, co s penězma, a vydá to jako knížku.

Možná se divíte, že píšu o takových nudných knížkách a nenajdu si něco, co by bylo víc fajne. Jenže to máte jak s téma nudným volbama. Všici mňa nutí, že abysem volil právě tu jejich nudnou partaj. Nejvíc Růžena, která dělá, jako by to byl právě můj hlas, co ju dostane do tej Prahy a do parlamenta, ale aj Jura Juráňu, to je náš přítel, který chce, že aby zostala doma, a proto že bysem měl volit ty druhé. A včil už aj s tím začala ta Adéla, že jako mám do tej urny šupnut ty zelené, poněvadž sú nejlepší do života a úplně ekologičtí. A každý z nich mňa vykládá, jak to u nás bude pěkné, až to tu bude šéfovat právě ta jejich partaj, a skoro by mňa aj přesvědčili, když to pěkně vykládajú, jenže pak si vždycky pustím televízu, nebo si něco nudného přečtu v novinách, co jako říkajú ty jejich partajný papaláš, a už zas vím, že nevím. A přitom člověk volit mosí, protože asi chce.

No co, to už je snád lepší si něco číst, třeba aj toho nudného Světlíka, který v tej nudnej knížce Vilané nudně napsal, jak to s ním bylo od roka 1969 do roka 1989. To slovo Vilané není nic nudně francouzského, poněvadž ta nudná knížka se tak divně jmenuje kvůlivá tomu, že jejími hrdiny sú takoví lidé, co spolu žijú v jakémsi pražském baráku, jako vile. Asi tak jako v nějaké komunitě, jen tam nedělajú ty grupáče a nefetujú, poněvadž jednak se to tenkrát tak nerobilo, a to asi ani v Praze, jednak kvůlivá tomu, že sú nudní a na toto nemajú čas, poněvadž jejich hlavnú starostú je, jak zmáknút ten socialismus a přežít tu nudnou normalizáciu. Těch nudných Vilanů je v tej knížce moc, ani vám je nebudu vypočítávat, stejně se vám budú při tej nudnej čtbě plést. Snád vás jen upozorním na to, že pokavád jde o postavy chlapů, tož většina z nich sú samí mutanty od toho autora, takže by se ta nudná knížka mohla jmenovat též Světlíci.

Abyste tomu pochopili, ten Světlík, co já mu včil budu říkat aj Eduard, ne že bysem ho znal a byl s ním takový kámoš, ale poněvadž on si tak v tej nudnej knížce říká, tož ten Světlík si byl asi jist, že jeho život stojí za celý román, jenže si zase nebyl natolik jist, že to vystačí na celú opravdovú literatúru. A tož tomu chtěl dát ten umělecký šmrnc a mustr a vylepšil to tím, že místo do jednej postavy se vyklonýroval rovnú do několika exeplářů, co sú jako on, ale žádný z nich není úplně jako on, poněvadž to tak je prý lepší literatúra.

Základem celej knížky je Eduard, co si též říká dr. Aude, což je ten Eduard naruby, asi tak, jako když já jsem si dřív někdy místo Alois říkal naruby s. Iola. Jenže já jsem to robil, poněvadž to je moje tajné heslo v bance, kdežto on to robí kvůlivá tomu, že se má za mudrca, co si myslí, že to, co vymýšlá, sú myšlénky.

Asi to bude tím, jak ten Světlík hezky sebekriticky ukazuje, že ten jeho nudný Eduard dostal jednadvacátého srpna 1969 obuškou silně po gebuli, když demonstrýroval proti Husákovi a Rusákovi, z čehož lze logicky vydedukýrovat, že je úplně pobúchaný a zhlúplý, takže není divu, že si obracá jméno naruby a sám o sobě si myslí, že je celý múdry. Ale rány od těch esenbáků to mosely být strašné, poněvadž se mu z toho skoro udělala ta schýzofrénijs, ne že by byla vidět, nebo že by se tak choval, ale doopravdy se rozpůlil. Oni mu totiž prý z tej hlavy vybúchali celého jiného opravdovského člověka, jakéhosi Walter Ego, což je jako ta schýzofrénijsa fyzikálné zhmotněná. Ten Walter má asi za úkol to nudné Světlíkovo vyprávění zatemnit a vylepšit tím, že si nic nepamatuje, snád kromě toho, že byl za obrození od policajtů pobúchaným obrozencom, takže ti normalizační policajti a psychiatrové marně zkúmajú, kdo je ten,

JEDNA OTÁZKA PRO

foto archiv P. M.

Jste „otcem-zakladatelem“ *Magnesie Litery*. Arnošt Goldflam dal při předávání letošní Litery za knihu pro děti a mládež *Viola Fischerové stokrunu*. Neuvažujete o tom, že by ocenění autoři dostali nějaké, byť symbolické, finanční ohodnocení, například že by se odměna spojená s hlavní cenou rozdělila mezi všechny laureáty?

Finanční prémie nás trápí od samého počátku *Magnesie Litery*, nímčéně přáním sponzora je nerozdělovat prémii spojenou s hlavní cenou. Jednáme s dalšími potenciálními sponzory, je tedy možné, že nějaký přibude a budeme moci „přidat“ některé kategorie, případně rozdělit peníze mezi všechny vítěze. Otázkou je, jaká má být výše prémie, aby to nevypadalo trapně. Deset tisíc? Není to málo? Padesát? Ale osmkrát (vynecháme-li nestatutární cenu čtenářů) padesát tisíc je 400 000 korun – kde na to máme vzít...? Autoři a jejich nakladatelé by měli mít hlavní přínos z toho, že se o jejich knihách mluví, píše, že jsou vidět – a že se pak jejich knihy více prodávají. *Prix Goncourt* ve Francii vyplácí vítězi jen pár desítek euro – odpovídá to částce, na níž se ve třicátých letech do-

který snád zatím ani vůbec nebyl. A též je to dobré k tomu, že aby toho Waltera na koncu normalizácie, 17. listopadu, esenbáci mohli obuškama též zviksovat, z čehož se on úplně ztratí. Jakože ho na kumštovné znamení toho, že včil už bude ta svoboda a demokracija, téma obuškama vtlúkli zpět do tej Eduardovy hlavy, z čehož jakože se ten Eduard opět celý sjednotil. Ale to asi né, poněvadž do tej knížky sú vražené aj další postavy, co sú Světlíci, a na koncu se vůbec nesjednotí, nejvíc nějaký Aljoša, co píše němlich stejné knihy jako ten Světlík.

Jestliže tomu, co jsem tu sepsal, nerozumíte, nic si z toho nerobte, o nic nepřijdete, ani kdybyste si to přečetli, poněvadž je to nuda. Důležité ale je, abyste pochopili, že tři čtvrtiny tej knížky sú všelijaké historije, co ti Světlíci a jejich roby a kamarádi zažili, že aby se tú normalizáciu jakžtakž prokusali. Na třistastránkový román to není, ale většina z těch historijí se asi někomu stala, některé ani nejsou tak nudné, nejvíc ty, co ukazujú, jak aj za normalizácie mohl bujet podnikatelský duch a že aj tehdy člověk mohlo mět v kešení, když věděl, jak na to, koho podfúknút a komu vlézt do řiti. Ze života sú aj ty

o Světlíkoch, jak chtěli být umělcem a přitom strádali pod šéfama, co je nenechali pořádně dělat ani tú kulturní a osvětovou činnost. Však si každý z nás něco takového povedeného pamatujeme. Jen kdyby to dohromady nebyla jako celek nuda.

A největší nuda je ta čtvrtina knihy, co je zasviněná Eduardovým nudným lapcáním, jakože filozofováním, které na futurálu nazývajú „originální myšlenkovou disciplínou“, jakože dokonca „audiologii“. Na první pohled to vyhlízí jako celý filozofický systém a možná aj je, tak je to blbé. A nejhorší je, že z toho strašně kúká, že ten Světlík, jakože Eduard, jakože dr. Audi, si asi fakt myslí, že to, co tu dohromady zplácá, sú nějaká fakt múdrá múdra, co z nich všici budú úplně hotový. Ale vy tuto část můžete klidně přeskočit, poněvadž tam není nic, na co byste nepřišli sami, tedy pokavád by se vám chtělo na takové nudné hlúpostě promarnit čas. Ostatně ani ten Světlík, jakože Eduard, jakože dr. Audi, si asi není zas tak moc jistý, že ta jeho múdrá múdra sú tak múdrá, poněvadž jináč by s nima vyrazil na nějaký filozofický kongres a nedělal, jakože je to jen legraca do nudného romána.

PAVLA MANDYSE

mluvili otcové-zakladatelé v jakési kavárně –, avšak její mediální ohlas je natolik velký, že výrazně znásobí prodeje vítězné knihy, vyplácí se tak víc než sebevětší finanční prémie. Koneckonců ani *Booker Prize* v Británii či *Pulitzerova cena* v USA nejsou spojeny s vysokým finančním oceněním. Netvrdím, že se stejný efekt projevuje i u nás už nyní, ale snad se to daří alespoň částečně – a co teprve za dvacet, padesát, sto let... Mimochodem ceny *Thálie*, *Český lev* nebo *Anděl* žádné finanční prémie divadelníkům, filmářům ani hudebníkům také nerozdávají a nikomu to nepřipadá divné. Jistě, literáti jsou na tom ze všech zmíněných finančně

nejhůř, přesto však věřím, že smysl ceny nemůže spočívat v předání jednorázové částky, ale v soustavné propagaci autora a jeho knihy.

miš

EJHLE SLOVO

VRATÍPEŇ

Existují celé skupiny slov, o jejichž existenci nemá člověk ani tušení, třebaže pocházejí z jeho mateřštiny. Většinou se rekrutují z oblasti odborné terminologie, k níž my laikové přistupujeme s posvátnou nedůvěrou. Při korekturách encyklopedie plachetnic pro jedno nejmenované nakladatelství se má lexikální zásoba rozrostla o slušnou řádku slov, bez nichž se neobejde žádný starý mořský vlk. Nevadí, že si pod nimi, já krysa suchozemská, nedokážu nic představit, stačí, že se dobře převalují na jazyku a exoticky znějí. A navíc nefungují jen sama o sobě, dají se dokonce spojovat do vět. Ejhle, jedna z nich (v nezredigované podobě): *Standardní podélnou takeláž v Evropě té doby, pokud o její existenci může být řeč, tvořila čtyřstranná hlavní plachta umístěná na vratiráhně a vratipni, trojhranná stěhovka, kosatka umístěná na čelenu a někdy malá čtyřstranná plachta vztyčená na zadním stěžni vytvořila keč nebo jolu v záležitosti na umístění zadního stěžně vzhledem k hlavě pně kormidla. Zlaté metafory, strofy a ritornely.*

Michal Škrabal

beč

chlapče, tebe bych chtěla vidět ve sprše

ROZHOVOR S ALEXANDROU BERKOVOU

boce uražení, když se jim netleská a předem neuvolní cesta; pomlouvají a snaží se ubližovat, jako bychom v nějaké knize života podepsali, že to sice všichni víme, že jsou morálně zdeformovaní, ale necháme je dál škodit zemi a hájit zájmy východních mocností, budeme dělat, že to jako nevidíme, že je vlastně všechno v pořádku a jsme tak nějak kamarádi, že? Jsou to jedinci neobyčejně drzí a neuvěřitelně splachovací. Nedávno se jistý agent hodlal dostat do vedení PEN klubu s konkrétním záměrem prodat a spotřebovat dům v Budislavi, který jako pracovní pro spisovatele zařídil kdysi Karel Čapek. Založí-li pár lidí jakýkoli sebeušlechtilější spolek, zakrátko se tam vetře agent, který musí mít všechno pod kontrolou a případnou vznikající energii včas rozmělní. Toho se nezbovíme, dokud bude Putin dýchat. Hůř: Dokud se nerozplyne sen bývalého svazu sovětů o obnovení hegemonii. Teprve pak zůstanou na suchu kágebáci a dovolí lidské důstojnosti a životní síle na našem území plně se rozvinout. Nevěřte na mýtus o české „malosti“ a „povaze“; je to boj o střed Evropy. Začal už za cara.

Nesouvisí to spíš s institucionalizací? Jestli zkrátka instituce – ať jsou jejich poslání jakkoliv bohulibá – nepřitahují takovéto temné síly?

„Temné síly“, to je výraz, který jim dodává zbytečné démoničnosti. Jde o mocensky chráněný primitivismus, adoraci agresivity, kdy lhát je chytré a podvádět šikovné. To ovšem v důsledku působí jako zátěž, provokující touhu po pravdě, důstojnosti, duchovním šlechtictví, morálce a čistotě. Slaboduší mívají nepřekonatelnou touhu ne pracovat na sobě – což je jakožto vrchol lidského snažení hodno úcty –, ale někoho sledovat a řídit. Vládnout. Je to choroba, vanoucí z východu. Zvládnout a ovládnout sebe je nejvyšší cíl tady na zemi a *kdo toužíš po moci, vyhledej lékaře*. To ví každý, kdo jen zavadil o východní filozofii a populární východní sporty. Přesto se nám politika, reklama a vůbec spotřební duch snaží vnutit pravý opak – životní filozofii parchantů, stojící na srovnávání, soupeření, ulpívání, chtění, podvodu a lži. Všechno, co destabilizuje lidskou bytost, zbavuje sebekontroly a činí ji nešťastnou. Dokonce se to vyučuje. Absolventy těchto školení poznáte podle setrvalého napětí a vnitřního strachu, že proti nim je někdo stejný jako oni. Nejraději organizují nevidění, škrtí je kravaty a potí se jim ruce. Brzo umírají. Divnej svět.

Na rozdíl od předminulého století, které ještě akceptovalo cosi jako lidskou důstojnost, dneska platíme za to, že v listopadu netekla krev. Mluvím samozřejmě o této parcele, o mocensky infikovaných, „post“komunistických zemích. Ovšem – jak řečeno: dokud Putin dechá, žádné „post“ tady neexistuje.

Má tedy podle tebe smysl se např. ve spisovatelských spolcích nějak angažovat nebo snažit se je nějak obrodit?

Nelze je obrodit. Lze se na nějakém základě sdružit – ale co vzniklo na mocenském základě, nelze transponovat do roviny lidské. Proto mám ráda PEN klub, protože sdružuje a programově nic neřídí – a neměla jsem ráda svaz spisovatelů, protože už ve své struktuře měl zakódován virus moci. Spolky samy o sobě jsou velice užitečné a dělají spousty užitečných věcí. Už tím, že existují, jsou například partnery pro svět. Když někdo přijede a chce se setkat s kolegy z profese, má tu možnost. Autoři jsou jinak dost ne kolektivní. Ale spolkaření vůbec bylo odjakživa spojeno s pěstováním nelukrativních zálib: Jak nesmírně užitečné byly např. různé vzdělávací a okrašlovací spolky, kolik práce vykonal spolek českých turistů například. Byla to doba dosud nekontaminovaná carským Rus-

kem, i když boj mocností o střed Evropy probíhal už tenkrát, samozřejmě.

Je z morálního hlediska dobře, že se literatura dostala na okraj zájmu i v tom smyslu, že se za beletristické knížky většinou neplatí honoráře a autor je v podstatě rád aspoň za to, že jeho kniha vyjde? Že se z psaní beletrie stala v podstatě dobrovolná činnost, kterou se lze těžko uživit?

Když Gorkému vyšla povídka, pila za jeho honorář dva měsíce celá vesnice; jak jsem četla. Tohle jde v zemích tzv. velkého jazyka. Malá země s malými náklady na to nemá: Skandinávie to řeší masivní podporou vlastní kultury – ovšem mají za sebou nerušenou kultivaci demokracie a úctu ke kultuře, jejíž hodnotu a nepostradatelnost znají. Nejsou opakovaně kontaminováni bolševismem, takže cosi jako fungování a úcta k výkonu je tam normou. Kde politik slouží zájmům své polis, tam kultura může přijít na řadu, aniž by kvílelo opomíjené školství a zdravotnictví, které mají ve frontě přednost. Neumím si např. představit, že by Harry Potter vyšel u nás, i kdyby čeština vládla světu. Autorce by to ukradli: o autorská práva by ji připravil nějaký šikula od filmu nebo sám nakladatel. To zaprvé. Boom by se nepovedl, protože nakladatel by se nepostaral o reklamu. Napětí by se nekonalo, protože další díly by někdo vynesl, rozmožnil a prodal na černém trhu. A tak dále. To jsou naše skills a manners. Ne-solidarita, závist. Než někoho podepřít, radši mu něco překazit: znám lidi, kteří jsou na to pyšní, co komu provedli a překazili, a chlubí se s tím kamarádům v hospodách. Proto taky možná čeština světu nevládne. Ale na rozdíl od mnoha médií bych nevinila „lidi“: ryba hnije od hlavy. Kdyby primitivismus nebyl adorován a hájen a vynášen jako rentabilní, ono by se k němu tolik lidí neuchylovalo. Nejde o mé soukromé mínění. Etologové píší, že „*bude-me-li se zabývat bezobratlými a nižšími obratlovci, (zjistíme, že) jejich sociální chování je antagonistické, tedy založené na soupeření a protivnictví. To se ze všech suchozemských obratlovců týká především plazů, jejichž sociální život se odehrává v oblasti mezi dominancí a submisivitou; dokonce ani při námluvách k sobě jedinci nejeví ani trochu přátelství. Až s vývojem ptáků a savců se objevily sociální schopnosti...*“ a tak dále. (I. Eibl-Eibesfeldt: *Člověk, bytost v sázce*, Academia 2005) Hezké, že? Nelze nepomyslet na probíhající předvolební boj, třídní boj, podsouvanou soupeřivost i v reklamě na zmrzlinu anebo výrok jednoho duševního impotentu, který napsal, že je své družce věrný, slovy: *momentálně používám stejný soubor otvorů...*

Jak, proč a s jakou představou jsi ty sama začala psát?

Panebože, to by měly být trestné otázky! Jednak jsme na ně aspoň desetkrát za život už všichni nějak odpovídali, jednak si myslím, že všechny začátky autorů jsou v podstatě stejné. Vždycky je na začátku nějaká samota, citlivost a bolest, a protože literatura funguje jako oáza, každý, kdo začal psát, předtím nejspíš hodně četl, tj. utíkal před světem do literatury. Pořád jsem si něco čmárala, ale první skutečnou povídku jsem dokončila, až když jsem měla dceru.

Odjakživa jsi psala povídky, nebo jsi začínala poezii?

Samozřejmě jsem se zamlada „*dopouštěla poesie*“, jak kdesi řekl Karel Čapek, jenomže si ji příliš vážím na to, abych se ji věnovala i jako dospělá. Skutečně dobrá poezie, to je obrovská síla. Otokar Březina, Vladimír Holan, Henri Michaux...

Kde je pro tebe hranice mezi prózou a poezií?

Milé děvče: Krátký řádky, dlouhý řádky! Jsou ale lidé, kteří praskají podřadné texty a nazývají to poezií, protože do svého hodnocení světa naflákají mezery a píšou to pod sebe. Sázejí na nedořečené a na čtenářovu imaginaci, která už to dotáhne za ně.

Mám podezření, že právě některé tvoje knížky (např. *Magorie* či *Utrpení oddaného Všiváka*) se blíží spíš poezii, ačkoliv jsou v dlouhých rádkách.

Kéž by to tak bylo. Ale jak říkám, k poezii mám příliš velkou úctu, než abych tak své texty nazývala. Svědčí spíš o nízké úrovni poezie i prózy, jestliže i toto by mohlo být jako poezie vnímáno. Protože i próza musí být jazykově kultivovaná, má mít dikci, rytmus a styl. Jinak rozdíl mezi poezií a prózou vidím především v čase: poezie je věcí okamžiku a nepracuje s vývojem děje, což próza ano – a potom v sevřenosti: poezie by neměla informovat a vyprávět. Poezie je stavba obrazu. Próza by taky neměla moc informovat, ale to bych tu nerada rozváděla. Poezie je nejčistší, nejstručnější tvar. Jakmile lze řeč básníka říci přesněji prózou, je to poezie špatná.

Začínala jsi psát v poněkud jiné době, atmosféře, než je teď. Jaké to pro tebe bylo?

To byl totáč. Svět byl přehledný: my a oni. Ale mě to trápilo až později. Zamlada jsem neměla srovnání; znala jsem demokracii jenom z literatury a z vyprávění.

Bylo třeba těžší přijít s povídkou do nějaké redakce?

Ne. Nikam jsem nechodila. Mně bylo v osmašedesátém devatenáct. Věděla jsem, že se stalo něco špatného, ale neměla jsem zažitou demokracii jako proces. Měla jsem zažitý leda hurásocialismus s lidskou tváří, vzpomínám si, jak se na mě jeden kamarád (Jarda Čejka to byl – znali jsme se, než se vrhl do politiky a stal se členem ústředního výboru komunistické strany) podíval jako na úplného idiota a povídá: *Sašo, Sašo... Nerozumíš vůbec ničemu*. Já se mu snažila vysvětlit, že u nás přece není žádná kontrarevoluce a lidi že mají chuť pracovat a podobné nesmysly; netušila jsem, že bolševik jenom dělá vlny a že jsme prostě jen država Moskvy. To jsem pochopila až později. Nicméně jsem z tzv. šedé zóny, tj. z generace, která byla v těch zlo-mových letech moc mladá, aby měla čas něco „zkazit“, byla jsem první rok na škole – ale zase moc stará, abych nechápala, neviděla a lezla do leninských svazů, SSM a kýho šlaka, protože je to „rozumné“. To až ti o pár let mladší: ty už nedalo takovou práci přesvědčit, že prodat duši se vyplatí. Ti mladší byli taky často z tzv. náplavy, tj. z rodin, dovezených do Prahy z celé republiky, aby mamky a tatíci zaplnili místa neposlušné inteligence, vyházené z řídicích míst. Taková sametová Bílá hora: likvidace inteligence jako spolehlivý prostředek vítězství diktatury. V osmašedesátém jsem byla na fakultě v prvním ročníku. Jenom jsem zírala, jak se tam schůzuje, a pak jsem zírala znova, když jsem potkávala někdejšího revolucionáře z vyšších ročníků: jeden byl nějakou dobu se ženou a dětmi ve sklepním bytě hluboko pod úrovní životního minima, a pak jsem zírala znova, když jsem ho potkala s lyžařskou výbavou v ceně ojetého volkswagena; čile se věnoval zahraničnímu obchodování především s Moskvou. Například. Takže tehdy nešlo o to, co a jak se píše, ale KDO to napsal a jestli „drží lajnu“ – tj. politickou linii. Jak řekl někdejší předseda svazu spisovatelů, jsme generace, ke které oni mají tzv. abstraktní nechuť. Proto mi nikdo nic nevertlil – taky ale nic nevydal – ale také mě nikdo neotravoval se socialistickým realismem nebo přihláškou do partaje. Byli lidi, kteří toužili dostat se mezi vládnoucí bolševická hovada, a ti se přizpůsobovali už dopředu a hodně se snažili a ničili, prodávali svoje nadání – nebo byli malinko podmáznuti třeba bytem v Praze nebo tak – a ti dnes píšou nejspíš pod pseudonymy a nenávidí za svůj zločin na sobě všechno živé ko-

lem. Zvykli si na privilegia a snadnost; dneska jim nikdo nic neznemožňuje, jako to dělali oni, ale musejí se živit prací. Rozhodně je neobtěžují policijci a hladý neumírají. Legrační je, že nemohou pochopit, proč tak užitečnou věc, jako byl svaz spisovatelů, někdo chtěl zrušit. Nedošlo jim, že ty totáčové peníze jako odměna za duši už by tudy stejně netekly. Zrušit svaz nebylo bourání – to byl jen úklid skořápky. Ale jestli někdo vypráví, že ho ke spolupráci nutili, tak lže: prostě skákal na trpytku.

Anebo byli vydíratelní přes děti, ne?

To snad starší generace – my měli děti ještě malé. Ale totáč se svými postupy a cíli netažil. Na sjezdu spisovatelů podivně náhle zemřel Josef Kainar, měl se stát předsedou; odsouhlasilo se to na Dobříši po dlouhé diskuzi – druhý den měl být potvrzen ve funkci, a ráno ho našli mrtvého. A Ivan Skála už byl připraven tu funkci vzít a bylo. Takže jestliže někdo říká *my jsme tomu věřili*, tak to je lež. Nebylo čemu věřit, Gottwald od samého začátku chodil a řval *pověsíme vás na lucerny!* Kdo měl všech pět pohromadě, musel vědět, že tohle není a nikdy nemůže být demokracie. Ani za Gottwalda, ani za Husáka. Ty věci se dějou nám před očima. Pořád. A budou se dít dál. Dokud nezačneme rvát, že císař pán je nahý: že slušnost není slabost a tak dál.

Já jsem tě poprvé viděla v roce 1987 na Zeleném peří – to už jsi měla vydanou Knížku s červeným obalem.

Ano, ona vyšla poprvé v roce 1986, a podruhé 1988. To nastoupil Gorbačov a tuhost lásky k Sovětskému svazu začala polevovat. Ale v té době už ta knížka byla stará deset dvanáct let. Hned potom jsem psala *Magorii*, dokončovala jsem ji po listopadu, ještě jsem tam stihla dát ty Václaváky. Vydání muselo opět počkat, protože se honem vydávali disidenti, já jsem najednou byla příliš oficiální – jak se vyjádřili někteří soudruzi ze Sovětského svazu: jeden můj kamarád mě doporučoval k překladu – a že prý ne, že budou překládat jen ty zavírané disidenty – že jsem měla po osmašedesátém zavřenou matku jakožto novinářku, to bylo asi málo – anebo mě nějaký pošetilec zaměnil s Alenou Berkovou, dramaturgyní TV, která spěchala podepsat antichartu – nevím. Prostě to беру na vědomí a vyložené si nepřeji být přeložena do ruštiny. I kdyby to mělo vynést milion.

Ještě k tomu Zelenému peří Mirka Kovářka. Co pro tebe tehdy v osmdesátých letech znamenalo?

Mirek má nehynoucí zásluhu. *Zelené peří*, to byl pojízdný časopis, rozvezl naše texty po republice, takže jsem se seznámila s lidmi, s nimiž bych se jinak nepotkala: z Brna, Plzně, Hradce; spolu jsme pak léta trávili řadu silvestrů... Bylo to fajn a líp se nám úpelo.

Sleduješ Zelené peří i teď?

Stydím se, ale nemám čas a nechce se mi prezentovat vlastní plešatost, když jsou tam ty zelené hřívy – abych byla buď vyvolaná jako hodnotitel, anebo naopak roztrhána těmi mladými, kteří mě třeba znají ze školy. Stráním se toho, myslím, že takové věci jsou vnitřní záležitosti každé generace.

Ono se ale i složení autorů proměnilo – v osmdesátých letech byl nezavedený kdekdo, i hotoví autoři, zatímco teď je to spíš záležitost pro ty skutečně mladé věkem, ne?

To je další věc – to mladé psaní... Co jsem na světě, říká se, že je to stejné, což dotyční autoři neradi slyší, ale je to pravda. Mladé psaní má většinou určité znaky předvádění, trošku vykrádání, což je v pořádku, protože i takovými pokusy se autor hledá, bourání starých forem a nenalezení nových, ale dnes je to takový easy-art. Možná je i příznakem doby, že lidé nejsou ochotni moc pracovat: chtějí víc šokovat a hned peníze. Pojem generace už není vertikální, tj. že se v určité době scházejí a komunikují lidé,

kterí jsou si blízcí pohledem na svět, bez ohledu na věk, ale horizontální, tj. přetlačování a srovnávání se, zaclánění si, ubírání místa apod. A ta hlučnost, to je jako když kytarista, co neumí levou rukou, nahrazuje fortissimem právě... Samozřejmě každá mladá generace se musí nějak definovat a vydělit se, distancovat od předchozí apod.

Já mám dojem, že u mladých je problém taky v tom, že nemají načteno, někteří časem pochopí a snaží se to dohnat, jiní se na to vykašlou a psaní nechají...

Mně připadá, že chtějí hlavně rychlý a snadný úspěch – tj. film. Už léta jsem nečetla dobrou mladou prózu, z níž by stálo za to si zapamatovat a citovat větu. To jsou všechno jen nějaké více či méně šikovné kompiláty a mívá to dost televizní charakter. Info, že někdo si na sebe něco oblík, odněkud někam šel, někoho potkal, zapálil si cigaretu – co to je? Jako by najednou nešlo o to, že próza je konkrétní tvar: má vnitřní stavbu a mnoho dalších kvalit – ne jen úkol drmolivě klopýtat k pointě.

Ty sama mladé adepty psaní učíš na Literární akademii Josefa Škvoreckého, takže to mluvíš také o zkušenostech ze školy?

Učí tam řada autorů, zatím se na škole vystřídali např. A. Kliment, D. Fischerová, M. Kovářík, M. Viewegh, P. Šabach, I. Obermannová, J. Dědeček. M. Uhde, J. Stránský, I. Vyskočil – a určitě jsem zas někoho vynechala – nechť mi nejménovaní prominou...; generace je pojem vertikální, takže každý student si vybere lektora, který mu sedí. Literární akademie je skvělá v tom, že na ní praktické psaní nevyučují teoretici, ale lidé, kteří se tou praxí sami žijí. Tak to bývalo odjakživa – učitel je vlastně obrozenecká záležitost: když nebylo na soukromého mistra do každé rodiny, spojilo se víc rodin a zaplatili si jednoho vyučujícího. Takto např. vznikly naše taneční – které nemají ve světě obdoby: měly by být chráněny UNESCO. Takže na Literární akademii byla už v začátku podmínka, že vyučovat psaní musejí lidé, kteří to sami dělají. Z toho plyne, že neexistují nějaká obecně závazná pravidla nebo osnovy. Každý předává to své – jako za renesance. Možná je to jediný způsob, jak se dá umělecké řemeslo předávat. Řada studentů lituje, že nemají dost času, aby chodili k více než třeba jen dvěma třem autorům – a že víc nestihnou. Ale to je taky dobře – protože jsou to různé cesty na týž kopec a ztrácet čas hledáním cest je pošetilost. Proto říkáme nováčkům: *Čtěte, co vám chutná, nemusíte dočítat, ale když najdete autora své krve, své rezonance tady v seznamu, tak k němu běžte a od něj se uče.* Tím předjímám otázku, jestli se psaní dá učit.

A vidíš, na to jsem se zrovna ptát nechtěla.

Ne? Každěj se na to ptá. A já vždycky odpovím, že když se dá učit kreslení, malování, muzika, divadlo a tanec, tak proč by se nedalo učit psaní? Jenže my jsme všichni už od Husa plus minus gramotní, a tak si myslíme, že ten, kdo umí písmenka, automaticky umí taky psát.

Mě by spíš zajímalo, zda vy učitelé, zvlášť pokud jste hodně vyhranění, svým žákům bezděky příliš nevnutíte svůj vlastní styl.

Každý žák je osobnost a učitele si vybral. A tak metodou, která se mu pro začátek nabízí jako berle, použije a pak odhodí. Ale konečný text je jeho. Styl vnutit snad ani nelze, pokud ho studenti přebírají, berou si ho sami. Každý z vyučujících stejně bude říkat: *musíte si ohlídat, aby to nebylo prázdné, aby tam nebyla hluchá místa, zbytečná slova atd.* To jsou univerzální věci; kultivování nástroje.

A funguje to?

No samozřejmě. Ale hned druhý krok je nezastavovat se na první metě a jít dál, protože zastavit se znamená zemřít – a každá knížka se píše jako první – a tak dál. Hodně lidí mi třeba říká: *Ty to máš dobrý, oni ti dávaj nápady!* Opak je pravdou! Proto mnoho autorů učit nechce, a kdo učí, dělá si přestávky, protože učení znamená vypálit tu autorskou potenci, kterou

potřebuji pro sebe, na cizích rukopisech. A oni vůbec nemají zábrany vůči zcizení nápadů. Nehledě k tomu, že životní materiál se nepřetržitě valí všude kolem nás. (To říkám kvůli těm, kdo si myslí, že ze studentů lze autorsky žít.) Přínos učení je jen v té radosti, když vyjde studentovi prvotina. Literární akademie také svým studentům prvotiny vydává, což je myslím velmi užitečné. Výraznými osobnostmi posledních let jsou Vučka, Votrubová, Dřevíková, Chochola, Totušková – a určitě jsem někoho vynechala...

Urodil se v tvých kurzech už nějaký spisovatel? Nebo někdo opravdu hodně dobrý?

Potenciální spisovatel minimálně jeden každý rok. Ale probudit talent není problém, stačí, když ten člověk miluje literární svět, rád čte a chce psát. Párkrát se přihodí, tak zhruba jednou za dva roky, i taková věc, že tam sedí děvče nebo chlapec, sedává v první lavici, nemá jedinou absenci, dívá se na mě velkýma tázavýma očima a nechápe vůbec. Samozřejmě píše nesmysly – ale pak se najednou přihodí, že se dejme tomu po dvou letech probere a lup ho, něco se zlomí a vypadne z ní nebo z něj text, který opravdu stojí za to. To se také stává. Já už TP učím na Gymnáziu J. Š. a Akademii víc než patnáct let (úměrně tomu sama nemám moc napsáno) a už vím, že je to něco jako proutkařina. Když je láska k věci, talent se nutně objeví. Pak už rozlet brzdí jen lenost a strach. Takže bych dnes byla schopná udělat spisovatele úplně z každého, kdo by o to stál. Jenže proč.

Takže ze své pedagogické činnosti máš dobrý pocit, a tím pádem i energii?

Dobrá pocit. energii to spíš bere. Ale nedovolí to z pohodlnět. Je to něco jako běh se zátěží: kdybych neučila, možná bych zlenivěla a zblblala ještě víc, než jsem. Hmotný vesmír se rozpíná, chladne a těžkne a já s ním. Učení mě proti všem zákonům chladnoucí hmoty nadzvedává vidlema.

Kromě pedagogického působení také překládáš a pracuješ na scénářích – přináší ti to nějakou zkušenost, která je pro psaní užitečná?

To dělám kvůli prachům. Nicméně každá práce je zkušenost. Mokrát jsem si říkala, jak by bylo krásné, kdybych to dělat nemusela. Kdybych měla rentu – nebo mě někdo živil... Jenže bych shnila. A taky: ať má někdo jakékoliv množství peněz, vždycky mu schází deset procent. Kolik asi schází Rothschildovi? Scénář je nesmlouvavý: Tam neprojdou náznaky, domněnky, tři tečky. Všechno je vidět a slyšet – a škrtá se ne po řádcích, ale po stránkách.

Je tedy možné říct, že v próze tě tato zkušenost nutí k větší zkratce?

Spíš bych řekla, že mě to zbavuje „povinnosti“ dělat dějové prózy. Jen jednou jsem scénář přepsala jako text. Nepovažuji ho za prózu, ale je dobře, že jsem to udělala – dost lidí si totiž myslelo, že *nevypřívím* příběhy, protože to neumím. Jenže já to v próze nedělám, protože mě to nebaví. Nebaví mě to ani číst – tak proč to psát.

Ty jsi vystudovala češtinu a výtvarku, nemýlí-li se. Jak to máš s výtvarnem teď? Co užitečného se prozaik může naučit od malířů?

Vždyť já jsem vlastně neúspěšná malířka! Češtinu a výtvarku jsem studovala hlavně proto, že mě nevzali na UMPRUM. Pročetla jsem se pubertou, neuspěla jsem při přijímacích na střední UMPRUM, tak jsem šla na sklářskou průmyslovku. A když mě pak nevzali na vysokou UMPRUM, tak jsem přišla náměstí (to bylo 2. července, měla jsem právě narozeniny) a zkusila přijímačky na filozofii. Na ty jsem se vůbec nepřipravovala a udělala jsem je. Protože jsem, chudinka nešťastná, ubohá, namísto milostných afér mládí pročetla. A na FF UK jsem narazila na Františka Buriánka, o němž jsem v tu chvíli vůbec netušila, že je to náš vrchní čapko-log. No a já do svých šestnácti let přečetla Čapka úplně celého. Knihovnice v teplické

knihovně, kam jsem tehdy chodila, mi ho už skoro odmítala půjčovat – *to nemůžeš číst pořád jednoho autora, vem si taky něco veselého, jiného* – jenže mně ty texty – např. *Hordubal*, *Povětrň* a *Obyčejný život* – zkřížily cestu v době, kdy to se mnou šíleně cvičilo – pamatuju se, jak na mě v *Povětrňovi* dýchlo, že *černoška měla prsa jak dva leklé kapry*... A ta slovní štavnatost s vizí duchovního rozmachu ve vechtrovském domku na konci světa v *Obyčejném životě*: *my všichni jsme bratři*... Z toho jsem se nemohla probrat. Nebo krátké juvenilie, *Z Krakonošovy zahrady*, to nejsou jen tak nějaké hrátky, jak se učilo ve škole, to je přehlídka duchovního bohatství a mnohosti stylů; v dobových kritikách se tehdy spekulovalo, zda „bratři Čapkové“ nejsou pseudonymem nějakého zhýralého milionáře... Je to inteligentní a je to muzické, ostatně překlady *Francouzské poesie nové doby* od Karla Čapka podle mě dodneška nejsou doceněné – on všechno překládal z originálu, bez tzv. podstročnicku! (to je ale fujtajbl slovo...) A naprosto skvěle!

Takže Čapka jsem nahlatala, a ještě také Shakespeara, toho do deváté třídy na základní škole, protože jsem byla hluboce nešťastná a s dětmi jsem si nehrála. Otec mě od čtení honil a svým osobitým způsobem říkal, že když budu pořád jenom číst, budu tlustá, budu mít tlustý brejle a nikdo mě nebude chtít. Potom naopak následovalo období kolem šestnácti sedmnácti, kdy jsem se doma zdržovala úplně minimálně, hrála jsem tenis a závodně plavala. To mi zas říkal, že jsem vychrtlá jako komediantská herka. Rodičům se člověk nezavděčí...

To jsme ale nějak zamluvily to výtvarno...

Jo, takže jsem měla načteno – asi jako když si dítě hraje s delfínama a pak se diví, že umí plavat. Tak mě vzali na filozofii. Kromě toho jsem se také pokoušela malovat, což bylo absolutně příšerný. V tomto směru se mi vůbec nepoštětilo, nezkrřížily mi cestu osobnosti, které by mě k něčemu přivedly. Anebo jsem je sama minula. Chodila jsem k místnímu teplickému výtvarníkovi, což byl takový plakátový umělec, který nás učil používat uhel naplocho. Při čtení jsem nemusela podávat žádné výkony, byla to oáza – žádní rodiče v tom nevrtili. Takže malování zůstalo jako nenaplněná láska pro příští život. Malování a muzika. Zpěv. Nicméně to tihnutí k výtvarnu a výtvarná výchova na škole mi dala schopnost vnímat hodnoty, kterých bych si jinak asi nevšimla. Barevná sousedství například. Schopnost jednotlivin naplno zazníť až při setkání s jinou kvalitou. O tom jsem se vlastně dozvěděla až od profesora Sýkory. Byl, jako v té době hodně sympatických lidí z různých vysokých škol, „odložen“ na pedáku. Zdeněk Sýkora a Kamil Linhart. Od něj jsem poprvé slyšela o zenovém buddhismu. Byly to veliké zážitky: jezdili jsme do plenéru, na výlovy rybníků – prostě život. Tehdy jsem teprve začala vnímat vztahy uvnitř celku a zbavovat se drmolní informací a cítit přesnost výrazu. To platí na plátně, u psaní, v muzice.

Takže učitel, přirozená autorita, je v umění dosti významná postava, jestli ti dobře rozumím.

Ve všech oborech. Myslím, že tahle štafeta, předávání lásky k věci, je jedinou cestou vývoje.

Kdo byl tím odborníkem pro tebe?

U psaní Karel Čapek. Při uvažování o podstatě věci Zdeněk Sýkora, Kamil Linhart, Karel Malich. A můj otec. Ten tedy mé zapálení spíš dusil, ale nesnášel přibližnosti a rozmaný amatérismus. Tehdy mě to štvalo, dneska mu rozumím. Otec byl dirigent. Muzikant. Ale k lidem byl hluchý. Ale pamatuju si, jak jednou jedinkrát doma promluvil spontánně – vyprávěl, jak se snažil dirigovat školní orchestr: *Tak jsem tam nad nima stál a mával rukama, díval jsem se na ty zátylky, protože děti luštily noty a nebyly schopné se v nich orientovat, až jedna divenka, houslistka, zvedla hlavu, tak jsem jí takhle pokynul, ať přidá – a vona mi ty housle podala!* Za tohle skoro tátovi odpouštím, že se se mnou nikdy nebavil: jenom vydával instrukce a myslel

si, že je to to hlavní, co my tři děti potřebujem k životu.

Máš teď něco rozepsáno, resp. máš v plánu se do něčeho pustit?

Mám setrvalě něco neodevzdáno, povinností mnoho, nutností ještě víc – žít se musí, že ano. Teď jsem zaplaťpánbůh odevzdala jednu věc pro ČT, už tam jen piluju slovosledy, takže bych možná i mohla mít na půl roku z čeho žít. Záměřů mám strašně moc, hrozný je, že mi to jde čím dál hůř s vědomím, kolik čiperných a bystrých očí zaznamená každé klopýtnutí...

Hůř to jde proto, že jsi k sobě čím dál kritičtější?

Nejspíš. Hledat téma není problém, ale volit způsob tlumočení je čím dál těžší, protože mi všechny cesty připadají dávno vyježděné; svět už pro mě není tak nový jako kdysi, ale naštěstí je plný pitomin, komplikací a zkomolenin, že je pořád o čem psát. Předsevzala jsem si, že se ne nechám spláchnout temnotou, ať už mi zastřečeních a cloumá se mnou jakákoliv. Chci, aby to bylo perlivý, aby to lidi bavilo.

Do jaké míry je pro tebe důležitá kritika, resp. ohlasy vůbec?

Kritik je taky člověk a kritika může být negativní z mnoha důvodů: jsou nadutci, zabývající se kritikou, protože jim chutná stoupnout si na stoličku a žehnat nebo hanět, jsou kritici-nepíšící autoři, kteří mají apriorní představu, jak by to všechno mělo vypadat, ale brání jim vlastní lenost a strach – ale z těch soudných, kterým jde o orientaci v literárním prostředí, jako je Pavel Janoušek, jako byl Vladimír Macura například, je kritik vůči autorovi buď cizinec, tj. autor mu prostě nesedí, nebo je na stejné vlně a vnímá autorův směr, cíl i nedostatky: A to je ono. To se pak nepohybuje na ose žehnání–zatracování, ale jakožto autorovo alter ego a vidí – pak má smysl brát kritiku vážně. Nejhorší je, když je to kritika rezonující, negativní a má pravdu. To se mi ještě nestalo – a myslím, že z jediného důvodu: že nepouštím ledabylé snadnosti. Můžu něco samým škrtáním usmrtit, můžu se netrefit – ale nepustím odfláknutost, efektní easy-art. Na to jsem moc stará a psaní beru vážně. Takže i když strouhám ten smrk tak dlouho a usilovně, až je z něj párátko, a to se potom zlomí, pořád je u toho informace *snažila se*. (Jsem zvědavá, kdo to použije proti mně.)

Stalo se ti někdy, že by ses z nějaké recenze dozvěděla něco zajímavého?

Dozvěděla jsem se od Janouška. Ale staly se mi různé věci. Například Penás ve své mladickosti před lety strašně strhal *Magorii* a mně to bylo úplně jedno. A nemyslela jsem si, že je vůl: mám pro něj prostě slabost, nepřipadalo mi to záměrně ubližující. To Josefa Chuchmu pamatuju jako šťavnatého srdečného mladíka – pak se ale něco stalo, přestal jíst maso či co – a nějak vystyd – a začal absurdně trestat, což je katastrofa, když je kritik inteligentní. Jako by zapomněl, že autoři jsou taky lidi, přestal vnímat odvedený výkon a začal srovnávat text s apriorní představou. Není problém najít nedostatky, když je hledám. A když je najdu, už vůbec není problém jejich jménem usvědčit autora z malosti. Taky je snadné zatratit celý text, u kterého třeba pomínu osmdesát procent jiných kvalit jazykových, obrazových, akustických apod.

Milovala jsem velmi Vladimíra Macuru. Takového člověka mít rád není výkon, samozřejmě, protože byl úžasný i jako vědec a jako autor a jako člověk; a tím pádem i jako kritik. Měl nádherný esprit a smysl pro humor. Vladimír byl jeden z mála, o kterých můžete říct *okouzující*. Je ho škoda.

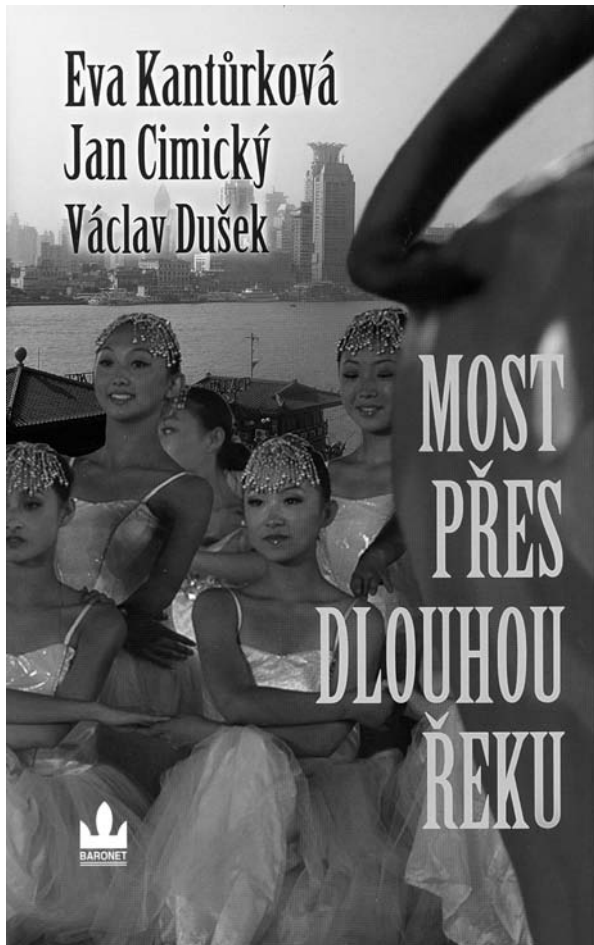
No a protože jsme vlastně všichni autoři, jen někteří nepíší, vzpomínám si na jednu zvlášť nenávisťnou, pohrdající a agresivní kritiku; nevěřila jsem svým očím, o čem to ta autorka vlastně mluví – a pak jsem se dozvěděla, že je to muž, píšíci pod jménem své ženy: schován za ní jako za bukem sbírá odvahu k sebeprosazení. To jsem si říkala: *Chlapče, tebe bych chtěla vidět ve sprše*. Ale jen ať se ukájí kritikou – není sám – pořád lepší, než kdyby vraždil prostitutky...

Připravila Božena Správcová

tři zamilovaní účastníci zájezdu

Božena Správcová

Kniha *Most přes dlouhou řeku* (Baronet 2006) obsahuje texty tří českých autorů (Evy Kantůrkové, Jana Cimického a Václava Duška), kteří v poslední době navštívili Čínu a měli potřebu se se svými dojmy podělit.

Místo úvodu je předsunut odstavec z textu Evy Kantůrkové o tom, jak je Čína ve všech směrech obdivuhodná a jak hodlá znovu překročit svůj stín. Mimo jiné se zde praví: „Omlouvám se za tento výron obdivu, je určen těm, kteří malicherně vypočítávají možná negativní a možná už jen přežití jednotlivosti, ve skutečnosti už zavalené a ztrácející sílu v proudu přeměny.“ Tak nevím – miní bývalá přítelkyně z domu smutku těmi přežitými jednotlivostmi politické vězně, kteří se provinili např. cvičením? Nebo tím, že někomu do e-mailu napsali, co si myslí? Zdá se, že kniha je na správné adrese, na chvíli ustávám s malicherným vypočítáváním, protože hořím zvědavostí, jakého druhu je ona slíbená kolosální proměna, a čtu.

Eva Kantůrková se (jako novinářka? pozorovatelka? maskot? – svou úlohu blíže nespécifikuje) účastnila čínského koncertního turné folkdorního souboru Hradišťan (25. 9. až 12. 10. 2005). Jako jediná z trojice autorů uvádí přesné časové údaje, neboť svůj text pojala jako deníkové záznamy. Dlužno dodat, že její text je z těch tří relativně nejliterárnější a nejčtivější. Proto se jím budu zabývat důkladněji.

Slovo *proměna* se vyskytuje v části sepsané Evou Kantůrkovou skutečně hojně, nešetří se jím hlavně nad novými hotely, dálnicemi, vybavením hotelových pokojů, „výstavním dokladem proměn, kterými v poslední době Čínská lidová republika prochází,“ je prý i město Tianjin (Tchien-ťin) a některé vesnice. Inu, pěkná fasáda je jistě nápadná a dobře viditelná i z vlaku, důležitější však možná je, co se děje za ní, uvnitř domu. Anebo ne? Eva Kantůrková píše o slastech a strastech ubytování, dopravy a stravování své výpravy, o krajině, o drobných příhodách blond turistky na čínských tržištích a v ulicích, o nákupech suvenýrů, o obědech a večerech s funkcionáři. Z pozic zvědavé tety zkoumá nejen Čínu a její provoz, ale i Hradišťan a jeho provoz, což je místy docela srandovni: „(Zvukař) musí za prvé, jak jsem pochopila, zabezpečit vyrovnaný zvuk zpěvu a nástrojů do

sálu, a za druhé totéž i do jeviště, aby se účinkující slyšeli.“ Vida, co se jeden v té Číně nedozví... Permanentní střet dvou kultur, tj. Hradišťanu na jedné a čínského publika na druhé straně, spisovatelku opakovaně vydražďuje k filozofickým, psychologickým, kulturologickým a sociologickým úvahám. Tato místa patří k nejroztomilejším pasážím knihy.

„Večerní koncert mě přiměl uvažovat o tom, že je něco zcela jiného dojmy přijímat, čerpat je z ambiciózní architektury, z chrámů, z posvátných hor, památných jezer, a tedy krásu konzumovat, a něco úplně odlišného je pozorovat, jak se dojmy dávají. A jak touží být přijímány. Čína je ohromující dárcé dojmu ať ze současného života a jeho až neuvěřitelných proměn, anebo z předchozí a velice dávné a hluboce civilizačně založené kultury. (...) Ale dokáží se vmyslet do vnímání lidí, žijících a utvářených v tomto prostředí jiné kultury, byť bych ji obdivovala sebevíc? Nevnáším do ní své vidění, a proto nedokážu postřehnout skutečné vidění jejích? (...) Když čínský divák nerozumí, je jeho vnímání jen dvourozměrné? Zploštělé? Povrchové?“ (Str. 22–23)

Nebo: „Možná jen my, přecitlivělí Evropané, toužíme po prožitku. Zastavit se před obrazem, postát uprostřed krajiny, a také zaposlouchat se do hudby. I umělecké výkony touží poskytnout prožitek. Ale nevyvinula se tato touha v Evropě teprve nedávno, možná až s romantismem?“ (str. 37) „Přemýšlím, co jsme to zažili. Spor umění o umění? Srážku kultury s nekulturností? Moc silná slova. Střet jiného životního stylu s nezvykem?“ (str. 38) „Osobní prožitek, jehož nelze dosáhnout bez umělecké poctivosti, zůstává. A stává se součástí hodnotového systému souboru, tvoří jeho sebejistotu.“ (str. 38). „Jaké to asi je, vyzpívat a zahrát, po každé naplnu, vlastní hudební nápad, skrytou inspiraci, která jej vyvolala, svůj vnitřní svět a představu? Neodvažuji se zeptat.“ (str. 44) „Dobové nástroje jsou prazvláštní“ (str. 46) „A já bych se ráda zeptala, jaké to je, být primášem cimbalové kapely a jezdit po desítkách představení, být skladatelem drobných písní, například zhudebnit Skácelovy verše do celovečerního programu, a být skladatelem i „velké“ hudby, například Oratoria. Jak se toto vše směsná do jednoho člověka. A zda jedna činnost nepřekáží té druhé.“ (str. 47) Nu, možná jste se, paní Kantůrková, přece jen měla osmělit, však on by vás Pavlica neukous.

Tím to ale zdaleka nekončí, „zkusila jsem si představit, jak různá čísla programu může vnímat čínský divák. Takže, slovům nerozumí. (...) Avšak jak asi čínské občanstvo vnímá tanec a taneční pohyb? Za jeho zdroj a podněcovatele nepochybně rozpozná hudbu, hudba je prvotní, tanec odvozený, tak je vystavěna i scénická logika. (...) vytvořit si představu pohybové abstrakce, tedy toho, co čínskému divákovi zbývá jako vjem jediný možný.“ (str. 54–55) Na několika následujících stránkách se už autorka definitivně urve ze řetězu a podrobně převypráví celé taneční číslo Hradišťanu s beranem. Nechybí samozřejmě interpretace – jak z pohledu evropského, tak z pohledu čínského diváka. „Co je zaujalo? Co se v nich vytvořilo? Co mohli, třeba jen vteřinu, prožít? Pociť krásna? Dotek umění? Poznání něčeho nového, neznámého? Bezprostřední kontakt s jinými světy? Radost z hudebního a tanečního projevu, kterou Hradišťan nešetří?“ (str. 58) Na tomto místě bych se Čiňana přece jen ráda trochu zastala – Čiňan, milá paní Kantůrková, aspoň ten, co ho znám od nás z pražských Vinohrad, to není zas takovej debil. Ani Martan, je to jen obyčejnej člověk jako vy nebo já. „Plyne z toho ono velmi banální poučení, že se dojem krásna násobí, a nejen v Číně, jestliže umění doprovodí srozumitelnost.“ (str. 58) Jo tak.

A jako refrén pořád ty úžasné proměny – ale čeho a k čemu, to v textu marně hledám. Ovšem stejně jako postupné splynutí a vctění se do Hradišťanu a do čínského diváka i tyto úžasné proměny mají na ploše skoro 100 stránek svůj příběh. Zpočátku se zdálo, že se proměnami myslí stavění (budování), architektura a všechny ty hmotné, zjevné, konzumní věci, na které jsme se tolik těšili, když jsme ještě sami byli rozvinuté socialističti, a které dnes buď už máme, anebo bychom mohli mít, být trochu pilnější, disciplinovanější, mít trochu schopnější čelné představitele a taky policii a soudy, když už si nedáme pokoj a tolik krademe. Eva Kantůrková je ovšem bystrá pozorovatelka, a tak jí neuniknou jistě znepokojivé drobnosti, např. kolem sídliště plot s vrátnicí, ostnatý drát kolem ambasád. Komentáře k těmto jevům buď chybí (vyměnila bych je bez mrknutí oka za všechny spekulace o tom, co si myslí čínský divák o Hradišťanu), anebo jsou podivně pitomé a já mám podezření, že jsou z nějakého mně neznámého důvodu pitomé naschvál: „Ploty dala kolem ambasád postavit čínská vláda na ochranu velvyslanectví proti uprchlíkům ze Severní Koreje, hledajícím ochranu proti možnému hladu, možná i před pronásledováním. Na české velvyslanectví se žádný uprchlík neuchýlil.“

Další verzi proměny, tentokrát v chudší, méně reprezentativní části Číny, je to, že ačkoliv je v tržnici plno sajrajtu a lidé jedí hady a psy – je tam k máni jídlo. Zde mi opět chybí aspoň pár slov na vysvětlenou – dřív jako v té tržnici jídlo neměli? Jestli ne, tak jak a proč? A další věc, kterou věděl už i dávný Karl Marx: když se někde někdo prodává, přece ještě neznamena, že si to všichni mohou dovolit koupit.

Další proměna proměny se odehraje na str. 63: „Necísařská idyla, ta správná Čína. Proměna Číny císařské v Čínu lidovou je znatelná i v zahradách. Velebnost krásna zaplavují houfy lidí velice obyčejných, třeba takových, jako jsme my, s malinko otevřenou pusou, ale současně se sebevědomím republikánů.“ Tak to zas bylo trochu retro, řekla bych. Proč je necísařská Čína správná a císařská nesprávná? Já se nehádám, jenom bych ráda k těm heslům četla také nějaké argumenty.

Najdeme ale i cudnou zmínku o všudypřítomné policii, o „očkách“, která celou dobu tak trochu kontrolovala celou výpravu, o večeření a připíjení si s čínskými funkcionáři – někteří jsou, zdá se, opravdu fajn hoši: „opět jeden z těch milých, příjemných, veselých lidí, kteří jsou dříve lidmi než funkcionáři.“ (str. 79)

A když je na plátně, před kterým se houfně fotografují svatečkané, namalováno rudé srdce olemované nápisem *I love you*, nezapomene Eva Kantůrková prohodit: „V Číně, a anglicky? Politika otevřenosti světu může mít různé projevy.“ Netlačí se tu už trochu moc na pilu?

Nakonec vygraduje příběh o proměnách poměrně divoce: „Zeptám se, zda můj přítel Chen neměl s vydáním Přítelkyň v domě smutku nějakou nepříjemnost. Neměl. A jeho soused dodá, že v Číně není proces liberalizace zatím tak daleko jako v Čechách, ale důležité je, že nastal.“ (str. 89) Z této věty mi jde mráz po zádech. Romanticky jsem se domnívala, že u nás jde o trochu jiný proces, že když byl ten převrat a pak nastala svoboda projevu atd., že to nebyla jen perestrojka a demokratizace a liberalizace...

„Řeknu, že se o čínských poměrech u nás doma píše dost jednostranně, a že právě vydání Přítelkyň, aniž bych chtěla nějak uměle zvětšovat svůj význam nebo se činit mírou poměrů, pro mě bylo důkazem proměn. Žádný čistě totalitní režim nedovolí vydat literární dílo, v němž spisovatelka popíše svůj pobyt ve vězení, do něhož ji jiný totalitní režim odklídil, protože proti němu napsala a v zahraničí vydala kritickou knihu.“ (...) „V Praze pak vyjde zpráva o tomto setkání a vyvolá ostrou polemiku uvnitř spisovatelské obce, zda jezdit nebo nejezdit do Číny.“

Téhle metodě říká Michal Viewegh „podhánění“ – než čekat na to, že si někdo všimne mé slabiny a začne ji kritizovat, upozorním na ni sám a tím případným kritikům vezmu vítr z plachet. Takže co myslíte, paní Kantůrková, jezdit, nebo nejezdit do Číny? Jako byste tímto textem všechny, včetně sebe, vehementně přesvědčovala, že ano, jezdit. Ale proč? Z lásky k Číně a čínskému lidu zajisté.

I literární oblouk byl završen – přeprava cimbalu a poslední slova: *Hallo Prague! Hallo Bohemica!* (Což je, jak jsme se v předchozím dozvěděli, „název publikace o české kultuře a památkách, její text čelně zahajuje fotografie z návštěvy premiéra Paroubka“, ať už to znamená cokoli.)

MUDr. Jan Cimický se odvolává na nedatovaný výlet do Číny s Evou Kantůrkovou a Václavem Duškem. Jeho popis se mi přiči hlouběji rozebírat. Je to poměrně neosobní směsice pasáží jak vystřižených z turistických průvodců, propojených převyprávěnými úryvky starých čínských příběhů – seznam použité literatury jsem však hledala marně. Kromě povinné chvály proměn si Jan Cimický libuje (třikrát), jak je v čínských ulicích bezpečno, jak vůbec nemá strach. Dozvíme se také to, že si Jan Cimický v Číně koupil akupunkturní jehly, které teď nejspíš vbodává do svých pacientů. A že umí francouzsky.

Václav Dušek byl v Číně rovněž neznámo kdy a na jak dlouho, ve společnosti Evy Kantůrkové a Jana Cimického. V dramatické výstavbě této knihy jako by těm dvěma předchozím činomilům kryl záda se zbraní v ruce. Zároveň z jeho pera vyšlo cosi jako závěrečné milostné záupnění, vyvrcholení celého kulturního aktu. Tou zbraní myslím dost odporný tón, kterým je jeho příspěvek sepsán – charakterizovat by se dal nejpřesněji jako nazobané žoviální pitvoření. Tenhle pán má jasno úplně ve všem. Toho nikdo neovlaďne, prostě. Novou myšlenkou, kterou do opusu vnáší, je něco v tom smyslu, že jestli teda jako má někdo něco proti Čínské lidové republice, tak je totální pitomeček! Hle, co pro nesl závěrem: „Čína je nám vzdálená jen do chvíle, kdy ji poznáme, byť na prchavý okamžik. Naše představy vytvořené propagandistickými mlýny pravdy a lásky vezmou za své. Není nad to udělat si vlastní názor. Nepodlehout zpěvům ideových apoštolů. Jistě, všude nalezneme příčiny ke kritice. Než ale spustíme odřhovačku o nedostacích našich soupeřníků třeba v Číně, podívejme se do vlastních kritických zrcadel, a nepřestaneme nad sebou a svými vlastními chybami a omyly žasnout. Požehnaná daleká země, byla jsi mi na pár dnů matičkou. Zaplať Buddha.“

Mimochodem, redaktor knihy by potřeboval vytáhat za uši, a nejen za to, že nesjednotil transkripci. To, že neumí interpunkci a nerozlišuje mezi *drápy* a *pařáty*, je proti jiným zapomenutým blábolům a nesrozumitelným větám, které tu nebudu vyjmenovávat, ještě docela šprýmovné.

Tak jsem to přečetla a pořád nevím, proč to všechno. Na to, aby kniha byla cestopisem, jsou dojmy příliš letmé a průběh cest dovozenkově krotký. Na to, aby byla literaturou, zase všem třem textům – každému jinak – cosi podstatného chybí... Podobné postřehy a komentáře si z prázdninových cest přece přiváží leckterý český turista, mnohdy už rovnou v podobě zfilmované. („To je mamka u moře, tahle mlha je tu furt, a tady v tom hotelu bydlíme...“) Zároveň je z knihy cítit jakási „vychtěnost“, plnění nějaké nevyslovené povinnosti. Jaké ale? A ke komu? Všichni tři chválí Čínu (tj. její kolosální ekonomický rozlet) jak zjednaní. Zjednaní – kým? A proč vlastně? Vážně nevím. Možná jim ale krivdím a oni se do Číny doopravdy upřímně zamilovali – tak, že omámeni láskou chvílemi nevědí, co mluví.

číňané v českých zemích

INFORMACE Z AGENTURY

Na konci dubna navštívilo šest členů Asociace čínských spisovatelů Českou republiku. V informaci agentury Foibos se píše:

Návštěva delegace se uskutečnila v rámci Protokolu o kulturní spolupráci mezi Ministerstvem kultury ČR a Ministerstvem kultury ČLR na léta 2004 až 2006. Partnerskou organizací byla Obec spisovatelů.

Delegaci tvořili: pan **Gao Honbo** (podle české transkripce Kao Chung-po), tajemník Asociace čínských spisovatelů, člen Všečínského výboru Asociace čínských spisovatelů, básník, spisovatel dětské literatury, vedoucí delegace; pan **Ye Yanbin** (Jie Jen-pin), člen Všečínského výboru Asociace čínských spisovatelů, básník; paní **Ma Lihua** (Ma Li-chua), členka Všečínského výboru Asociace čínských spisovatelů, spisovatelka, šéfredaktorka časopisu Studium tibetologie, paní **Hu Qing** (Chu Čching), spisovatelka, profesorka na Univerzitě Nan Chang (Nan Čchang); pan **Zhu Xiaoping** (Ču Siao-pching), spisovatel, dramatik, scenárista; pan **Liu Xi-anping** (Liou Sien-pching), zástupce ředitele oddělení vnější komunikace Asociace čínských spisovatelů.

V programu delegace bylo: setkání a jednání s Obcí spisovatelů, přijetí u hejtmana Karlovarského kraje, přijetí u primátora města Plzně, večere s jihočeskými spisovateli a starostou Tábora, návštěva Olomouce – Univerzity Palackého, přijetí u primátora, přednáška s besedou, setkání a besedy (s česko-čínskou společností, se spisovateli v navštívených místech), setkání u příležitosti vy-

Část čínské spisovatelé delegace při křtu knihy *Most přes dlouhou řeku*, zcela vlevo vedoucí delegace Gao Honbo (Kao Chung-po).

dání knihy *Most přes dlouhou řeku*, návštěva Českého Krumlova, Karlových Varů, Plzně, Tábora, Olomouce, Karlštejna, Bečova, Lázní

Kynžvart... Prohlídka Prahy a další kulturní poznávací program. (redakčně upraveno)

lbx

utajená čína

Jak to s těmi Číňany u nás vlastně bylo? Ministerstvo kultury ČR mi ústy T. Videnové sdělilo, že šlo o reciproční návštěvu za loňskou návštěvu českých spisovatelů v Číně a že čínští spisovatelé byli hosty Obce spisovatelů. (Těmi českými spisovateli, kteří vloni navštívili Čínu, jsou možná oni tři, co nyní vydali cestopis *Most přes dlouhou řeku*. Možná.) Předsedkyně Obce E. Kantůrková zas se mnou telefonicky hovořila o tom, že hlavní slovo v organizaci návštěvy – s výjimkou jediného dne, který byl v režii Obce – měla agentura Foibos. Oldřich Janota z agentury Foibos mi sdělil, že si jeho firmu najalo ministerstvo kultury. Tím se kruh uzavřel, byť pořad není jasný, jak byly kompetence rozděleny. Předpokládám, že agentura – jak už tak agentury většinou pracují – byla jen výkonným údem, avšak kdo údem pohyboval, těžko říct (i podle výše uvedené informace, kterou Foibos *Tvaru* zaslal).

Ať už byl tedy hostitelem kdokoliv (ministerstvo či Obec spisovatelů), čínská spisovatelská návštěva byla nade vší pochybnost velmi oficiální, přesto se před tiskem (i čistě literárním) dosti tajila. Tuto skutečnost ostatně Oldřich Janota označil za chybu jinač zdařilého průběhu návštěvy.

Tvar se o čínských spisovatelích dozvěděl jakoby mimochodem z e-mailové pozvánky na křest knihy *Most přes dlouhou řeku*. Tam také byla uspořádána – v pozvánce neavizovaná – tisková konference s Číňany. Přitom na půdě Obce spisovatelů, ale i v literárních tiskovinách (o kuloárech nemluvě) se nyní živě diskutuje právě o tom, zda se čeští spisovatelé mají družít s oficiálními čínskými spisovatelskými organizacemi. Čínská delegace tedy přijela, byl uspořádán společný oběd s některými členy Obce, zatímco jiní její členové ani nevěděli, že tu vůbec nějací zástupci Asociace čínských spisovatelů butují.

Čínské hosty příliš nevystavovat veřejnému pohledu – to lze hodnotit jako chybu vedení Obce spisovatelů, resp. příslušných ministerství úředníků. Z rozhovoru s E. Kantůrkovou zase spíš vyplynulo, že to byl záměr motivovaný dobrými úmysly – snahou zajistit hostům co největší pohodlí, nebo něco v tom smyslu. Jakkoliv tomu bylo, určitou vypovídací hodnotu to obsahuje v každém případě. Pokud by sem přijeli např. Holanďani, odhaduji, že nikdo by si je jak horký brambor nepřehazoval a tiskovou konferenci by též zřejmě nikdo neukrýval pod hlavičku křtu české knížky a možná bych ani paní Videnové z ministerstva nemusel do telefonu poměrně dlouze vysvětlovat, proč pak že se o tu delegaci vůbec zajímám. (Jen na okraj: že by sem jezdily spisovatelé delegace i odjinud než z ČLR, jsem si nevsíml – ale třeba se o nich jen v Obci spisovatelů nemluví.)

Mám stále silnější pocit, že nejde ani tak o otázku čínskou jako spíš českou. Ze seriózních informací je přece zcela zřejmé, že v Čínské lidové republice panuje diktatura, že tam kvete cenzura a jsou tam porušována lidská práva. Určitě tohle všechno je tam v posledních letech méně intenzivní než např. za panování Maa, nicméně v míře stále značné, a tak nelze nedopřát sluchu těm Číňanům, kteří na špatné poměry ve své zemi upozorňují. (Vždyť např. situace u nás v druhé polovině 80. let byla také lepší než v první polovině let 70., ale dobré nebylo ani jedno.)

Budou-li se čeští spisovatelé s oficiálními čínskými organizacemi družít, pravděpodobně nějaký čínský papaláš dostane někde nějakou kladnou čárku do svého hodnocení, a tím to skončí. A pošlou-li naši spisovatelé ony organizace k šípku, taky se nic nestane. Že by diskuze českých spisovatelů se zástupci asociace naleptávaly k lepšímu poměry v ČLR, to si může myslet snad jediné

A. J. Liehm (viz bulletin Obce spisovatelů *Dokořán* č. 37/2006). Jaroslav Kovanda se věčně ptá (v témže *Dokořanu*), zda v Asociaci čínských spisovatelů jsou všichni jen samí čínští Rafajové a Kozáci (jako že asi nejsou), anebo zda je mezi nimi i nějaký ten čínský Bohumil Hrabal (jako že asi je), ale i kdyby je dokázal rozlišit (jako že asi nedokáže), jde podle mého názoru o něco docela jiného. Družba s Asociací čínských spisovatelů, na rozdíl od družby třeba se zmiňovanými Holanďany, je totiž také (a možná především) znakem – znakem úcty, nebo neúcty ke svobodě slova, znakem schopnosti, nebo neschopnosti solidarizovat se (minimálně mentálně) s těmi, co nebyli, nejsou a nikdy nebudou u vesla. Je znakem poměru k sobě sama a k tomu, jak žijeme a v čem žijeme.

Jak se píše na jiném místě tohoto čísla *Tvaru*, někteří čeští spisovatelé se do Číny pravděpodobně zamilovali. Ptejme se teď pro změnu: Co tito spisovatelé milují v sobě skrze Čínu? Jaká Čína je v nich utajena?

Na základě probíhajících diskuzí jsem zatím vypočetl tři skupiny: 1. skupina miluje krásnou dobu svého tvůrčího rozpuku v 60. letech, vysnila si, že v Číně teď probíhá totéž co tenkrát u nás, a ráda by si aspoň na dálku zopákla to opojné otvírání se světu, 2. skupina miluje krásnou dobu před rokem 1989 a Čína jí připomíná, že ani u nás nemusí být ještě všem dnům konec, 3. skupina miluje krásné, ministerstvy placené výlety do dalekých zemí a krásné honoráře, které dnes mohou i z Číny přicházet. Zbytečně snad dodávat, že jako u každého hrubého rozdělování i zde jsou hranice mezi skupinami rozmíšené, i zde jednotlivci nemusí patřit výhradně a pouze do jedné z nich.

Lubor Kasal

Někdy jablko padá daleko od stromu, jindy ne padá daleko od stromu. Jak si však v těchto souvislostech vysvětlit či ozřejmit skutečnost, že z dcery významného jazykovědce onomastika Josefa Beneše vyrostla či se s léty vyklubala přinejmenším srovnatelně významná, ne-li k nepochybné otcově radosti ještě významnější literární teoretička, historička a kritička? Je zjevné, koho máme na mysli, poněvadž žádný jiný stře-doevropský onomastik nemá coby dceru Dobravu Moldanovou, květnovou kladenskou rodačku, která – jak už se to v jistém věku stává – se právě v těchto dnech dožívá sympaticky kulatého životního jubilea.

Ale čas by se měl naráz zastavit nebo aspoň zřetelně zpomalit, poněvadž Moldanová by jistě chtěla dokončit se svým obdivuhodným literárněhistorickým nadhledem alespoň některé badatelské projekty, které v posledních letech rozpracovala a které zatím neuzavřela nebo uzavřela jenom zčásti, poněvadž bezpočet energie věnovala (přesněji řečeno obětovala) rozvoji bohemistiky a vůbec filologického studia na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem. Na tamější fakultě přednáší od roku 1991, kdy odešla z Ústavu pro českou literaturu AV (z časového odstupu je zjevné, že její odchod byl pro akademickou instituci bolestnou ztrátou, nikoli ovšem pro badatelku); od roku 1993 je profesorkou v oboru dějiny české literatury, zastávala funkci děkanky či proděkanky, vedla a také nyní vede katedru ústecké bohemistiky. Může se pochlubit i tím, že na žádné jiné podobné katedře nepůsobil tolik básníků a prozaiků jako právě na katedře profesorky Dobravy: Ivo Harák, Martin Fibiger, Radek Fridrich, nyní i Jiří Koten, bohemistiku v Ústí vystudovala Kateřina Kováčová, laureátka Ceny Jiřího Ortena, studuje tam příslib naší prózy Vojtěch Němec...

V současném bohemistickém bádání patří Dobrava Moldanová k výsostným znalcům zvláště období 1890–1918. Samozřejmě nejenom tohoto údobí a této problematiky: vydala monografické práce o Boženě Benešové a Valje Stýblové, jako jedna z prvních u nás začala zkoumat klasickou a moderní ženskou prózu, ve stopách svého otce se zabývá i onomastikou, neváhá podniknout vědecké exkurzy do písemnictví 19. století, inspiruje rokování o literární didaktice a metodice... Se svým manželem, ekologem světového jména Bedřichem Moldanem mohou být jeden na druhého pyšní! Z její iniciativy (ve sféře lingvistické spolupracuje s prof. Marií Čechovou) se již od počátku let devadesátých každé dva roky v Ústí nad Labem pořádají tematická sympozia se zahraniční účastí. Každý, kdo pořádal nebo se podílel na přípravě takových akcí, ví, kolik úsilí to stojí: proto se také některá bohemistická pracoviště s podobnými konferencemi „nezahazují“.

Dnes tolik zpochybňovaná literární historie je v pracích Dobravy Moldanové nezpochybnitelná, z dnešní univerzitní profesorky však mohla být i arcirenomovaná literární kritička, kdyby nepřišel duben 1969. Pak se už nemohla kritice věnovat, uchýlila se do badatelské a redakční práce, ale její kritické reflexe v kultovních Sešitech pro mladou literaturu – to byla intelektuální analýza literárního tvaru! Ruku na srdce: kam se na ni tenkrát hrabal Lopatka nebo Doležal! Nejlepší gratulaci k jubileu Moldanové by bylo přečíst si aspoň jednu její tehdejší recenzi. Třeba jako důkaz, že kritika bývá i vědou, i tvorbou.

Vladimír Novotný

harry wu: myslíte si, že za peníze přesvědčíte tygra, aby se stal vegetariánem?

Harry Wu

Harry Wu se narodil v roce 1937 v Šanghaji. Ve svých třídaceti letech byl obviněn z kontrarevoluční činnosti, v čínských pracovních táborech strávil celkem 19 let. V roce 1985 se mu podařilo vycestovat na stáž do USA, kde zůstal. Nejprve si přivydělával v restauracích, poté dvanáct let pracoval jako vědecký pracovník při Standfordské univerzitě v Kalifornii. Počátkem 90. let se několikrát tajně vydal do Číny, aby dokumentoval fungování tamních gulagů. Při poslední cestě však byl zatčen a odsouzen k patnácti letům vězení. Na nátlak americké vlády byl po třech měsících propuštěn a deportován do USA. Je autorem několika knih a podílel se na tvorbě řady dokumentárních filmů.

Z internetových stránek společnosti Člověk v tísni, www.clovekvitsni.cz

Z ROZHOVORU S HARRYM WU

Životní úroveň v Číně vzrostla. Všude jsou vidět známky hospodářského pokroku, jako například pětihvězdičkové hotely. Počet soukromých firem převyšuje počet státních podniků. Lidé si mohou dovolit spotřební zboží. Synové a dcery sedláků, kteří dříve sotva nějakou bankovku vůbec zahlédli, si dnes vydělávají vlastní peníze. Potraviny jsou volně k dostání, a ne už jako dříve na přiděl. Společnost se rozvíjí, ale systém zůstává stále stejný. Strana je stále stejně u moci. Nechává jen otěže trochu povolené, aby lidem dopřála přestávku na oddech. Tato „metoda nadřezávání“ je známa již z doby císařství – po velkých katastrofách trochu slevit na daních a udělovat amnestie. To pomáhalo dynastiím přežít.

(...)

Komunistická strana je v současnosti silná i slabá. Je silná, protože všechno kontroluje, zejména hospodářství, je ale také slabá, protože žije v rozporu. V roce 1949 začala odstraňovat a hubit kapitalismus, a nyní náhle sama zve kapitalismus do své země.

Komunistická strana se tedy ocitla v ideologické krizi. Čím je komunistická ideologie nahrazována?

Novou ideologií, prostřednictvím které chce nyní čínská vláda stmelit lidi, je nacionalismus. Proto je tchajwanská otázka tak ožehavá. Proto tibetský problém způsobuje vládcům bolení hlavy. (...)

Tibetské úsilí o osvobození představuje pro čínskou vládu nebezpečí. Podívejte se na tenhle talířek (Wu zvedá podšálek). Tento talířek je Čína a Tibet je jen docela malý kousek na jeho okraji. Jestliže nyní ten malý kousek odlomíte, rozbijete celý talířek, protože je tuhý, není flexibilní podobně jako čínský systém – jako ostatně každá diktatura. Svou snahou o samostatnost Tibetáné pomáhají také nám, Číňanům. Pomáhají nám odstranit komunismus.

Stane se Čína po zhroutení komunistického režimu demokratickou zemí?

To bude trvat dlouho, déle než v Rusku. V Číně není žádná demokratická tradice. Čínské slovo pro demokracii zní „minzhu“ (min-

ču), přeloženo „lid je mistr“. Stejně znaky lze ale interpretovat také jako „mistr pro lid“. „Minzhu“ by pak znamenalo, že se hledá dobrý mistr pro lid. Tomu by dříve odpovídal konfucianismus, který kladl velký důraz na poslušnost a například ženám nařizoval, aby byly poslušny nejprve otci, potom manželovi a po jejich smrti synovi.

(...)

Pohled západního politika je krátkozraký, zaměřený na jedno dvě volební období. Jeho cílem je ukázat voličům, že pro ně něco dělá, například podporuje obchod či zajišťuje pracovní místa, ne že se v cizí zemi zasazuje o lidská práva. Americký prezident si napsal na prapor boj proti terorismu a vybral si Čínu – velké zlo – za spojence proti Severní Koreji – malému zlu. Až se ale jednou bude Západ cítit ohrožený komunistickým gigantom Čínou, mohlo by být příliš pozdě.

Teze některých západních politiků, mj. švýcarského prezidenta, zní, že demokracie v Číně bude podporována vzestupem střední vrstvy. Co si o tom myslíte?

Ekonomická situace, jak jsem řekl, se skutečně zlepšila. Ale současně se díky investicím ze zahraničí posílila pozice strany, její moc je dále upevňována. Jen ze samotných Spojených států přiteklo do Číny za posledních deset let 400 miliard dolarů. Tyto peníze jsou jako transfuze krve pro zmírající komunistický systém. Komunistická strana má dnes 66 milionů členů, více než kdy předtím. Dokonce i zámožní podnikatelé jsou členy strany. Nechtějí stranu opustit, protože právě díky straně přišli k bohatství. Tito podnikatelé chtějí ochraňovat své vlastnictví a svůj zdroj příjmů, o demokratický systém nemají vůbec žádný zájem. Kapitalismus neznamena automaticky demokracii, podívejte se například na Saúdskou Arábii.

Západní firmy, které v Číně investují, tvrdí, že tím podporují rozvoj Číny.

Předseda americké obchodní komory pro Čínu objasňoval, že obchodní vztahy mezi USA a Čínou Číňanům pomáhají. „Váš byznys je snad blahodárný?“ řekl jsem mu. „Vy přece vyděláváte peníze na obchodech s Čínou. Ni-

koliv vy Číňanům, ale Číňané vám pomáhají. Buďte přece aspoň trochu upřímný.“

Zástupci západních firem jsou pokrytci. Ve skutečnosti investují v Číně proto, že tam mají ideální podmínky, nejen armádu levné pracovní síly. Mají tam též spolehlivého partnera – čínskou vládu, která jim zaručuje, že žádné odbory či stávky nebudou narušovat výrobu, že budou akceptovány libovolné pracovní podmínky. Dělníci přitom žijí ve strašných podmínkách: nedávno uhořelo sto žen, které pracovaly pro jednu italskou továrnu na hračky; protože byly uvězněny v hale se zamřížovanými okny. Italské vedení se polekalo, ale mrtvé dělnice byly okamžitě a bez problému nahrazeny novými.

Ale západní firmy by mohly být přece v Číně vzorem, jak se má se zaměstnanci zacházet.

Koncern Kodak, vyrábějící 60 % svých filmů v Číně, je v USA znám jako podnik, který poskytuje vynikající sociální podmínky svým zaměstnancům. Ptal jsem se ředitele Kodaku, zda například zaměstnankyně v Číně při narození dítěte dostávají od firmy stejný příspěvek jako Američanky. Odpověděl zcela upřímně, že neví. To je právě to. Oni to nevědí. Oni se o to nestarají. (...)

Jste výkonným ředitelem Laogai Research Foundation (Nadace pro výzkum Laogai). Co to je Laogai?

Laogai slouží podle oficiálních výroků k trestání a převýchově zločinců. V těchto táborech jsou odsouzení zaprvé hlídání a trestání, zadruhé „reformování“ (tj. podrobování vymývání mozku) a zatřetí nucení k těžké práci. (...) Lidé v Laogai musejí denně dvanáct nebo i více hodin pracovat a jejich přiděl jídla se upravuje podle toho, jak jsou výkonní.

Jací lidé jsou do Laogai zavíráni?

Jednak kriminálníci všech možných typů, jednak političti vězňové. Inspirovali jsme se výzkumem holocaustu a děláme rozhovory s těmi, kteří Laogai přežili. (...)

Důležitou součástí Laogai jsou nucené práce. Co všechno se tam vyrábí?

Každý Laogai má dvě jména – jméno tábora a jméno výrobního střediska. Jsou to všechny typy podniků: zemědělské, hornické, stavební. Třetina čínského čaje pochází z pracovních táborů, kromě toho se tam vyrábí bavlna, víno, uhlí – na co si vzpomenete. Na Západě jsem už viděl všechny druhy zboží vyrobeného nucenou prací: motory, nářadí...

Výrobky jsou prodávány velmi levně, takže odběratelům to umožňuje mít velké zisky. Jednou jsem se v jednom takovém závodě vydával za obchodníka a naoko objednal 200 000 čtverečních stop ovčí kůže, kterou mi nabízeli prodat za 1,49 dolaru za čtvereční stopu, a na trhu v Hongkongu se přitom prodávala za 6,49 dolaru. (...)

Na Západě, tedy alespoň v USA, je zakázáno tyto výrobky prodávat. Ne z humanitních důvodů, nýbrž kvůli nekalé konkurenci. Je ale velmi těžké v konkrétním případě doložit, že daný výrobek pochází právě z tábora nucených prací.

(...)

Často je mi lidmi z Číny předhazováno, že bojujete proti čínské vládě z čisté pomstychtivosti. Po svém propuštění, a zvláště po přestěhování do USA jsem však opravdu o politice už nechtěl nic vědět. Na všechno jsem chtěl zapomenout, začít novou kapitolu a vychutnávat život. Ze dvou důvodů jsem se však pustil do dalších aktivit. Jednak jsem cítil odpovědnost vůči těm, kteří jako já byli či jsou uvězněni v pracovních táborech, ale jejichž jméno a tvář nikdo nezná, jednak jsem pociťoval vinu ve vztahu k Tibetanům. Stejně jako ostatní i já jsem podpořil vládu, která obsadila jinou zemi – Tibet. Teprve během své návštěvy Xinjiangu (Sin-tiangu) v roce 1991 jsem si uvědomil, že tu byla nějaká hranice, že Tibet byl kdysi samostatný. To mi nikdo předtím neřekl.

Dana Rudigerová a Daniel Aufschläger pro švýcarský časopis Aktuell Tibet, leden 2004 (z němčiny přeložil Lubor Kasal)

LITERÁRNÍ ŽIVOT

neobvyklý křest

foto Tvar

Zprava: Jan Cimický, Václav Dušek, Eva Kantůrková, Pavel Hazuka a Yu Guodi (Jü Kuo-ti) s překladatelkou

Ve čtvrtek 27. 4. 2006 se v pražském Paláci knih Luxor konal křest *Mostu přes dlouhou řeku*, cestopisu o Číně (viz recenzi na str. 6), za přítomnosti jeho tří autorů – Evy Kantůrkové, Jana Cimického a Václava Duška. (Na omluvu u těch čtenářů, kteří nesnášejí, když se slavnostnímu uvedení knihy na trh říká křest, je možno uvést, že tímto slovem hlavní protagonisté akce skutečně nešetřili, ba i knihu polévali.) Křtu se zúčastnila také delegace šesti čínských spisovatelů, kteří právě pobývali v České republice na návštěvě. Eva Kantůrková sdělila, že čínští spisovatelé projeli nejkrásnější místa naší vlasti a že *děláme turistickou propagaci*.

To, že se událost vymykala běžným akcím tohoto druhu, dosvědčila vystoupení zástupců České republiky a Čínské lidové republiky – Pavla Hazuky, ředitele odboru umění a knihoven Ministerstva kultury ČR, a Yu Guodiho (Jü Kuo-tiho), kulturního ataše velvyslanectví ČLR v Praze. Ředitel Hazuka se podělil o své pocity: vážil si toho, že je v dobré společnosti, a byl nesmírně poctěn, že místo na jednání s holandským velvyslanectvím mohl být na tomto křtu.

Přečetl rovněž pozdravný a omluvný dopis ministra Vítězslava Jandáka, který se kvůli nemoci (angíny) nemohl křtu zúčastnit osobně. I čínský ataše promluvil o tom, jakou pozornost vzájemným kulturním vztahům věnují vlády obou zemí.

Herečka G. Vránová četla z knihy, autoři hovořili a na závěr Eva Kantůrková vyzvala publikum, aby se na cokoli čínských spisovatelů zeptalo. Několik dotazů opravdu padlo. Na otázku, zda existuje v ČLR cenzura, vedoucí čínské spisovatelské delegace odpověděl, že neexistuje, v nakladatelstvích a periodikách se redaktori rozhodují výhradně podle umělecké kvality rukopisů, ale text samozřejmě nesmí odporovat ústavě, která je – jak pan vedoucí řekl – striktní. Vystoupil i postarší pán z publika a měl radost, neboť *po deseti letech konečně nastalo oživení kontaktů s Čínou*.

Snad lze shrnout, že křest knihy *Most přes dlouhou řeku* byl vskutku velmi neobvyklý.

uoaa

porozumět si

ROZHOVOR S ZHU XIAOPINGEM

Zhu Xiaoping (podle české transkripce Ču Siao-pching) se narodil v roce 1952, vystudoval Divadelní institut v Pekingu, publikuje od roku 1985. Dosud vydal sedm prozaických knih. Zabývá se rovněž scénáristikou a dramatem. Byl členem delegace čínských spisovatelů, kteří v dubnu cca na týden navštívili Českou republiku. Den před svým odletem Zhu Xiaoping věnoval *Tvaru* hodinu svého času. Rozhovor se uskutečnil v pizzerii nedaleko pražského hotelu Pyramida, v němž byla čínská delegace ubytována, a probíhal prostřednictvím tlumočnicka Jakuba Vykoukala. Ten si také text rozhovoru přečetl a za sebe ho autorizoval, protože pan Zhu pochopitelně český text autorizovat nemohl. Po skončení rozhovoru mi Jakub Vykoukal sdělil, že – soudě podle jeho zkušeností – odpovědi Zhu Xiaopinga byly velmi otevřené.

Jaký smysl měla podle vašeho názoru cesta čínské spisovatelské delegace do České republiky?

Jedná se o kulturní výměnu na základě smluv mezi Českou republikou a Čínskou lidovou republikou. Českou kulturu a literaturu znám, zajímám se o ni, ale dosud jsem nikdy neměl možnost podívat se do českých zemí, takže jsem rád, že jsem viděl prostředí, z něhož česká kultura vzešla.

Kdo vás do delegace vybral?

Jsme delegace Asociace čínských spisovatelů a o našem složení rozhodlo, zjednodušeně řečeno, vedení Asociace. Samozřejmě se také přihlíželo k literárním úspěchům daných autorů. To je vše, co o tom vím – kdo a na základě čeho konkrétně rozhodoval, netuším.

Předpokládám, že v ČLR bude asi víc spisovatelských organizací.

Každá provincie má svou asociaci spisovatelů. Nejdříve se spisovatel stane členem provinční asociace a poté až Asociace čínských spisovatelů. Neznamená to však, že se každý spisovatel stane automaticky členem všečínské asociace. Na to existují určitá pravidla – především požadavky na kvalitu díla jsou vyšší a také jde o množství vydaných knih. V době, kdy jsem byl přijímán do všečínské asociace já, bylo podmínkou, že jsem musel mít publikovány minimálně dvě samostatné knihy.

Setkal jste se u nás s českými literáty?

Samozřejmě naše delegace se s některými spisovateli setkala. V Praze nás několikrát doprovázeli Jan Cimický a Václav Dušek, setkali jsme se s předsedkyní Obce spisovatelů Evou Kantůrkovou, která s námi jela i do Olomouce. Na žižkovské věži jsme poobědvali s dalšími členy Obce. Bohužel jazyková bariéra komunikaci omezovala – většina naší delegace neumí jiný jazyk než čínštinu. Také jsme se setkali s některými českými sinology.

Co plánujete po návratu do své vlasti? Zpracujete svou cestu literárně?

Rád bych napsal několik publicistických článků o České republice. I když náš pobyt byl značně krátký, všiml jsem si velkého rozvoje vaší země i toho, jak dobře pečujete o své památky. Ale co bych hlavně chtěl na-

psat – své pocity z této cesty. Velmi rád také budu propagovat českou literaturu mezi čínskými spisovateli, redaktory atd. A věřím, že i čínská literatura bude v České republice překládána a vydávána více než dosud.

Která česká literární díla se vám líbí?

Musím předeslat, že překladů českých knih do čínštiny není zas tak mnoho a možnost seznámení s českou literaturou v širším měřítku je omezena. Během studia jsem četl Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*, později jsem se dostal k Milanu Kunderovi a Václavu Havlovi. Zaujaly mne Kunderovy romány *Žert* a *Nesnesitelná lehkost bytí* tím, že autor v nich popisuje životní osudy lidí, kteří se ocitli pod jistým tlakem.

Mnohokrát jsem od čínských spisovatelů či funkcionářů četl (a na křtu knihy *Most přes dlouhou řeku to také zaznělo*), že v ČLR cenzura neexistuje, že publikovaná díla pouze nesmějí odporovat ústavě. Co konkrétně znamená, když dílo odporuje ústavě?

Co se týče vývoje situace intelektuálů v čínské společnosti za posledních několik desítek let, prošli jsme mnohými převraty. Čínští spisovatelé otázku cenzury neřeší, protože sami dobře vědí, co mohou a co nemohou napsat.

Je možno to chápat tak, že nejde o cenzuru, nýbrž o autocenzuru?

Osobně to za žádnou autocenzuru nepovažuji. Prostě jsem se narodil v určitém prostředí, které se nějakým způsobem vyvíjelo, i ústava se nějakým způsobem vyvíjela, stejně tak sociální situace v Číně. Necítím se v žádné míře omezen.

Jak tedy hodnotíte ty čínské spisovatele, kteří hovoří o tom, že redaktori určitá „závadná“ místa z knih vyškrtávají nebo že si nechávají knihy od různých funkcionářů schvalovat? A tito spisovatelé – alespoň podle toho, co říkají – se cítí jednoznačně omezováni.

Jakékoliv dílo nejdříve projde kontrolou redaktora, který je připomínkuje. Kromě připomínek k umělecké hodnotě to mohou být i připomínky týkající se např. sexuálních motivů nebo zobrazování násilí. Znovu však opakují, že každý autor ví, jak a co má na-

Zhu Xiaoping, foto Tvar

psat, aby to odpovídalo tomu, co se v Číně podle zákona může vydávat.

A jak je to s politickými tématy?

V tom případě jde, řekněme, opravdu o autocenzuru. Kdybych napsal např. nějakou nepodloženou kritiku vlády, tak by to neodpovídalo zákonům. Víím, že pokud bych nebyl vydáván (a to bych nebyl, protože nakladatelství by knihu, která odporuje zákonům, nepublikovalo), tak bych nevydělával peníze, neměl bych na živobytí, a já chci být vydáván a čten.

Lze tedy říci, že existuje rozpor mezi tím, co si autor myslí, a tím, co píše?

Jistý rozpor může existovat u mě i u jiných spisovatelů. Ne všechno, co člověk vidí, může napsat. To znamená, že v některých dílech spousta věcí zůstává jen naznačena, ale vnímavý čtenář se může dobrat toho, co měl autor vlastně na mysli. Například řada mých povídek vychází ze zkušenosti života na venkově, který je ve srovnání s městy na východě Číny chudý. A já cítím zodpovědnost popsat venkov takový, jaký skutečně je – ne proto, že bych chtěl někoho kritizovat, ale proto, abych venkovu pomohl, aby se o situaci na venkově zajímalo více lidí.

Shodou okolností zrovna v době, kdy vaše spisovatelská delegace pobývala u nás, proběhla v Praze demonstrace příznivců kultivačního cvičení Falun Gong (Fa-lun Kung), která poukazovala na odebírání vnitřních orgánů vězňům v jednom z pracovních táborů, kam jsou čínští vyznavači Falun Gongu zavíráni. Pokud byste tuto demonstraci viděl, na-

psal byste o ní v člancích, které o České republice hodláte publikovat?

Nenapsal, nikoliv však kvůli tomu, že bych se neodvažoval o tom psát – to v žádném případě. Mě téma Falun Gongu prostě nezajímá, stejně tak mě nezajímá např. téma náboženství. Chci psát skutečně jen o svých vlastních pocitech z České republiky.

V našem literárním tisku probíhá nyní diskuze, zda se mají spisovatelé stýkat s organizacemi podporovanými čínským státem. Čeští spisovatelé (samozřejmě kromě těch, jimž je to jedno) jsou rozděleni: Jedni tvrdí, že vztahy s čínskými spisovateli lze navazovat, ale nikoliv na oficiální úrovni, protože v ČLR jsou porušována lidská práva, druzí přinášejí důvody, proč je dobré i oficiální styky rozvíjet. Co byste těmto dvěma skupinám vzkázal?

Od vás slyším poprvé, že mezi českými spisovateli taková diskuze probíhá. Jsem řadovým členem naší delegace, která má svého vedoucího, a ten o této záležitosti pravděpodobně už ví. Jsem však přesvědčen, že čínští, čeští, američtí, francouzští atd. spisovatelé – myslím tím konkrétní osoby – spolu mohou hovořit, mohou mít přátelské vztahy. Skutečně se o té diskuzi mezi českými spisovateli dozvídám poprvé, a abych tak řekl, měli by si to mezi sebou vyříkat ti nahoře. Navrhoval bych, aby se protějšky navzájem více poznávaly a navzájem se snažily porozumět si. Ostatně sám bych rád zdejší situaci porozuměl a rovněž bych byl rád, kdyby se čeští spisovatelé snažili porozumět mně i mně podobným čínským spisovatelům.

Připravil Lubor Kasal

ČÍNSKÁ SVOBODA SLOVA

Současná čínská kulturní politika v oblasti literatury a umění je podporována širokými kruhy čínských spisovatelů. Svo-boda slova čínských spisovatelů je vysoce respektována a chráněna zákonem. Nedávno byla například Asociací čínských spisovatelů založena právnícky orientovaná instituce, která má zajišťovat práva a zájmy spisovatelů.

Upřímně řečeno, nikdy jsem neslyšel, že by byl nějaký čínský spisovatel vzat do vazby pro trestný čin jen kvůli svému psaní. Musím však vysvětlit, že Čína je země, kde platí zákony. Když někdo zákon poruší, bude – bez ohledu na to, o koho jde a v jakém povolání se angažuje – stíhán podle zákona.

Upřímně doufám, že v budoucnu budeme moci dále posílit kulturní výměny mezi spisovateli našich dvou zemí, a těším se, že přivítáme na návštěvě v Číně více českých spisovatelů. Čína má staré přísloví: „Vidět znamená uvěřit.“ Doufám, že návštěva českých spisovatelů v Číně bude přínosem a bude využita pro objektivnější a hlubší porozumění současné situaci v Číně.

Z dopisu Zhang Jiana (Čang Ťiena), člena sekretariátu Asociace čínských spisovatelů a prezidenta Lu Xun (Lu Sün) Literární akademie, předsedkyni Obce spisovatelů Evě Kantůrkové (bulletin Obce spisovatelů Dokořán č. 37/2006)

V Číně jsem naposledy pod svým jménem publikoval v lednu 1987 krátký cyklus po-

vídek inspirovaných Tibetem. Byl z toho velký skandál, kvůli povídkám vyměnili tehdy šéfredaktora nejprestižnějšího čínského literárního časopisu, od té doby jsem v Číně zakázaný autor. (...) Nejdřív jsem patnáct let nesměl publikovat vůbec. Poslední dva roky se mi podařilo vydat dvě knížky, ale ne pod svým jménem. A hlavně jsem musel dovolit, aby upravili můj text. Některé pasáže jsem musel vypustit úplně. (...) Nakladatel samozřejmě ví, kdo je autor. Ale příslušné schvalovací orgány to nevědí. Je to ale vždycky dobrodružství. Například když měl vyjít druhý díl *Rudého prachu*, nakladatelství se zaleklo. Knížka už byla upravená do „bezpečné podoby“ a měla jít do tisku. A najednou mi telefonuje re-

daktor z nakladatelství a říká, že je třeba ještě udělat nějaké další úpravy. A vzápětí mi telefonuje šéfredaktor a položí mi dvě otázky: jestli jsem členem nějaké exilové politické organizace a jestli patřím k Falun Gongu (Fa-lun Kungu). Na obě otázky jsem popravdě odpověděl záporně a on se trochu uklidnil. Nakonec mi šéfredaktor slíbil, že knížka vyjde. Za týden mi ale znovu volá redaktor a říká, že pro jistotu ještě posílají signální výtisk ke schválení na provinční tiskový a nakladatelský odbor. A tam to prasklo a knížku zakázali.

Z rozhovoru s čínským spisovatelem Ma Jianem (Ma Ťienem), od roku 1986 žijícím v exilu (Olga Lomová, psáno pro Literární noviny, www.cinsky.cz, 20. 2. 2006)

literatura jako oxymóron

O VELIKONOCÍCH ZEMŘELA MURIEL SPARKOVÁ

Mimoliterární okolnosti, spojené s vydáním *Utěšitelů* (The Comforters, 1957), románové prvotiny Muriel Sparkové, v mnohém evokují děj jejích pozdějších románů – obestírá je totiž aura nepravděpodobnosti. Evelyn Waugh a Muriel Sparková, dva britští katoličtí autoři podobného naturelu, milovníci makabrozního humoru, satiry juvenilního typu a dějových zvratů, shodou okolností v témže roce vydali romány inspirované stejnou nepříjemnou zkušeností – oba trpěli zvukovými halucinacemi, které vyvolal přípravek na potlačení pocitů hladu. Ukázalo se, že ze dvou podobně zaměřených prací zanechá trvalejší vryp na povrchu britské literární scény románový debut mladé autorky.

Muriel Sparková tou dobou nicméně nebyla v uměleckých kruzích žádným nováčkem. Získala několik cen za svou povídkovou i poetickou tvorbu, napsala bibliografie Johna Masefielda, Mary Shelleyové a Emily Brontëové a nějaký čas vedla literární magazín *Poetry Review*. Spouštěcím impulzem pro psaní románů se stala velmi intimní záležitost – konverze ke katolicismu, již předcházelo vyčerpávající období duševních bojů. S nově nabytou rovnováhou zároveň jako by plně dozrály její umělecké schopnosti i ambice – Sparková sice vydala první román až v 39 letech, potom ovšem následovala smršť kreativity, která trvala bezmála do autorčiny nedávné smrti: napsala v krátkých rozechybech dvaadvacet románů, tři sbírky povídek, divadelní hru a dvě sbírky básní. S odkazem na jednoho ze svých literárních vzorů, Marcela Prousta, komentovala v jednom z rozhovorů svou impozantní a hektickou literární činnost poukazem na typický skotský smysl pro šetrnost – pokouší se dohledat ztracený čas, aby to období, než začala psát *Utěšitele*, nepřišlo vnívat.

Douglas Gifford konstatoval, že skotská identita (a tedy i skotská literatura) má charakter oxymóronu. Jen málo témat se ve skotské literatuře nerozštěpí vpůli na dvojí opačně polarizované konstatování, připoutané k sobě svorkou v podobě spojovacího výrazu *nicméně*. Ne nadarmo se dr. Jekyll s jeho nerozlučitel-

ným temným já, panem Hydem, stali emblémem skotské literatury. Sparková se sice nikdy nepovažovala za typicky skotskou autorku (její životní styl i literární inspirace si v každém období zachovaly kosmopolitní charakter), avšak temné, cynické jádro příběhů a vědomě kultivovaný nesoulad jakožto základní ingredience jejích románů nenechávají čtenáře na pochybách o nesmazatelnosti vlivu jejího edinburského dětství a mládí. Dobro a zlo, pravda a lež, profánní a sakrální motivace, přirozený a nadpřirozený svět si v románech Muriel Sparkové nekonkurují běžným způsobem, ale spíše fungují na principu Hérakleitovy jednoty protikladů – jedno neexistuje bez druhého a vzájemný svár je předpokladem trvání. *Balada z předměstí* (The Ballad of Peckham Rye, 1960), jeden ze tří románů, které si našly cestu k českému čtenáři, staví na juxtapozici běžného života na londýnském předměstí a přízračného světa skotských balad, odkud (snad?) mezi obyvatele Peckhamu zavítal narušitel zavedených pořádků a možná dokonce démon v lidské podobě, Dougal Douglas. Během jeho působení ve městě eskaluje násilí, korodují vztahy, vyhrocují se konflikty (jeden dokonce skončí chladnokrevnou vraždou), jako by se všemu nepřírozenému a zlému lépe dařilo už jen díky jeho přítomnosti. Sparková nicméně neustále vstupuje do toku svého vyprávění tak, aby čtenáři umožnila alternativní výklad událostí – rozporuplný Skot Douglas v příběhu možná neměl fungovat jako agent temných sil, ale pouhý katalyzátor s darem demaskovat zlo, které v Peckhamu latentně existovalo, přikryté tenkou slupkou konvencí. Znepokojivé události v Peckhamu by tedy bývaly mohly mít didaktický účinek – vést ke katarzi a k novému začátku –, protože i zlo je použitelné jako nástroj ve službách dobra.

A právě naopak – každý obdivuhodný dar v sobě zároveň zahrnuje ničivý potenciál. Takto lze velmi stručně shrnout vyznění vůbec nejslavnějšího románu Sparkové – *Nejlepší léta slečny Jean Brodieové* (The Prime of Miss Jean Brodie, 1962). Slečna Brodieová, charizmatická středoškolská učitelka, působí ve zkostnatělém, neautentickém prostředí předválečné dívčí školy jako závan svěžího vzduchu v nevětrané místnosti. Nenapodobitelné kouzlo osob-

nosti, nekonvenční výukové metody a schopnost toho, čemu autorka říká „*transfigurace každodennosti*“, působí téměř hypnoticky jak na její žákyně, tak na čtenáře – ovšem jen do chvíle, kdy si uvědomí, že byl zatažen do nebezpečné hry s lidskými osudy. Slečna Brodieová pro své oblíbenkyně vytváří přitažlivý alternativní svět, ale zároveň křiví (v jednom případě dokonce zničí) ten původní, protože se životy svých žákyně snaží „nastavit“ svoji vlastní, nepřilíš smysluplnou existenci.

Literární vývoj Muriel Sparkové byl poznamenán četnými překvapeními a zvraty. Na přelomu 60. a 70. let došlo k natolik radikálnímu přehodnocování formální stránky jejích děl, že se téměř rovnalo rozchodu s konvencemi realistického románu. Následující díla reflektovala vliv *nouveau romanu*, křesťanského existencialismu a autorčina silícího přesvědčení, že modernímu člověku zbývá jediná oblast, v níž se odehrávají skutečné konflikty – a tento prostor se rozprostírá, poněkud enigmaticky řečeno, mezi absurditou a inteligencí.

Mezi několik málo spolehlivých organizačních principů v tvorbě experimentálního období Sparkové patří inverze – v nejdokonalejším románu 70. let, v *Místu za volantem* (The Driver's Seat, 1970), například budoucí oběť bez milosti, se zaťatým odhodláním hledá svého vraha v prapodivně deterministickém světě, který neodkazuje na nic než sebe sama. Romány tzv. středního období jsou elegantní, neosobní, smrtonosné hry plné falešných interpretačních stop. Sparková projevuje pramálo soucitu s osudem svých protagonistů a ještě méně trpělivosti s nároky čtenáře, odkojeného realistickou tradicí britského románu a naivní důvěrou v mimetickou funkci literatury.

Vysoce estetizované hříčky se znepokojivým vyústěním v druhé polovině 70. let vystřídal tradičněji organizované pokusy o univerzální, srozumitelnější poselství. K nejčte- nejším dílům Sparkové z tohoto období patří *Abatyše z Crewe* (The Abbess of Crewe, 1974), román reflektující aféru Watergate, která smetla prezidenta Nixona z jeho úřadu. Fiktivní příběh volby nové abatyše ve zkorumpovaném prostředí severoanglického kláš-

Ema Jelínková

tera sice téměř kopíruje americký vzor, ale navzdory doslovnosti svého referenčního rámce dosahem a účinkem přebíjí prvoplánovou satiričnost příběhu. Spisovatelce se podařilo vytvořit originální model z materiálu z druhé ruky a na pozadí skandální volby sekulární a bezskrupulózní abatyše odvyprávět nadčasové podobenství o aroganci moci a hloubkách sebeklamu těch, kteří se považují za vyvolené, nadřazené, a tudíž nepostihnutelné.

Muriel Sparková si vždy zachovávala ambivalentní postoj k psaní literatury. Talent vytvářet a řídit fiktivní světy považovala za vzácný dar shůry – velkorysou nabídku k uplatnění stvořitelského potenciálu na malé ploše – a z toho vyplývající výzvu k zodpovědnosti. Podle vlastních slov se z jejích textů vždy vynoří „*nějaká odrůda pravdy*“ (nikoli nutně obdařená didaktickým úmyslem) coby nedílná součást tvůrčího procesu. Zároveň si byla vědoma faktu nutné kontaminace textu ignorancí, dezinterpretací a také svévolí, která vždy spoluvytvářela její autorský rukopis. Spisovatel je podle Sparkové bytost s dvojím rodokmenem – nejen vševědoucí autor, v němž se zrcadlí jiný Autor, ale zároveň i potomek Otce lži.

Samotné psaní u Sparkové nese různé konotace – v *Utěšitelích* nabývá podobu rafinovaného duševního mučení; dar kreativity je vnímán jako nevitáný zásah zvenčí do struktury osobnosti, jemuž se nicméně nelze vyhnout ani mu odolat. Teprve pozdní (a bohužel definitivně poslední) autorčino dílo *Svévolné lelkování* (Loitering with Intent, 1981) svědčí o vyrovnanosti a vděčném ocenění svěřeného daru – rozepsaná kniha se stává přítelem, důvěrníkem a spojencem.

Českému čtenáři bylo mnohé odepřeno – jednoznačně to platí pro vrcholná díla této velké dámy evropské prózy. Překlady dvou románů z pozdního období – *Večerek* (Symposium, 1990) a *Záhadný případ lorda Lucana* (Aiding and Abetting, 2001) představují Sparkovou v manýristické fázi a jen matně odrážejí plameny někdejších urputných zápasů, svedených na papíře. Přesto patří k tomu nejlepšímu, co by měl čtenář ocenit a opatrovat s vědomím, že nic lepšího jej už od paní Sparkové nečeká. Oheň vyhasl o Velikonocích 2006.

FRANCOUZSKÉ OKNO

O AKTUALITÁCH Z FRANCOUZSKÉHO KULTURNÍHO ŽIVOTA REFERUJE LADISLAVA CHATEAU

Psaní à la Durasová: Co bylo napsáno, bylo i prožito

Marguerite Durasová se narodila v dubnu 1914 poblíž Saigonu v tehdejší francouzské Indočíně. Otec Henri Donnadiou byl profesorem matematiky, matka Marie učitelkou; v roce 1933 se rodina vrací do Francie a Marguerite studuje na univerzitě právo a společenské vědy. Po ukončení studií nastupuje jako úřednice-redaktorka na ministerstvo kolonií, posléze v roce 1942 přijímá místo v Komisi pro kontrolu dodávek papíru pro nakladatelství.

Marguerite pocházela z poměrně bohaté katolické rodiny, která, podobně jako mnozí Francouzi, velmi loajálně přijímala vládu ve Vichy. Změna nastává až v roce 1943. Marguerite si pronajímá byt v rue Saint Benoît, nedaleko Saint-Germain-des-Prés a kavárny Deux Magots, kde bude žít až do své smrti. V roce 1939 uzavřela sňatek s významným intelektuálem Robertem Antelmem, který byl za okupace vězněn za odbojovou činnost v koncentračním táboře. Očekávání jeho návratu se stalo hlavním tématem útlého románu *Bolest* (česky 1985). Avšak již v roce 1943 vychází její první román *Les Impudents*, Nestoudníci. V roce 1942 se seznamuje s Dionýsem Mascolem, téhož roku umírá její první dítě. Následujícího roku vstupuje Marguerite Durasová do odboje. Ze sou-

žití s Dionýsem Mascolem se narodil syn Jean, jediný ze tří dětí Durasové, které nezemřelo v útlém věku.

V jejím bytě se během války scházely takové osobnosti francouzského kulturního a politického života jako François Mitterrand, Edgar Morin, Claude Roy či André Breton. V roce 1955 iniciovala s Bretonem založení výboru proti alžírské válce. S Bretonem a Jeanem Schustrem také založila surrealistickou revue *14. červenec*, ostře polemizující s de Gaullovou politikou. V 50. letech na sebe Durasová upozornila románem *Hrás proti Pacifiku* (1950), který byl inspirován vlastním dětstvím a dospíváním. Záhy nato literární kritika ocenila i její další román *Koničci z Tarquinie* (1953). Vrcholným obdobím její románové tvorby jsou však léta 60. Vychází *Moderato cantabile* (česky 1968), považovaný za autorčino vrcholné dílo a zároveň za typický „nový román“. Následují další prózy. Šedesátá léta však pro autorku znamenají i tvorbu filmovou. Durasová, Cocteau, Gity, Pagnol neboli *Bande des quatre*, Banda čtyř, natáčejí filmy, které patří k vrcholům francouzské kinematografie.

Marguerite Durasová ve své literární, filmové i divadelní tvorbě vždy zdůrazňovala krajní naléhavost života – i svůj vlastní život žila s vědomím, že v každém okamžiku jde o všechno. Slova jsou pro ni prostředníky mezi výkřiky a tichem. Její jazyk, označovaný dnes jako *l'écriture durasienne*, psaní ve stylu Durasové, nevyjadřuje pouze její

myšlenky, nýbrž přímou proměnu její existence v intenzitě a celistvosti okamžiku. Vyjadřuje stav těla, *kdy všechno je ve všem*, jak sama říkala. V roce 1984 získala Durasová prestižní literární cenu bratří Goncourtů za román *Milenec* a dva roky nato ji *Milenec* přinesl i Prix Ritz Paris Hemingway za nejlepší román přeložený do angličtiny. *Milenec* vyvolal literární senzaci; je to kniha autobiografická, skandální přiznání o sobě samé. Bernard Pivot ji tehdy pozval do svého známého televizního pořadu *Apostrophes*, ve kterém Marguerite Durasová uvedla: *V Milenci je to poprvé, kdy jsem si nic nevymýšlela – v tom vidím úspěch nové formy psaní. Vždy jsem snila o tom, čemu se říká „průběžné psaní“, kde hlavní roli hraje bezprostřední pouto mezi životem a dílem.*

V roce 1990 byla Durasová devět měsíců hospitalizována; z toho pět měsíců prožila v komatu, což zanechalo stopy na jejím zdraví. Krátce nato se už po několikáté podrobila detoxikační léčbě. Téhož roku také vychází *Hmatatelný život* (česky 1994), knižní verze rozhlasových rozhovorů, kde na jednom místě říká: *To, co o mně bylo napsáno, je mnohem složitější, než co jsem napsala sama. Byla bych ráda, kdyby se o mně jednou napsalo stejným způsobem, jakým píšu já. To by ovšem byla kniha, v níž by bylo všechno najednou.*

Ještě v témže roce vychází román *Letní dešť*. Na otázku, co to znamená, řekne-li se *Durasová*, spisovatelka odpovídá: *Znamená*

to nechat vejít slovo tak, jak je, a velmi rychle ho napsat, aby bylo tím, čím je. Říkám tomu „literature d'urgence“, literatura naléhavosti.

Poslední interview poskytuje Durasová ve starém paláci Les Roches Noires v Trouville. Říká v něm: *Kniha je schopna okamžitého zázraku; co je napsáno, je také prožito... Co bylo napsáno, bylo i prožito. Každá kniha je tak trochu zavraždění autora jím samým.*

V roce 1995 vyšla její poslední tenoučká knížka *C'est tout*, Tím končím (česky 1996); slova ženy, která se blíží smrti. V jednaosmdesáti letech píše Durasová svému příteli Yannnu Andrému Steinerovi věty, vzkazy ve spěchu zachycené na útržcích papíru, na pohlednicích, na navštívenkách apod., na jedné z nich je napsáno: *Smrt je přiměřená, to je hrozné. Nemám už chuť nic začínat. Je u konce i to, co zbylo. Vy také. Jsem sama.* 3. března 1996 Marguerite Durasová zemřela ve svém bytě v rue Saint-Benoît.

Spisovatel Enrique Vila-Matas, dlouholetý blízký přítel, na ni v dubnovém čísle *Magazine littéraire* vzpomenu slovy: *čtenáři Durasové mají jen dvě možnosti: milovat ji, nebo nenávidět.* A u příležitosti desátého výročí její smrti připravuje Institut *mémoires de l'édition contemporaine*, L'IMEC, rozsáhlou výstavu díla Marguerite Durasové, která bude zahájena počátkem listopadu v Ardenne v Normandii a potrvá až do února příštího roku; návštěvníci se seznámí i s jejími dosud nepublikovanými díly.

Jiří Peňás (nar. 1966), literární kritik a publicista.

Sonet ironický

„To čisté, svaté, velké umění,
jež sluncem je nám v žití zášeří –“
Hle, lesklých slůvek pěkné skupení –
však svatosti té nic se nevěří!

Snad poetové ještě někteří
tak někdy plaše mluví ze snění –
řeč jejich se však přísně neměří,
jak známo, je to choré blouznění.

Umění! K smíchu! Hlavní věci jest,
co, kdy a kolik procent může nést,
krom sportů ovšem, pro něž lidstvo plane.

A umění – dnes vyznat neškodí –
se celkem ani za sport nehodí,
je v něm už vše tak fádní, otrěpané.

*Josef Svatopluk Machar: Čtyři knihy sonetů
1890–1892 (Vesmír, 1938)*

Problém je, že když jsi mi ty papíry dala, doufal jsem, že zůstanou anonymní. Jenže tys to *jen tak formálně zakryla* mimořádně hnusnými páskami, na kterých byla nějaká rozstříhaná mužská prsa. No, skutečně bych chtěl vidět někoho, kdo by odolal a nepodíval se. Já jsem se tedy podíval... No dobře, tak *Sonet ironický* – bylo by zajímavé nevědět, že to je Machar, a představit si, kdyby tak psal někdo nyní. Pak by to byl buď někdo, kdo se snaží o humor a nevychází mu to, to by byl humor, kterému se smějí opravdu zvláštní lidé, anebo bych to mohl považovat za insitní výtvar nějakého čestného člena PEN klubu. Jenže já jsem se tedy podíval, a hle, je to Machar, a v tu chvíli pro mě začalo být zajímavé především to, proč jsi mi to dala. Snad si myslíš, že by se mě to mohlo nějak osobně dotknout. Ale nevím jak! Machar, to je zvláštní případ. Můj děda vzpomínal, že ho potkával na ulici. Když jsem se na něj ptal, tak jediné, co mi o něm dokázal říct, bylo: „No on vypadal jak Turek!“ Já jsem četl jeho publicistiku, nedávno třeba jeho cestopis *Řím*. A tam je udivující ten děsivý zápal, ta nenávisť ke křesťanství, k prelátům a kostelům a ke všemu katolickému, k tomu „*jedu z Judey*“, který brání svobodě lidstva. Ale ono se to úplně obrátilo, dneska se ukazuje, že to byl zápal velmi dobový. Tehdy možná to jeho spílání bylo věci jisté statečnosti, vlastně „pokrokové“ revolty. To jeho nostalgické horování pro antiku... Machar je vlastně smutný případ někoho, komu historie nedala za pravdu. Dnes to vypadá jako nějaká unavená póza nebo podivínství. A v tomto sonetu je to taky – on si vezme nějaký citát (kdo to může být, Goethe?) a ve zbytku sonetu ho ironizuje... To už nás těžko může vzrušit, protože koneckonců víme, že tohleto vždycky byla rétorika. Podle mě už i samotný sonet je rétorika, nevím, co by z této básně ještě dnes mohlo být živé. Machar nás dnes může zajímat jako blud mimořádné energie, napřené směrem, kde se mu potom dějiny vysmály. Tady to slovo *sport*, když napsal v devadesátých letech předminulého století do básně, muselo být velmi „moderní“, možná byl první. Já nevím, jestli Karel Hlaváček v *Sokolských sonetech* použil slovo sport. Nemohl by se někdo podívat?

Okno

Pokaždé otvírám okno
A za ním
Apokalyptická luna se rozbíjí
O neuvěřitelnou skutečnost
Rostoucích stromů

Ze samého středu
Život krvácí
Není to smyšlenka
Že jeho času ubývá

V každý večer komáří píseň
Zní o něco blíže
Zlověstné píšťale čtyř jezdců
Kterí na předělu dne a noci
Křížují prostor

Ivan Slavík: Osten (1968)

foto Tvar

Tahle báseň se mi líbí a zasahuje mě. Má v sobě vážnost tématu i existence. Je možné se usklíbat, že spirituálně je tu přímo materializované, někoho mohou rušit slova jako „*apokalyptická luna*“, ale kdo kdy neměl zážitek plné luny, která se nad námi v noci zjeví s celou svou strašlivostí? Já myslím, že slovo „*apokalyptická luna*“ je na místě. Ta první strofa je docela dobře představitelná, je přesná ve výrazu i v účinku. Mystické pocity zachycené prostými slovy. „*Ze samého středu život krvácí...*“ to evokuje ženský element – je to tak myšleno? Možná ano. Zároveň *času ubývá*... Myslím, že je to dokonalá báseň. Když je jich pak hodně a píší se stále takové celý život... no ale co má vlastně básník dělat, že jo? Když už jednou dosáhl určité závažnosti a vědomí toho, že on nepíše nějaké slovní hříčky, ale vyjadřuje se k Bytí a Kosmu. Zkrátka tu báseň má za večer napsanou, takže jich za život napíše víc. Pár lidí to třeba začne unavovat a řeknou: on píše celej život pořád stejně, pořád nějaká luna, apokalypsa, kříže a hřeby, a začínou tak jako pokašlávat. Ale to se nedá nic dělat.

Ivan Slavík. Jsem rád, že jsem si báseň přečetl dřív, než jsem věděl, kdo to je, a nemusím na tom nic měnit. Vždycky, když se o poezii Ivana Slavíka mluvilo, jako že je to strašně jednostrunný, monotónní a chtěný a že má sklon k takovému tomu spirituálnímu kýči, tak jsem ho hájil. Já jsem se s ním osobně seznámil v Lidové demokracii, on tam nosil články, na kterých se nemuselo opravít ani písmenko. Spousty věcí znal, způsobem hlubokým a samozřejmým. Žít v barokní kultuře, to pro něj nebylo prázdné slovo. Ale zároveň měl ke konci pocit zmrhaného života. Vždycky jsem si ho vážil a vážím si ho doposud, a ta báseň je prostě dobrá.

Tři lidé

Tři lidé seděli v zahradě
Nad nimi se ve vzduchu vznášeli ptáci
Tři lidé seděli v zelené zahradě

Tři lidé stáli na vrcholku hory
Pod nimi se krčilo město
Tři lidé stáli na vrcholku bílé hory

Tři lidé kráčeli po břehu moře
Zdáli jim naslouchaly vlny
Tři lidé kráčeli po břehu modrého moře

Radim Kopáč (Psí víno 14)

Kdyby to napsal nějaký Číňan před třemi tisíci lety nebo Japonec, tak si řekneš: No dobře, no. Jednoduchost formy a variování nápadu, nebo co to je, vypadá to, jako že bychom v tom měli hledat něco enigmatického... Můžeš si říct buď, že je to tak prosté, až ta hodnota je v prostotě, nevíme, co to je za lidi... Anebo že je to banalita, která až znechucuje. K tomu se nedá nic říct, to

může pokračovat do nekonečna: Tři lidi se koupali v rybníku... Ale vzhledem k tomu, že jsem si to odlepil, tak vím, že to napsal Radim Kopáč, a to je pracovník na poli literatury, tomu to odpovídá. Na druhé straně mám dojem, že to je hodnotnější než celá řada jeho recenzí. Ale díru do světa s tím asi neudělá, že...

Ve změti tónů
vysokých až mrazí
hlubokých až do základů bytí
falešných co stopy nechávají
se někde v dále zvonek ozývá.

Slyším jej, vnímám jej,
ale uchopit jej nelze.

Slyším v něm dětství.
A čistotu a touhu.
A radost, zklamání i bolest.

Cítím v něm pohlazení táty.
A teplou náruč mámy.
A slova těch co už na mě nepromluví.
A bolest v srdci pro něj, pro ně, pro ni.

Jana Paulová: Jak běžet do kopce (Carpe diem, 2006)

„Ve změti tónů, ze kterých až mrazí...“ To nejde takhle, to nám přece musí ukázat, nějak to navodit, to je jedna banalita za druhou. Ne. O čem to vlastně jako je? Mlha, plno jakýchsi pocitů, ale vůbec nevíme, jakých... „*A bolest srdci pro něj...*“ Seká tam jedno klíše za druhým. Tohle by skutečně mohlo viset v metru jako poezie cestujících. To není nic.

A to je ta herečka? A tak to by odpovídalo... I když nic proti ní, ale že jí to nikdo nerozumí?

Šarlih

Třpyt třpytu paprsku se vážil
na vážkách
už jsem se opovážil
mít prach

Ať se to jednou všechno stane
pak ať jsme proměnění v dým
přisedni, Povážane
uvěřím.

Ivan Blatný: Pomocná škola v Bixley (Torst, 1994)

Co to může být, ten Šarlih? Ale pak je tam taky Povážan, tedy Slovák, který žije na Váhu. V tom případě by šarlih mohl být názvem něčeho jako valaška, cepín, nebo taky třeba upír, nějaké strašidlo z Pováží. Takže si říkám, že básník vzpomíná, jak lovil ryby

na Váhu, používal vážku místo třpytky, čili je to báseň rybářská. Šarlih může být klidně taky ryba žijící ve Váhu – *už jsem se opovážil mít prach*... To by samozřejmě bylo lepší mít strach. Ale budiž, v této básni se zřejmě na písmeno nehledí. Fáze, kdy ryba je vytažena, je přeskočena, a básník si ji opéká na ohni. On se nyní ztotožňuje s rybou, proměňuje se v dým, ale ve skutečnosti jenom upekl rybu. Tam do toho vstupuje mytologie, primitivní lovec, když uloví medvěda, lehl si vedle něj a předstíral, že je sám zabít, aby ho jako usmířil. To píše Levi-Strauss. Takže on je proměněn v dým, ale ve skutečnosti je proměněn v dým ten šarlih. Respektive upečen. To byl nějaký pstruh, pravděpodobně. A v tu chvíli už může pozvat kamaráda Povážana na tu pečenou rybu, tak si ji dají a *uvěří*... Uvěří, že ji chytli. A teď, když to odkryjeme, zjistíme, že to napsal Ivan Blatný, a řekneme si: och. To bude asi o něčem jiném. Ale na druhé straně ono s těmi básněmi, vznikajícími za zdmi psychiatrie, je to těžký. (Pozn. red. – Karel Šarlih byl c. k. rakousko-uherský důstojník a spisovatel. Souvisí-li však tento údaj s básní, se nepodařilo vypátrat.)

Míjíš mne...

Míjíš mne v gestech všech žen,
má paní.
A v každé jen
cíp vlasu tvého obsažen.
Jako když škrtám zápalkami
je v nich roztroušeno
celé svítání.

*Petr Odillo Stradický-Stanczyk ze Strdic: První
kost božího těla (Petrov, 1998)*

A tady máme takovou blbinku na závěr, která je lehoučká, pointička s několika veršičky, takovej nápadček – něco se obrátí naruby a je to pars pro toto, ona je ve všech ženských a zároveň ve všech ženských je kus jí, a aby nám to autor vysvětlil, použije příměr se zápalkami. Takové poezie se píše mraky, ale otázka je, jestli to za to stojí. *Cíp vlasu*... copak má vlas cípy? A ještě ke všemu: *má paní!* Co to jako je? Jeho manželka? Nebo jde o nějaké zastydlé trubadúrství? *Když škrtám zápalkami, je v nich roztroušeno celé svítání*. Ne-přehání trochu?

Petr Odillo Stradický... Kdyby to trochu zhutnil, mohl by to být docela dobrý nápis na nějakou reklamu na – lybar, na kafe. Možná by to mohlo nějakou ženu oslovit. Ale je to zas dost komplikované, aby to pochopila jako lichotku. Je to taková stydlivá a velmi intelektuální lichotka, i já jsem se dost započítal, abych to pochopil. Proboha, když svítá, tak nemusí škrtat zápalkami, ne?

Přípravila Božena Správcová

věčný problém: jak psát dějiny?

Možná některé z vás překvapím. Dějiny existují. A to nikoliv jako konstrukt či fikce, nýbrž jako souhrn všech ve své podstatě jedinečných a neopakovatelných událostí i jevů, tvořících minulost lidstva. Náleží mezi ně též události a jevy, o nichž, navzdory jejich eventuální důležitosti, nic nevíme, o nichž se nikdy nic nedovíme a které nicméně existovaly, i když nebyly zaznamenány či se údaje o nich navždy ztratily. Z toho logicky vyplývá závěr, že celek dějin není požititelný ani poznatelný, zároveň však i zjištění, že dějiny nejsou totožné s prameny. Mnozí historikové si to ale nadále myslí. Vcelku pocho-pitelně, neboť minulost můžeme zkoumat výhradně prostřednictvím pramenů, jimiž jsou všechny zdroje poznání, tedy i fikce. Pramenů sice není nekonečné množství (navíc se z nejrůznějších důvodů nezachovaly rovnoměrně), leč přesto jich máme k dispozici tolik, že se v úplnosti nedají evidovat a zpracovat.

Ačkoliv minulost v její autenticitě, mnohovrstevnosti a mnohadimenziálnosti nelze uchopit, existuje historie jako věda, zabývající se lidmi ve společnosti v určitém čase. Tato sociologická definice však zní poněkud kostrbatě. Asi by bylo lépe vyjít z Karla Raimunda Poppera a prohlásit, že předmětem historie jsou lidé, jejich činnost a jejich představy, nahlížené v čase a prostoru, základních souřadnicích, v nichž dějiny vnímáme. Historické poznání je lidem dostupné výhradně ve slovesné formě, vždyť i obrazový dokument vyžaduje k pochopení komentář. Proto, mám-li na mysli historickou vědu, používám raději pojem *historiografie* než historie. Pokusy zachytit a vyjádřit některé dějinné události a jevy prostřednictvím matematických symbolů sice nechybí, nejsou však v historikové práci určující a mívají zpravidla charakter ilustrací (tabulky, grafy).

Práce historika je tragická

Jedinečnost a neopakovatelnost dějinných jevů, nemožnost slovesného díla reprodukovat plnost minulého života i přítomnost imaginace v historikové práci vedly k zpochybnění historiografie jako vědy. V období romantismu se tvrdilo, že je vědou i uměním, závažné výhrady vůči vědeckému charakteru historiografie se ozvaly po zhroucení iluze pozitivisticky orientovaného dějepiscectví o objektivním, bezpřed-sudečném poznání minulosti ve smyslu Ranskovy devízy zjistit „*wie es eigentlich gewesen ist*“. Nově se pak příznačně objevily v souvislosti s otřesy a pády velkých ideologií, opírajících svou legitimitu o domnělé historické zákonitosti, ve skutečnosti o modifikovanou judaisticko-křesťanskou představu, že dějiny mají svůj smysl, směr i cíl a úkolem historie i historiků je odhalovat a ilustrovat plán univerzálně platné boží prozřetelnosti.

Doklady o subjektivním a v podstatě nevědeckém charakteru historiografie snášeli a snášejí jak ne-historikové, což je vcelku pochopitelné, tak někteří historikové, nonkonformně reflektující vlastní obor. Jejich námitky se dají souhrnně označit jako noetická skepse. Pokusím se zde uvést alespoň nejzávažnější. Vše začíná už prameny, které jsou sice historickými skutečnostmi samy o sobě, avšak vesměs nezachycují dějinnou skutečnost přímo, nýbrž ji určitým způsobem interpretují. To se pochopitelně týká naprosté většiny historických pramenů, ať již psaných, tj. textů v původním, užším slova smyslu, obrazových, ústních, zvukových i informací předávaných interaktivními médii. Historik tak vlastně provádí interpretaci interpretací, podmíněnou nejen faktory objektivní, ale povýtce subjektivní povahy. Poněvadž nemůže postihnout minulost v celém jejím rozměru, zkoumá toliko dílčí jevy na základě subjektivního výběru. Své poznatky však přesto nemůže plnohodnotně sdělit, protože se vyjadřuje pomocí nedokonalého a proměňujícího se jazyka, který nikdy nepojmenuje složitost a mnohovrstevnost zmizelé reality. Reprodukční kapacita prostředků, jimiž lidský jazyk

disponuje, je limitovaná a nedostačující, jazyk má, jak říkají Roman Ingarden a Lubomír Do-ležel, slabou performativní sílu. Není prostě v jeho možnostech oživit dějinnou skutečnost v její plnosti ani stvořit aktuální svět, jenž existuje nezávisle na jazyku.

Problém sui generis pak představuje prostá lidská zkušenost, která je nepřenositelná. Historik se nemůže ocitnout v době, již zkoumá, prožít ji a stát se jedním z účastníků tehdejšího dění. Nebo se snad umíte plně vžít do role čtenáře Máchova *Máje* roku 1836? Tento přesun není uskutečnitelný ani v případě, kdy historik píše o období, jež sám prožil. Na zmizelou realitu pohlíží člověk rastrem vzpomínek a pocitů, tedy jinou optikou, podmíněnou změněnou situací. Práce historika je tudíž bez nadsázky tragická. Bez přímé zkušenosti minulost plně neobjasní, kdyby si však navlékl kůži aktéra zkoumaných problémů, ztratil by sám sebe. Tento rozpor je neřešitelný a zakoušíme jej sami na sobě. Mámu na mysli například prudké a z rozdílné generační zkušenosti vyvěrající diskuze nad pracovními verzemi kapitol, koncipovaných pro *Dějiny české literatury 1945–1989*. Nedá se nic dělat: I při maximální snaze o objektivní poznání a o redukování mimovědeckých aspektů projektu badatel do zkoumané minulosti vlastní individualitu, včetně své zkušenosti, svého psychického ustrojení a světónázorového stanoviska, tedy anachronismy, narušující postulát důsledného historismu. Psát čistou pravdu (pomineme-li ovšem pravdy banální), byť se tímto sloganem zaklíná, zkrátka nemůže.

Četné z uvedených výhrad na adresu historiografie a historiků jsou starého data a pouze shrnují či opakuji difference, které dělí přírodní a technické vědy (*science*) od věd společenských (*humanities*). Odtud už je pouze krůček k závěru, že dějiny, jak je prezentují historikové, neexistují, jsou toliko konstruktem či fikcí. Toto dnes módní dogma ale na historii pouze aplikuje výrok dávných sofistů: „*Nic není, je-li něco, nemůžeme to poznat, můžeme-li to poznat, nemůžeme to sdělit.*“

Dva protichůdné názory – skeptický a pozitivní

Možná některé z vás překvapím podruhé. Většinu současných českých historiků otázky, jimiž se tu dnes zabýváme, vůbec nezajímají. Takzvaný lingvistický obrat část z nich dodnes nezaregistrovala, jména Rolanda Barthesa a Haydena Whitea k nim doléhají slabou ozvěnou a poststrukturalistické teorie pokládají za duchomorná cvičení a spekulativní hrátky, sdělované nesrozumitelným jazykem, přesyceným termíny z oblasti filozofie a formální logiky. Ke svému postoji mají pádné důvody. Uvedu zde jen některé.

Kdyby historiografie tvořila výhradně fikce, nepotřebovala by badatelské pole. Její badatelské pole přitom existuje. Vymezuje je prameny, bez nichž historik ztrácí půdu pod nohama; prameny mu totiž naznačují i hranice pravděpodobného a možného. Pomocí prověřených, vyzkoušených a neustále zdokonalovaných technik i metod a kladením nových otázek lze prameny přimět k hlubším výpovědím o dějinné skutečnosti. V posledních desetiletích byly tyto metody a techniky v úsilí postihnout autentickosti minulého natolik propracovány, že umožňují rozkrýt nejrůznější významové plány, zjistit, co prameny prozrazují bezděčně i o čem, což bývá někdy nejdůležitější, záměrně mlčí. Všechny tyto výpovědi mají ale buď povahu banálních pravd, anebo dílčích poznatků, které historik skládá a lepí v provizorní tvar, jemuž propůjčuje logickou strukturu. Činí tak obvykle zpětně, ale protože zkoumá jevy a události uspořádané v chronologické posloupnosti, opírá se zpravidla o kauzální nexus. Ten rovněž není spekulací ani fikcí, neboť existuje v přírodě i v lidském konání. Jen pro ilustraci: Sotva lze popřít časovou posloupnost a příčinnou souvislost Pražského jara, srpnové intervence vojsk Varšavské smlouvy a tzv. normalizace; kritické odezvy Máchova *Máje* předcházelo jeho knižní vydání atd. atd. Dějiny se v tomto výměru nejeví jako konstrukt či fikce,

nýbrž jako rekonstrukce minulosti, založená na zřetězení nespochybnitelných fakt a na logických argumentech, zkrátka jako výsledek bádání, které má svůj řád a smysl. Tento noetický optimismus vyvěrá i z neustále se rozšiřujícího tematického záběru historického bádání, zvláště plodného na hraně dotyku s jinými vědeckými obory (geografií, antropologií, demografií, klimatologií atd. atd.), i s obohacováním a zpřesňováním metod. Pravdivostní funkce historie se dá jen obtížně zpochybnit.

V podstatě tak proti sobě stojí dva názory, skeptický, dokládající nemožnost úsilí uchopit minulost, a pozitivní, spoléhající na permanentní zdokonalování a prohlubování vědeckého poznání. Ve skutečnosti jde o dvě obtížné slučitelné roviny nazírání. Na jedné straně filozofickou, na straně druhé pak řemeslnou. Soubor metod a technik nutných k rozpoznání dílčích problémů minulosti si lze jistě s větším či menším zdarem školským způsobem osvojit, k postižení a výkladu komplikovanějších jevů však nestačí. Zde přicházejí ke slovu badatelova kreativita a imaginace. Vědecká kreativita a řemeslná zdatnost by neměly stát proti sobě, skvělé je, když se kreativita pojí s bezpečně zvládnutým řemeslem. V případě některých badatelů se však tyto složky neprolnou vůbec, jindy zase dodatečně. U génů to nemusí být ke škodě věci.

Past, z níž se nikdo nevyvleče

Nejznámější je v tomto směru případ Františka Palackého. Hodslavický rodák měl svou koncepci husitství hotovou již před rokem 1823, tedy dříve, než se začal tímto obdobím vědecky zabývat. Když pak v letech 1843–1851 provedl na základě dlouholetého pramenného výzkumu znamenitou (a v podstatě dosud platnou) rekonstrukci tzv. událostních dějin husitské epochy, neovlivnil tento badatelský výkon zpětně jeho starší náhledy a hodnocení. Husitství zůstalo v Palackého pojetí pokrokovým národním a náboženským hnutím, předjímajícím velké evropské reformace i demokratické revoluce nové doby. Nemohlo tomu být jinak, neboť jeho koncepce vyrůstala z metafyzického předpokladu. Nejvyšší, věčnou a neproměnnou jistotou je Bůh a dějiny lidstva jsou cestou k božnosti. Ještě před dvaceti lety bych se styděl zeptat, ve věku postmoderny, posthistorie a virtuálních dějin však položím provokativní otázku. Jak by asi vyhlížela Palackého koncepce husitství a českých dějin, kdyby se její tvůrce nenarodil v evangelické, nýbrž v katolické rodině?

Palackého kauza je nadmíru poučná. Ukazuje, že historické bádání opravdu nevnímá dějinnou realitu výhradně prizmatem kriticky analyzovaných a očištěných pramenů, nýbrž i prizmatem subjektivních náhledů. Z této pasti se nikdo nevyvleče. Subjektivní a dobová omezení se přitom v menší míře projevují v „technické“ složce historikovy práce (heuristice, kritické analýze pramenů a v prosté kauzální rekonstrukci dění), zato jsou zjevná v koncepci, syžetizaci a hodnocení.

Programové i bezděčné promítání vlastních zkušeností a hodnotových postojů do minulosti existovalo vždy, kritice však vystavujeme zvláště dějepiscectví 19. a 20. století. Jistě proto, že je nám nejbližší a že se s ním musíme vyrovnávat. Anachronismy, vzniklé v důsledku projektování aktuální zkušenosti (i společenské a politické objednávky), nás dráždí a přispívají k zpochybnění vědeckého charakteru historiografie. Opět uvedu příklad. Už v druhé polovině 19. věku projektovali němečtí historikové do středověkých a částečně i do starověkých dějin vlastní zkušenost s fenoménem masových sociálních a politických hnutí, která ovšem vznikla až v procesu tzv. průmyslové revoluce. Ve spojení se soudobými ekonomickými a sociologickými teoriemi tak sice na jedné straně položili pramenům nové otázky a ustavili (zdánlivě scientně pojatý) obor sociálních a hospodářských dějin, na straně druhé ale

Petr Čornej

poznávání předprůmyslových období spíše zatemnili. Absolutizací těchto přístupů byl, jak všichni víme, marxismus.

Má smysl psát syntetické práce?

Tyto vyhraněné příklady jsem uvedl záměrně. Neexistuje historiografický text, který by nebyl podmíněn dobou svého vzniku. Stejně jako každý jiný text je dějinně zakotven, je, i když primárně plní jinou funkci než umělecké dílo, znakem. Postupem času, paralelně s tím, jak historiografie zpřesňuje své poznatky, vypovídá zastarávající vědecké dílo stále více o svém autorovi a o době, v níž psal, než o časovém úseku, jímž se zabývá. Zvláště vděčné jsou z tohoto hlediska velké syntézy, v nichž dobová podmíněnost vyvstává naprosto jasně. V dané souvislosti se přímo vnucuje otázka, zda má smysl velké syntetické práce (dějiny států, národů, ale i výtvarného umění či literatur, eventuálně dějiny určité epochy) vůbec psát, zda nutně nejsou mrtvé narozeným dítětem, zastaralým už ve chvíli svého vzniku.

Tentokrát vás jistě nepřekvapím, když prohlásím, že podle mého mínění smysl mají. Z dosavadního výkladu, alespoň doufám, vyplynulo, že každá generace se s dějinami vyrovnává po svém a má právo sestavit a prezentovat svůj obraz minulosti. To je zcela legitimní úsilí. Bez významu ovšem není, že velké historické syntézy shrnují a usoustavňují poznatky vědy v určité fázi, sdělují, jaké otázky si ve své době výzkum kladl, jak k nim přistupoval a k jakým výsledkům dospěl. Provést takovou inventuru je čas od času nezbytné už z důvodu další orientace historického bádání.

Tím naléhavěji zní ovšem otázka, jak psát dějiny a zvláště historické syntézy. Problém to není zdaleka nový. Sledovat ji můžeme už v období renesančního humanismu, který odvrhl kronikářský přístup a v žánru tzv. historií razil právo autora na výběr zajímavých dějinných událostí, propojených ve vyšší tematické celky a sdělovaných atraktivním způsobem. Právě na těchto textech, přeplněných fiktivními monology a dialogy podle antického vzoru, by se postmoderní kritika mohla náležitě vyřádit. Tak daleko proti toku času však nepůjdeme, setrváme u moderní české historiografie, i když svá hledání a tápání zpravidla neodívala do roucha teoretických statí.

Od Palackého ke Slavíkovi

Již v čase dokončování monumentálních Palackého *Dějin* řešila otázku, jaký má být v historické syntéze poměr tzv. událostních dějin, tj. na chronologické ose uspořádaného dynamického vyprávění, a statických (tedy deskriptivních, resp. analytických a strukturních) složek, kdy historik v roli vypravěče zastaví čas a synchronně objasní určitý problém. Logická následnost dějů přitom nesmí být narušena. Ruku v ruce s tímto problémem se hlásil o slovo požadavek nekoncentrovat pozornost pouze na tzv. velké dějiny (politické události, války, významné osobnosti), ale i na tzv. každodennost, která je nedílnou součástí historie. Václav Vladivoj Tomek v druhé velké moderní syntéze českých dějin, *Dějepis města Prahy*, odpověděl na tuto výzvu víceméně mechanicky. Rytmus událostních dějin přerušoval rozsáhlými deskriptivními partiemi, které se postupně, s tím, jak přibývalo pramenného materiálu, rozrůstaly v samostatné svazky.

Třetí velká syntéza, Laichtrovy *České dějiny*, zahájená roku 1912 zásluhou Václava Novotného a Rudolfa Urbánka, se pokusila do důsledku dovést požadavky pozitivistické historiografie, shrnuté na přelomu let 1888–1889 Jaroslavem Gollem. Vyčerpávající heuristika, kritické prověření každého faktu a jeho zasažení do všech relevantních souvislostí však nevedly k celistvému zobrazení minulosti. Přemíra faktografie, nehierarchizování údajů v představě, že každý je důležitý, a četné rozsáhlé digrese přivodily pád iluze, že shromáždění a prověření všech dostupných pramenů automaticky vyústí v objektivní celistvé vykreslení dějin. Nevnikl ani objektivní obraz minulosti, ani syntéza, ale zrodilo se faktografický a dodnes užitečný kompendium.

Problém, jak psát dějiny, se v českém prostředí razantně hlásil právě kolem roku 1910. Byl to jistě důsledek obliby Geisteswissenschaft, ale také střetu scientismu a imaginace, německé debaty o poměru hromadných (kolektivních) a individuálních jevů v dějinách i ztráty společensky prestižního postavení historiografie v důsledku prohlubující se vědecké specializace. Odpovědi na tyto výzvy byl, kromě vleklého sporu o smysl českých dějin, vznik dvou paradigmatických textů českého dějepisce, Pekařovy *Knihy o Kosti* (1909–1911) a Šustových *Dvou knih českých dějin* (1917–1919). Poměr narativních a strukturních složek, tzv. velkých a kulturních dějin (včetně dějin každodennosti), scientismu a imaginace je tu řešen programově a obdobně, byť v obráceném gardu. Oba texty přitom neskrývaly ambici zůstat součástí dobových literárních trendů, touha postihnout vůni a barvu zmizelých dob korespondovala s impresionismem, který ve stejné době ovlivnil stěžejní dílo evropské historiografie a kulturologie, Huizingův *Podzim středověku* (1919). Na okraj připomínám, že se Pekařova i Šustova práce rodily v době, kdy Jaroslav Vlček dokončoval *Dějiny české literatury* (1893–1921), čin srovnatelný v literární historii s dílem Palackého, a kdy zveřejnil první verzi svých literárních dějin Jan Jakubec (1911). Šustovo a Pekařovo impresivní ztvárnění, usilující vyložit hmotnou i duchovní kulturu z méněcívho se ducha doby, nalezlo pak na literárněhistorickém poli obdobu v díle Arne Nováka.

Pekařovým a Šustovým vkladem diskuze o psaní dějin nekončila, spíše začínala. Pokračoval v ní Pekař kontroverzní a dodnes nepochopenou tetralogií, ve skutečnosti trilogií *Žižka a jeho doba*, vydanou v letech 1927–1933. V české historiografii tvoří tento spis jakýsi pendant k Čapkově noetické trilogii. První dva díly – toť charakteristika a kritická analýza všech relevantních pramenů. Na stránkách třetího dílu, v zásadě narativně pojatého, podává autor svůj obraz Žižky a husitství. Svým čtenářům tak nepřímou vzkazuje: „Podívejte se, na základě dostupných, ovšem neúplně zachovaných pramenů takhle vidím Žižku a husitskou revoluci já, Josef Pekař. Každý z vás podle stejných pramenů, jiné nejsou k dispozici, může sestavit obdobně logický, ale jiný obraz.“ Skepse k objektivnímu poznání minulosti tu byla vyslovena dávno před postmodernou.

Lze považovat za paradox, že právě proti Pekařovi a Šustovi zaútočila mladší generace historiků, kteří pod vedením Jana Slavíka rozpoutali v polovině třicátých let noetickou diskuzi a oba jmenované badatele obvinili z nedostatku teoretického myšlení a lpění na zastaralých pozitivistických principech. Útočili ovšem na ikony, na symboly, na autority, které již dávno nehájily objektivistické postuláty, opakované pouze z úcty k váženému učiteli Jaroslavu Gollovi. Věda si prostě vynucovala jiné přístupy než v letech 1888–1889. Žel, noetickou diskuzi přerušilo drama Mnichova a okupace. Zůstaly z ní alespoň cenné střípky. Patří mezi ně

zvláště Slavíkovy náběhy k sémantické analýze, poznání, že proniknout do minulosti můžeme teprve tehdy, až odkryjeme příkrov slov a pochopíme dobový jazyk. Náleží sem ale též Kalistovo pojetí duchovných dějin, nikoliv náhodou nedávno znovu publikované, i Kutnarovy strukturalismem poučené práce o tvářnosti obrozenského lidu, anticipující pozdější studium dějin mentalit.

Současná česká historiografie

Snad mi prominete tento exkurs do dějin české historiografie. Chtěl jsem připomenout, že české dějepisce, zdaleka nebylo tak neteoretické, jak se mu vytýká. Většina historiků však raději řeší metodologické problémy v praxi. Platí to i dnes. Stačí se jen podívat na tři řady souběžně vydávaných českých dějin (ani jednu mimochodem negarantuje vědecké pracoviště), na profilová díla, sepsaná ještě v časech tzv. normalizace a publikovaná po listopadu 1989, i na texty badatelů, kteří vstoupili do vědeckého diskurzu v uplynulých patnácti letech. Škála metod a směrů je opravdu bohatá, od návratu příběhu, vyprávěného ovšem jinak než před sto lety, přes důsledně strukturní pojetí (Mackův *Jagellonský věk v českých zemích*) a kulturněhistorické záběry až k hermeneutickému přístupu, který reprezentují Martin Nejedly, Jaroslav Boubín, Martin Kučera či Jiří Křestan. Reakcí na zhroucení velkých ideologií je ovšem také útek do bezpečí nikdy nezavršené heuristiky a faktografické deskripce, vypovídající o strachu z interpretace. Přece už víme, že každá interpretace je hodnocením a každé hodnocení je subjektivní, relativní, a tudíž pochází od ďábla. Takovým badatelům můžeme ovšem připomenout, že neexistuje ani dokonalá edice.

Navzdory názorovým rozdílům se většina českých i zahraničních historiků shodne s Jacquesem Le Goffem. Své poznatky musí i nadále sdělovat přirozeným jazykem, bez něhož historická věda nemůže adekvátně postihnout minulost ani komunikovat s širším publikem, které jí zajišťuje společenský ohlas i prestiž.

I to je podle mého mínění jeden z důvodů, proč česká historiografie ustoupila po roce 1989 od syntéz, zpracovávaných početnými autor-skými týmy. Příslušné svazky *Dějin Moravy, Velkých dějin zemí Koruny české* i edice nakladatelství *Libri* či *Nakladatelství Lidové noviny* jsou zpravidla výsledkem práce jednotlivých badatelů specializovaných na příslušné období. Předchází se tak názorové, koncepční a stylistické různorodosti, již plně neodstraní ani sebedokonalější redakce. Svou roli sehrála jistě i problematická zkušenost s kolektivními díly, která zůstala žánru skutečné syntézy vzdálena a, pokud byla vůbec dokončena, plnila funkci příruček, přehledů a vysokoškolských učebnic. V normalizační éře pak obrovitě syntézy Kavkovy, Válkovy, Šmahelovy a Mackovy (poslední dvě obnášejí po 3000 stranách strojopisu) ukázaly, že velká a hodnotná díla mohou být i v současnosti výsledkem individuálních výkonů.

Plejáda otázek

A nyní k jinému problému. Víím, jak je dnes aktuální otázka literárních dějin. Literární histo-

rie jistě tvoří nedílnou součást literární vědy, avšak je také složkou historie obecné, takže se nutně potýká s řadou obdobných metodologických problémů. V pojednáních a úvahách, které v českém prostředí literární vědci během posledních let na toto téma publikovali, jsem konstatoval rozsáhlou znalost prací z oboru filozofie a teorie vědy, avšak, snad s výjimkou americké new history, minimální počet odkazů na díla zahraničních historiků, kteří se k daným otázkám zásadním způsobem vyjádřili či dali humanitním vědám nepřehlédnutelné impulzy (Paul Veyne, Roger Chartier, autor průkopnické teorie tří historických časů Fernand Braudel, Jacques Le Goff, polemik s postmodernou Hugh Trevor-Roper, Georges Duby, Georg Iggers). Pouze in margine zmiňuji pozoruhodné studie a úvahy Jaroslava Marka a Josefa Války, neboť postmoderní statí Dušana Třeštíka vzali literární vědci alespoň částečně na vědomí. Takoví dějepisci umění přihlížejí k poznatkům a podnětům obecné historie nepoměrně více.

Analogických otázek, s nimiž se potýká historie obecná i literární, je přitom celá plejáda a mají shodné kořeny. Opět uvádím jen některé. Má badatel při konceptualizaci klást důraz více na tzv. stěžejní (velké) události a tzv. kanonické řady a texty, nebo zvolit jinou optiku a preferovat dějinnou realitu, v níž převažovala každodennost (a tudíž nenáročná masová četba)? Kdy je adekvátní aplikovat mikrohistorické a kdy makrohistorické hledisko? Náleží k nosným principům při periodizaci tzv. uzlové body, když jejich stanovení závisí, jak naznačují zkušenosti, ve značné míře na autorově libovůli? Kde při nerovnoměrnosti historického a kulturního vývoje leží meze komparativní metody, srovnává-li mnohdy jevy vzdálené v čase i prostoru (např. korunovaci evropských panovníků a nastolení lidožroutského náčelníka na ostrovech v Pacifiku, resp. situaci anglické literatury druhé poloviny 17. století a české literatury kolem roku 1830)? Jaká budoucnost čeká tzv. areálová studia, která svými kořeny tkví organicky v historické realitě toliko částečně a ve značné míře jsou uměle vytvářenými celky? Každý den se nyní přesvědčuji, že napsat dějiny zemí Koruny české, několik století existujícího soustátí, jehož jednotlivé složky si udržely svébytnost, je takřka nadlidský výkon. Ponecháme-li stranou Pulkavovu kroniku, psanou na objednavku Karla IV., nikdo nikdy takové dílo nevytvořil. Vždy tu dominoval zemský a etnický princip. Proto se ptám, zda areálová studia vyrůstají z vnitřních potřeb vědy, nebo jsou spíše echem zvnějšku vnášených požadavků na politickou korektnost, překonání historických rozporů a dějinné usmíření? Mohou-li být dějiny (resp. jejich obraz) výsledkem v podstatě politického kompromisu, obrušujícího rozdílnou dějinnou zkušenost přirozeně vzniklých individualit, jaký je potom jejich vědecký přínos?

Česká literární historie se ocitla na křižovatce

Snad mi prominete, že si dovolím ve vši skromnosti a pokoře několik vlastních poznámek k situaci české literární historie. Otázky, které si klade po svém smyslu a ná-

plní, jsou v dnešní situaci zcela přirozené a oprávněné. V posledních desetiletích, alespoň mi to tak připadalo, byla česká literární historie popelkou. Příliš se nepěstovala, což mělo své důvody oborové (preferance literární teorie) i vnější, zvláště obavu z ideologizace v tzv. normalizačním období. Největší literárněhistorický projekt, *Lexikon české literatury*, se programově soustředil na heuristiku, sběr dat, podléhající politickým tlakům v menší míře než interpretace historických jevů. Po pádu politických bariér tu však stál oživený strukturalismus jako vyhraněný, úspěšný, vůdčí a v podstatě scientistní směr, jemuž se ve třicátých až šedesátých letech podařilo ustavit literární vědu jako profilovaný svébytný uměnovědný obor, vymaněný z tenat filologie a obecné historie.

Česká literární historie se ve změnách podmínek ocitla na křižovatce, kam vlastně směřovat. Má se zabývat pouze texty nesporné umělecké hodnoty a sledovat historické proměny poetiky, nebo u vědomí, že každý text je dobově zakotven v celé síti kulturních a sociálních vztahů, věnovat pozornost nejen dominantní funkci estetické, ale také formativní, informativní a relaxační funkci literatury? Pokud na tuto otázku odpoví kladně, znamená to, že se v centru pozornosti ocitnou nejen texty a ideje, ale badatelský záběr se přirozeně rozšíří na problematiku literárního života, kulturních souvislostí, masové četby i čtenářských zájmů, jak se o to programově, byť ne zcela důsledně pokusily téměř dokončené *Dějiny české literatury 1945–1989*. Rozumím přitom obavám, že příliš široké vymezení hrozí literární historii rozplynutím v poněkud bezbřehé kulturologii a kulturní antropologii. Ujišťuji všechny, že totéž nebezpečí pocituje i historie obecná. Čerstvá badatelská zkušenost s veršovanými skladbami *Budyšínského rukopisu* mě ale přesvědčila, že Jakobsonovo správné žánrové určení a precizní versologický rozbor nestačí k vysvětlení, proč jsou psány pravidelným osmislabičným veršem a jaká byla jejich primární funkce. Plné pochopení umožňuje až znalost širšího dobového kontextu a určení původního adresáta. Ale to jen na okraj. O podobě literární historie si musí rozhodnout literární vědci sami.

* * *

Na sugestivní otázku, jak psát dějiny, neumím dát sugestivní odpověď. Ať je napíšeme jakkoliv, vždy budou reflektovat aktuální vědeckou situaci a vždy budou výpovědi nejen o dějinách, ale především o našem pohledu na dějiny. Píšme je ovšem tak, aby se daly číst, poněvadž jenom tímto způsobem může historiografie komunikovat se společností a plnit své poslání. Několikrát tu zazněla teze, že zkušenost je nepřenositelná. Nejsem si proto jist, zda nám pomohou rady a postřehy lidí, kteří dějiny nikdy nepsali.

Referát přednesený na sympoziu O psaní dějin v Ústavu pro českou literaturu AV ČR 31. ledna 2006 (mezititulky Tvar)

NA HRANICI

NA ČEM OPRAVDU ZÁLEŽÍ?

Strávil jsem příjemný večer s přáteli u ohně. Nebyl to spektakulární návrat k divošským časům ani sentimentální splývání s přírodou. Pohodlí civilizace bylo několik kroků od nás, nejbližší stanice tramvaje nějakých dvě stě metrů. Několik přítomných pánů probralo do velkých podrobností, koho volit do sněmovny, jak se stavít vládní koalici, koho pak udělat prezidentem. Rozebrali podobnosti české prezidentské symboliky se symbolikou rojalistickou a při té příležitosti moudře zvážili výhody a nevýhody konstituční i absolutistické monarchie v uplynulých českých a světových dějinách, v několika evropských zemích v těchto dnech a zahleděli se do budoucna. Zvážili výhody dobrého a špatného krále, jakož i dobrého a špatného prezidenta, s četnými příklady.

Proprali jsme historické zkušenosti i politologická schémata a nevyhnuli jsme se několika úvahám z politické filozofie. I když už bylo jaro v plném rozpuku, byli bychom se už asi kolem desáté nebo jedenácté hodiny večerní rozešli nebo bychom hledali útočiště v domě. O teplo se nám postarala paní domu. Jen velmi vlídně ironizující hostitelka s neuvěřitelnou pílí rubala větvu a házela je na hranici. Poskytovala nám víceméně mlčky docela hmatatelné teplo, které nám umožnilo vést rozpravu (ve smyslu slavných Weirichových a Horníčkových forbín) o věcech podstatných.

Chvilí před odchodem kdosi z přítomných připomněl archaickou roli ženy, pečovatelky o oheň a řekl, že bez ní by nám nebylo tak příjemně. Hostitelka opáčila, že

oheň je mnohem víc než jen teplo. Najednou se oheň zjevil jako prvotní živel. Život sám je přirovnáván k pomalému ohni, který dává teplo a život rozkvetlý v ducha i svého druhu světlo. Ukázalo se, že to, na čem záleží spíše než poměry hlasů ve sněmovně, spíše než prezidenti či králové a jejich pravomoci, je oheň. A spolu s ohněm že to jsou vzduch, voda a země. Prosté základní stavy, děje a vztahy, které nejvíce přehlízíme.

O ohni v dávném smyslu se toho nedá mnoho říct. Mohou se honit hlavou myšlenky na antický prvotní živel, na úctyhodné mytologie a jejich plamenné bytosti, na zoroastrijské ohňové chrámy a na celopaly v jeruzalémském Chrámu. Je ale také možné na chvíli od reje myšlenek poodstoupit, potichu

zírat do plamene a nechat imaginaci volný průběh, s ohněm prostě chvíli žít. Je konec konců třeba připravovat ohni potravu, udržovat a chránit ho, držet ho v mezích, kde slouží, ale neničí. Může si přitom konec konců povídat kdo co chce a je také možno u něj prostě mlčet a zírat do tance plamenů.

Stáhl nás závěr večera z fiktivních říší politických zájmů zpět k bazálnímu životním, ba kosmickým hodnotám a skutečností? Možná na chvíli ano. Ale jak prostupná je membrána mezi mužskou hrou iluzí a ženskou životodárnou praktičností? Asi volit přece jen půjdeme, ale s přesvědčením trochu oslabeným oproti dřívějšímu, že vhozením toho či onoho volebního lístku změníme svět.

Ivan O. Štampach

glosy k udílení cen magnesia litera

Před necelým měsícem byly uděleny ceny Magnesia Litera. Oceněné knihy jsou vybírány tak, že nejdříve šest odborných porot, v nichž zasedá po pěti porotcích, vybere ve své kategorii tři kandidáty a z nich potom všichni porotci hlasováním určí jak vítěze té které kategorie, tak *Knihu roku*. Výběr porotců zajišťuje občanské sdružení Litera a především Pavel Mandys, který stál u vzniku těchto cen. Sdružení Litera zpravidla pověří nějakou institucí, aby do dané poroty jmenovala své kandidáty. Například porotce pro cenu za překlad určuje Obec překladatelů, porotce pro cenu za naučnou literaturu Akademie věd ČR, cenu za knížku pro děti Česká sekce IBBY apod. Ve srovnání např. se Státní cenou za literaturu, jež se zaměřuje hlavně na beletrii, postihuje tedy Magnesia Litera celé spektrum toho, co je knihami přenášeno.

Z množství literárních cen, které se v českých zemích udělují, je Magnesia Litera nejvíce navázána na svět médií, reklamy či obecněji: na svět trhu. Byla tak od počátku koncipována a vedle nevýhod (např. obvyklé mediální nabubřelosti, viz přípitomělý podtitul na tištěném programu: „*nejlepší české knihy roku*“) to má také určité výhody, zejména osvětové. O existenci literatury, resp. některých knih se tak dozví mnoho lidí, kteří jinak po knihách sahají jen zřídka.

Organizaci Litery zajišťuje agentura, finančně vše podpírá bohatý sponzor, pro něhož taková akce má smysl reklamní. Proto z ekonomického hlediska velmi logicky sponzor investuje především do uspořádání večera přenášeného televizí. Samozřejmě záleží pak na tom, kdy a na jakém kanálu se udílení cen vysílá. Pokud by to nebylo v pondělí večer na ČT2, nýbrž třeba v sobotu večer na *Nově*, určitě by byl ochoten přispět více. S výjimkou hlavní ceny (*Knihy roku*) však spisovatelé kromě sošky nedostanou vůbec nic. Peníze se tedy v podstatě přelévají z jedné komerční firmy do jiných firem a všichni jsou spokojeni, k čemuž spisovatelé za jakousi iluzi slávy dělají stafáž. Ale to by snad ani tolik nevadilo, je-li pravda (jak předpokládá Pavel Mandys, viz rubriku *Jedna otázka pro* na str. 3), že prodej oceněných knih se výrazně zvyšuje – pak lze doufat, že z nakladatelského zisku i spisovatelé něco ukápnou.

Jan Burian, který stejně jako vloni udílení cen moderoval, sice na závěr publiku řekl, že bylo lepší než před rokem, ale tento výrok platil spíše na něho samotného. Burianovo vystupování bylo velmi sympatické, i když je mi jasné, že slavnostní ceremoniál sledovaný naživo může působit zcela jinak, než když je sledován skrze televizní obrazovku. Burian se ukázal jako člověk, jenž má literaturu rád. Hezky to vyniklo v krátkých rozhovorech s některými osobami, které ceny pře-

dávaly – např. s vysoko povzneseným Daliborem Balšínkem, šéfredaktorem časopisu *Týden*, či hluboce dekoltovanou Janou Machalickou, vedoucí kulturní rubriky *Lidových novin*. Obzvláště prvně jmenovaný byl pozoruhodný: S novinářskou zpupností oznámil, že ho literatura nezajímá, což ovšem Burian pěkně využil k jemné a noblesní ironizaci, z níž bylo vidět, že stojí na straně spisovatelů, a ne na straně (jak se píše v Berkově *Magorii*) *pupíků s čupřinkou*, kteří ani na okamžik nezapochybují o tom, že vědí, kam se svět ubírá. Naopak nadšený jsem nebyl z hudebníků; ponechám-li stranou kvalitu tvorby Sester Steinových, pak Lenka Dusilová přišla na pódium jak utržená od šibenice. Víím, mladé holce sluší i pytel od brambor a navíc objektivně vzato, taky už stárnu, snad ale všežravá plebejskost u nás ještě nezašla tak daleko, aby agentura, jež výkonného umělce najímá a platí, nemohla mít požadavek na oblečení aspoň trochu přiměřené slavnostnímu večeru.

Rauty se už staly neodmyslitelnou součástí vyhlašování cen. Ne že bych je pokládal za nevyhnutelné právě pro literaturu, do níž zas příliš mnoho peněz neplyne, a tak mi připadá škoda vrážet je do jídla a číšníckých firem. Avšak zrovna v případě cen Magnesia Litera, myslím, je raut v řádu věci – patří do obchodního a mediálního prostředí. Na rautu lze vlastně s tou reklamou dále pokračovat, lze tam navazovat obchodní kontakty apod. Potěšilo mne, že organizátorům se letos podařilo zaplašit obávanou *holubí* (podle jiného označení *Holubovu*) *letku*, vychytralé občany pravidelně přelétající z jednoho pražského rautu na druhý a vyzobávající neuvěřitelnou rychlostí všechny připravené dobroty, takže na laureáty, oslavence a hosty často zbyvá z občerstvení jen trapné torzo. Členové letky tentokrát marně bušili do dveří svých dvacet let starými novinářskými průkazy – k zobu připuštění nebyli.

Je všeobecně známo, že každá literární cena vypovídá nejen o oceněných knihách, ale i o porotě, cenu udělující. Rovněž je známo, že nikdy nelze zcela eliminovat snahy různými nestandardními způsoby poroty ovlivnit (letos jedna z porotek oblesla ostatní porotce dojemným mailem, v němž je prosila, aby hlavní cenu udělili Reichově knize *Bohemia*). Méně často už si uvědomujeme, že každá literární cena vypovídá i o těch, kteří vybírají jednotlivé porotce. Zaměřím-li se na beletrii, pak zvláště složení poroty pro poezii – při vši účtě k osobnostem zasedajícím v ní – prozrazuje zjevné rozpaky toho, kdo ji sestavoval. Což byla Obec spisovatelů a PEN klub. Nejsem si jist, zda zrovna tyhle dvě spisovatelské organizace dokážou (rozhodnutím

Nositel Litery za poezii Radek Malý během rautu, foto Tvar

svého vedení) ze sebe vygenerovat pět literátů, kteří se současnou českou poezií intenzivně zabývají, soustavně a podrobně sledují, jaké básnické knihy vycházejí, jak recenzenti právě vydané sbírky hodnotí – kteří zkrátka takříkajíc žijí v současné poezii. Ano, je to už takový sport provozovaný po každém udílení nějakých cen, že se píše a mluví o tom, kdo cenu získat měl, a nezískal ji, a kdo ji získat neměl, ač ji dostal. Žánr poezie letos ale dostal vážně na frak. (Aniž bych to chtěl dávat do přímé souvislosti s čímkoliv, jen mimochodem připomínám, že právě poezie se médiím vzpírá ze všech žánrů nejvíce – a naopak.) Ať už se budeme vzájemně ujišťovat o obtížnosti a subjektivitě hodnocení beletrie sebevíc, ať už budeme mít pochopení pro to, že porotě „něco ulítne“, musím říct jasně: Ze čtyř nominovaných básníků (tři na cenu za poezii a jeden na cenu za objev) skutečně jen jediný snese náročnější literárněkritická měřítko, což je „procento úspěšnosti poroty“ tristně malé. Naštěstí velká porota měla dostatek kolektivní soudnosti a cenu za poezii přikla právě onomu jedinému „relevantnímu“ básníkovi.

Alice Horáčková v *Mladé frontě Dnes* z 25. 4. 2006 napsala, že *vítězem literární soutěže se paradoxně stala fotografická kniha Bohemia Jana Reicha*, ale podle mého názoru jde o paradox jen zdánlivý. Udělení hlavní ceny zrovna obrazové knize je pěknou metaforou stavu, kdy literatura začne až příliš tláčit na mediální pilu. Probereme-li se uplynulými čtyřmi ročníky, je zřejmé, že *Knihy roku* jako by mimovolně od literatury (v užším slova smyslu) utíkají – je mezi nimi jediná beletristická kniha, Novákův mašinový příběh, který se svým námětem stejně přibližuje k literatuře faktu. Letos je to tedy už bez jakýchkoli pochybností, neboť v oceněné knize je jen pár řádek textu. Na rozdíl od literatury, zprostředkovávané slovy (tedy svým způso-

bem šířou), obrázky přece vždycky šly (řečeno s klasikem) přímo na dělohu, proto jsou v médiích tak oblíbené. Modelově se tím doložilo, že Magnesia Litera, navzdory svému názvu, není ani tak cenou pro literaturu – ať už v jakémkoli slova smyslu – jako spíš cenou pro knihy – ve smyslu artefaktu, mediálního tématu či zboží. Koneckonců – proč by ne?

Lubor Kasal

Vítězové Magnesia Litera 2006

Knihy roku

Jan Reich: *Bohemia*

Litera za přínos české literatuře

Erika Abrams za překlady Ladislava Klímy a Jana Patočky do francouzštiny a za edici Spisy Ladislava Klímy

Litera za poezii

Radek Malý: *Větrní*

Litera za prózu

Jiří Hájíček: *Selský baroko*

Litera za naučnou literaturu

Jan Křen: *Dvě století střední Evropy*

Litera za knihu pro děti a mládež

Viola Fischerová: *Co vyprávěla dlouhá chvíle*

Litera za překladovou knihu

Hugo Claus: *Fámy*

Litera pro objev roku

Martin Šmaus: *Děvčátko, rozdělej ohniček*

Litera za nakladatelský čin

Edice strukturalistická knihovna

Cena čtenářů (čtenářská anketa)

Petr Sís: *Tibet*

porotcem ...

Zajisté by šlo sestavit x různých porot z x různých lidí, kteří by rozhodovali o tom, co nominovat do užšího kola ceny, jakou je Magnesia Litera (dále jen ML). Obávám se, že by většina porot skončila vždy u jakéhosi kompromisu, zejména pokud by měla na výběr to, co je předloženo porotě ML. Škarohlíd může namítnout, že u nás nevznikají dobré texty, realista spíš poukáže na drobnou vadu na kráse v celkovém nominování do ML. ML je cena, do které mohou nominovat všichni. To znamená, že nejen POUZE nakladatelé, ale i AUTOŘI, NAKLADATELÉ anebo i pan FRANTA VOPIČKA, kterého si tak často berou lidé za příklad. Výsledek ale napovídá spíše tomu, že to panu Vopičkovi nikdo ještě pořádně neřekl nebo je to stydlivý pán.

Dovolil bych si zde trochu představit, jak vůbec vypadá zasedání jednotlivých porot

ML – bylo mi dáno zasedat v ní třikrát řádně a nyní naposledy trochu rychle jako zázskok za nemocného Petra Kovaříka. Pokaždé se jednalo o porotu za poezii: Budiž minulé ročníky svědky, že to nedopadlo vždy špatně, i když se o nominacích často dohadovalo, a to zejména mezi starší částí poroty a tou mladší. Letošní ročník ceny za poezii (Erbová, Hutňanová, Malý) je přesně výsledek kompromisu, o jakém bylo psáno výše, protože nebyl ani tak aktivní pan Vopička jako pouze někteří nakladatelé a pak samozřejmě hejno grafomanů, kterých je na každé soutěži množství nescetné. V ML tedy není nějaký základní přehled toho, co vyšlo během uplynulého roku, ale spíš přehled velmi namátkový, téměř na jedno oko slepý. Ostatně jako každý rok. Letošní porota za poezii (Jana Štroblová, Václav Daněk, Vladimír Justl, Jiří Brabec a autor to-

hoto článku) se tedy měla sejít nad výběrem do užšího kola nominací, když pročtla většinu z „problematických“ sbírek, a na schůzce mělo být rozhodnuto o tom nejlepším z nabízeného. Necháme-li stranou, že Jiří Brabec se bohužel na schůzi vůbec nedostavil (přičemž by právě jeho přítomnost dala zřejmě zcela odlišný ráz konečnému výběru), lze konstatovat pro budoucnost, že ve čtyřech se nikdy neshodnete na zcela ideálním řešení.

Problém nebyl ani tak Radek Malý, který z předložených knih (poté, co byl Jiří Koten odmítnut s argumentací, že si plete ženský rým s mužským) vyčníval. Problém je, že ve věkovém průměru 67 let se taková porota sotva může nějak energicky zaobírat tím, zda třístá sedmdesátá sedmá sbírka Karly Erbové je lepší než její stá čtyřicátá čtvrtá nebo horší než dvoustá padesátá osmá. Pokud k tomu

přistoupí, je zaděláno na katastrofu, protože se pak bude většinu času přesvědčovat a) o vrstevníkově, b) o světu poezie, který podle mého názoru není, byl-li vůbec, takže c) nezůstane čas na současnou poezii. Letošní porota na toto přistoupila, mám na tom svůj vlastní podíl – už i tím, že jsem věkový průměr kazil.

Přes to všechno, jak to dopadlo, je tu poučení propříště, protože ML už by se mohla konečně odpoutat od všech dětských nemocí. To se netýká ani tak ceny za poezii, která je stejně většině národa ukradená. Pak už by to konečně mohla být cena, kterou by se dalo brát jako opravdu reprezentativní a díky složení z mnoha porot i jako více nestrannou a třeba i spravedlivější. Doufejme jen, že se nebude čekat na to, jestli se vyjádří pan Vopička....

Michal Jareš

asijské cestopisy v zámeckých knihovnách

S Asií, tímto největším a nejlidnatějším kontinentem, přišli do osobního kontaktu i někteří příslušníci šlechtických rodů usazených v naší zemi.

Připomeňme si, že potomek starobylého českého rodu, Adam Henri Rushworth Wratislav, se zúčastnil jako důstojník britské koloniální armády potlačení největšího indického povstání v letech 1857–1858. Na palubě rakouské korvety *Arcivěvoda Bedřich*, která se dva a čtvrt roku plavila světovými moři, dvakrát přistála v Japonsku a strávila sedm měsíců plavbou v mořích jihovýchodní Asie, se plavil korvetní kapitán rakouského námořnictva Erwin hrabě Dubský z Třebomyslic, příslušník starého českého rodu a příbuzný spisovatelky Marie Ebner-Eschenbachové. Z říše vycházejícího slunce si přivezl do západočeských Poběžovic svoji nevěstu Jindřich hrabě Coudenhove-Kalergi a poběžovická zámecká knihovna uchovává několik japonik, která si Mitsu Aoyama, dcera z bohaté tokijské kupecké rodiny, přivezla s sebou do nové vlasti. Soubor několika desítek knih s čínskou a japonskou tematikou shromáždil ve Šternberku jeho poslední majitel, hrabě Kuno Des-Fours Walderode, který byl v letech 1908–1911 legačním radou rakousko-uherského vyslanectví v Tokiu.

Prvé informace o Dálném východě do našich zemí přinesly relace a dopisy jezuitských misionářů, které shromáždil a vydal Joseph Stoecklein v mnohasvazkovém díle *Allerhand Brief-Schriften und Reis-Beschreibungen, welche von denen Missionariis der Gesselschaft Jesu...* Stoecklein, narozený v roce 1676 ve Švábsku, ve svých pouhých čtyřia dvaceti stanul v roce 1700 v čele jezuitské provincie v Rakousku. Přátelil se s anglickým králem Jiřím v době, kdy Jiří byl ještě hannoverským kurfiřtem, byl přítelem Evžena Savojského, polského

krále Augusta a dalších prominentních osobností. Vedle své bohaté vlastní literární činnosti se Stoecklein zasloužil o vydávání zpráv misionářů ze zámoří v pravidelném periodiku *Mercurius oder der Neue Welt-Bote*, které zahrnuje zprávy a relace z let 1642–1758 včetně zpráv misionářů pocházejících z českých zemí. A tak se na stránkách této edice setkáme s dopisy, které z Číny zasílal jimramovský rodák Karel Slaviček, jehož matematické znalosti mu získaly přízeň samotného císaře Kangiho. Rodilý Pražan Jan Köffler byl zase jmenován dvorním astronomem v Hue, kde jeho krajan, pocházející rovněž z Prahy, pater Karel Přikryl byl pro své lékařské dovednosti jmenován mandarinem. Na Filipínách působil rodák z Malína u Kutné Hory Antonín Xaver Malínský, jehož dopisy, podobně jako obou předchozích misionářů, si mohli ve Stoeckleinově edici přečíst majitelé zámeckých knihoven, hrabata Blümegenové v Letovicích, Thunové v Jílovém u Podmokel či Valdštejnové ve své zámecké knihovně v Doksech.

O cestách, ale i astronomických pozorováních jezuitů a jejich výzkumech geografických, hydrologických a fyzikálních pojednává rovněž *Voyage de Siam des Peres Jesuites...* (Amsterdam 1688). Napsal ji francouzský misionář Gui Tachard, který kromě Siamu (dnešní Thajsko) působil i v Severní Americe. Po návratu do Siamu našel svoji misi zpuštěnou a odjel na Pondicherry a později prováděl misionářskou činnost v Bengálsku, kde roku 1712 zemřel. S jeho cestopisem se můžeme setkat v bývalé knihovně hrabat Kienburgů ze zámku Mladá Vožice, která je dnes uložena v Muzeu knihy ve Žďáru nad Sázavou. Ve své knihovně na zámku Duchcov uchovával pražský arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna bohatě ilustrované dílo jezuitského polyhistora Athanasia Kirchera *China monumentis qua sacra qua profandia nec non variis naturae et artis spectaculis (...)* illustrata, vydané v Amsterdamu v roce 1667.

V knihovně kancléře Metternicha na zámku Kynžvart se nalézá skvostně barevně koloro-

vaný *Novus atlas sinensis*, vydaný v Amsterdamu roku 1655 v nakladatelství Johanna Blaeu, proslulým vydáváním skvělých kartografických děl. Autor díla, jezuitský misionář rakouského původu Martin Martini v něm uplatnil své poznatky z let 1642–1650, kdy procestoval rozsáhlé oblasti Číny. Mezi skvělé edice věnované Číně patří i *Die Gesandtschaft der Ost-Indischen Gesellschaft in der Vereinigten Niederländern an der Tartarischen Cham und nunmehr auch Sinitischen Keiser* (Amsterdam 1666). Pojednává o cestách Petera de Gojen a Jacoba Keiserna v letech 1655–1657 a uspořádal ji státní místo-držitel v Kodani Johann Neuhoft. Sto padesát rytin přináší záběry čínských měst, krajín, zvířat a rostlin, zvyklostí a náboženských obřadů a slavností. Stejně bohatě je vybavena i kniha Arnolda Montana *Denkwürdige Gesandtschaften der Ost-Indischen Gesellschaft in den Vereinigten Niederländern an unterschiedliche Keyser von Japan*, vydaná v Amsterdamu roku 1670, která přináší rytiny zachycující každodenní život Japonců i slavnostní obřady u císařského dvora. Oba tisky jsou zastoupeny v bývalé valdštejnské knihovně v Mnichově Hradišti a pořídil je s největší pravděpodobností rovněž kardinál Jan Bedřich z Valdštejna.

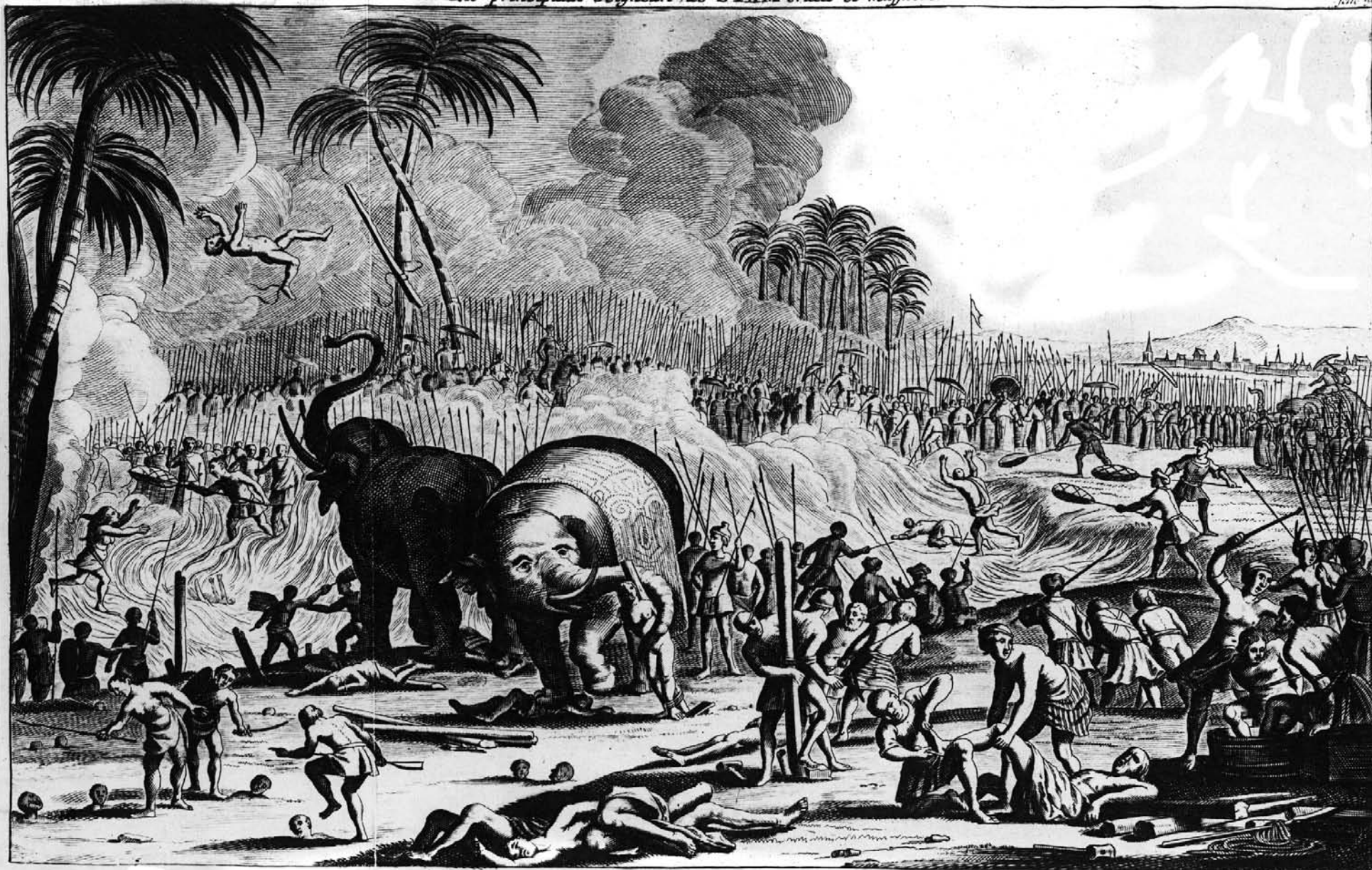
Staré cestopisy jsou pochopitelně vedle Japonska a Číny věnovány hlavně Indii a Cejlonu. Na rytinách doprovázejících dílo *Les six voyages de Jean Baptista Tavernier...*, vydané v Paříži roku 1681, spatřujeme dechová cvičení indických jogínů. Jean Baptista Tavernier, baron z Aubonne, syn geografa Gabriela Taverniera, opustil rodný dům v patnácti letech, cestoval po Anglii, Holandsku, Německu, bojoval proti Turkům, navštívil Itálii a Polsko, v roce 1630 cestuje do Cařihradu a Palestiny, roku 1632 do Persie a později do Holandské Indie a Hindustánu. S jeho cestopisem se setkáváme v bývalé knihovně rodu Hohenlohe na Červeném Hrádku u Jirkova, zámecké knihovně v Českém Krumlově či v bývalé knihovně hrabat Magnisů ve Strážnici, jež mimo jiné uchovává i zajímavé ruko-

pisné záznamy z cest příslušníků rodu Magnisů po Dálném východě a rukopis o čínské medicíně z konce 19. století. Nachází se rovněž v již zmiňované mladovožické knihovně hrabat Kienburgů, která je vůbec bohatá na cestopisnou literaturu věnovanou Asii. Mezi jinými zde můžeme najít *Voyage du Tour du Monde*, vydanou v Paříži roku 1719 jako překlad knihy *Giro del mundo*, kterou napsal Jean François Gemelli-Careri, italský cestovatel narozený roku 1651 v Neapoli, jenž podnikl v letech 1693–1699 cestu okolo světa. Dílo *Giro del mundo*, které pojednává zevrubně též o Persii a Turecku, bylo oceňováno zakladatelem moderní geografie Humboldtem pro přesnost poznatků. V zámecké knihovně Mladá Vožice se také nachází *Histoire généalogique des Tatars traduite du manuscrit Tartare d'Abulgasi-Bayadur-Chan...* vydaná v Leydenu roku 1726. Její autor, historik Abulgasi-Bayadur (1603–1663), chán Chivy, patřil k potomkům Džingischána a zabývá se ve své práci historií Turkmenů, Turků, Uzbeků, Karalpaků a Kazachů.

Název *Tartarie* sloužil obvykle k označení asijských oblastí ruské říše, které přitahovaly pozornost i našeho spisovatele Julia Zeyera, v jehož knihovně, dnes uložené v Národním muzeu, se rovněž vyskytuje zmíněná práce Abulgasiho. Zájem o exotické části Asie měl Zeyer společný se svým přítelem a mecenášem Vojtou Náprstkem. Ve své pamětní řeči nad jeho hrobem se Zeyer dokonce zmiňuje o tom, že Náprstkova cesta do Ameriky byla vlastně náhražkou za nesplněný sen o velké cestě po vnitřní Asii. Zeyer, který během svých čtyř pobytů v Rusku strávil většinu svého času na Krymu, kde se setkal s krymskými Tatary, v jednom ze svých dopisů J. V. Sládkovi píše: „Učím se nyní novořečtině, a bude-li třeba, dám se také do tatarštiny.“

**Luboš Antonín,
Oddělení zámeckých knihoven
Knihovny Národního muzea**

Les principaux Seigneurs de SIAM brulés et massacrés

Jean Struys: Les voyages de Jean Struys, en Moscovie, en Tartarie, en Perse aux Indes... A Amsterdam, 1681. Zámecká knihovna Čejetický

jindra tichá

UKÁZKY Z ROMÁNU

Malá morální skvrnka na mém charakteru

Hádka s Martou mně zjevila to, co na povrch zůstávalo skryto, ale co se hluboko dotýkalo nás obou.

Oč vlastně šlo?

Naoko to byla debata o tom, jak pečovat o těžce nemocné příbuzné.

Martě zemřel před rokem blízký příbuzný v jedné z těch depresivních léčeben pro dlouhodobě nemocné, kde momentálně ležela Hela, moje teta. Marta vyčítala své rodině, že příbuzného nechala umřít v nemocnici, nedbala na její naléhání, aby si ho vzala domů. Přál si umřít doma, říkala, skromné přání vzhledem k tomu, že měl děti a manželku, copak se o něj nemohli postarat? Marta znala přátele v podobné situaci, lidi, kteří o své blízké pečovali doma. Když to zvládnou jiné rodiny, říkala, proč ne ta naše? Ale já jí odporovala. Starat se o těžce nemocného doma může jen kvalifikovaný ošetřovatel, říkala jsem, normální lidé, kteří nejsou trénovaní, mohou nemocnému jediné uškodit. Nebuď tak tvrdá na své příbuzné, prostě na to neměli sílu.

Ve skutečnosti nám oběma šlo o něco jiného, a to bylo to pravé jablko sváru.

Nemoc jejího příbuzného byla jen záminka. Marta vyčítala své rodině to, co dospělé děti obyčejně svým rodičům vyčítají, že zavinili všechno, co ji neuspokojovalo v životě.

Já sama měla špatné svědomí vůči Hele, diktované bezmocností, beznadějí, lítostí a láskou. I já sama měla výčitky svědomí, že jsem ji nechala trpět a umírat v tak zvané léčebně dlouhodobě nemocných. Pravda byla, že také já cítila jako svou povinnost splnit její přání, umožnit jí, aby umřela doma a ne v nemocnici (kdo z nás nemá takové přání, chtěla bych já sama umřít v nemocnici, mezi cizími lidmi, na milost ošetřovatelek a doktorů, kteří byli v nejlepším případě lhostejní a v nejhorším nemilosrdní?). Také já neměla, jako Martina rodina, ani schopnosti, ani sílu k tomu, abych si ji vzala domů. Také já ji milovala, také pro mě byla drahá bytost, s jejíž ztrátou jsem se neuměla smířit. Znovu jsem si uvědomila vlastní morální selhání, stejně jako života nezměrný smutek, to, že člověk nikdy nemůže ochránit před smrtí ty, které má rád, dokonce ani není schopen jim ulehčit těžké umírání.

Smutné putování

Je pátek nebo sobota nebo neděle, čas pro mě přestal existovat po dobu těchto smutných poutí, které jsou jednostejně depresivní v kteroukoli denní či roční dobu.

Teprve teď si s jakýmsi úžasem všímám, že je časné jaro, jako všechna jara radostné a vlídné, v přímém kontrastu s atmosférou nemocnice. Tam není nikdy jaro, hlavně díky sestřičkám, těm ubohým služebnicím mizerie a nemoci. Zním důvody, proč jsou nevlídné, mrzuté, a proč se na své pacienty dívají jako na těžký kříž. Má snacha kdysi sloužila v těchto nelaskavých hájemstvích. Vím všechno o malých platech, těžké a dlouhé službě vzteklým, náladovým, a někdy nebezpečným pacientům, kterých je vždycky příliš mnoho na jednu sestřičku. Vím také něco, co má mladá snacha ještě nestačila objevit, že tento kraj je svou podstatou nelaskavý, lidskosti v něm není nazbyt, a její nedostatek se jako vždycky ukazuje nejdřív na těch nejslabších a nejbezmocnějších.

Ostatně ty dámy pacientky se brání po svém způsobu, jsou stejně nelaskavé jako dámy ošetřovatelky, kopou, škrábou a hlavně nadávají tím nejhrubším způsobem těm, které jim udělují milost mytí jejich páchnoucích těl, milost záchodové mísy. (Když jednou kolem mne mísu pronesly, chtělo se mně okamžitě zvracet, ačkoli byla decentně přikrytá. Jak může někdo vynášet tyto mísy dnes a denně? Na nich by mé milosrdenství ztroskotalo.) Milost krmení a milost zavlažování.

Vy kurvy jedny zatracený, vy svině, nedotýkejte se mě, křičívá prý má mírná, pokorná Hela, kterou znám jediné jako pravou dámu. Tato slova nikdy nebyvala v jejím slovníku. Je to to jediné, co se tu naučila, co vyplulo na povrch její zubožené paměti.

Vejdou do pokoje, kde Hela leží, a musím uznat, že se tu vedení nemocnice snaží o dobrý dojem. Nikde to tu nepáchne močí jako v jiných podobných zařízeních, pokoj je vcelku příjemný, vyzdobený Ladovými obrázky a plyšovými zvířátky, přiznání, že ty, které v něm leží, zakouší druhé dětství. Příroda je pomalu vede k bodu, kde kdysi začínaly, kdy si poprvé začaly uvědomovat okolní svět oním tápavým a nejistým způsobem, který maže ostré kontury věcí, kde najít správné slovo je těžkým, často nezvládnutelným úkonem. V pokoji jsou čtyři lůžka, Hela leží na pravé straně u dveří, vedle ní u okna paní ještě starší, po mrtvici zpola ochrnutá. Ty dvě demonstřují svou vůli přežít navzdory prognózám či spíše statistikám, které tvrdí, že průměrná doba přežití v těchto zařízeních jsou tři týdny. Naproti jsou dvě lůžka v koutě, který nazývám kout smrti, tady se za dobu Helina pobytu vystři-

dalo osm pacientek, všechny odešly, a i když mně nikdo neřekl kam, temně to tuším. Paní po mrtvici, které sestry říkají Róza, je pravým zázrakem, žije tu už rok a půl. Hela tu dovršila třetí měsíc, i když je pravda, že chřadne. První měsíc bojovala se všemi, zoufale chtěla domů. I když jsem jí nemohla pomoci, obdivovala jsem ji pro ten boj, manifestovala se tu její silná vůle, její touha po nezávislosti. Odvaha žít svůj život po svém a podle svých pravidel byla odjakživa hlavním rysem její povahy. Truchlila jsem za bezesných nocí pro ten konec milované bytosti, které jsem si vážila právě pro tu schopnost vzdorovat světu. Po dvou měsících se přestala bránit, rezignovala. Srdce mně usedá hned při prvním pohledu na nemocniční lůžko, kde leží malá, ba nepatrná v posteli, která bůhví že není rozměrná, ale ona se v ní přesto ztrácí, bezmocná a bez naděje, bledá, ve tváři jí najednou narostlo tisíc vrásek, už ono znamení blížící se smrti. I když vím, že její život ztratil cenu pro ni samotnou, přesto si zoufale přeju, aby žila dál, v jakési naději, že se její bojovný duch vrátí.

Paní naproti, jedna z těch v koutě umírajících, hlasitě nařiká. Sestřička tvrdí, že ji nic nebolí, že je to jenom hysterie, ale já vím, že ji bolí život, který tak pomalu a po kapkách uniká, život, o kterém Hela vždycky tvrdila jako Sofokles, že je to dar, o který ona nikdy nestála.

Málem jsem jí uvěřila, ale pak jsem v jednom nočním stolku v jejím domě našla svědectví, že to tak nebylo, že život aspoň v jednu dobu chutnal sladce.

Sponzorský dar

Z opuštěného domu jsem se vracela k lůžku nemocné, měla jsem tisíce otázek, chtěla znát tisíce detailů z minulosti, které jediné ona mohla osvětlit, ale její mysl už byla nadobro zatemněná.

Hela byla v nemocnici tři měsíce, když jsme šli zaplatit 'sponzorský dar', tu novou formu vydírání nemocných. Ta nahradila dřívější dary přímo do rukou doktorů, které platívala má matka v dobách komunismu. Bývaly to dary ve srovnání s tímto skromné, mražené kuře, zrnková káva, láhev koňaku. Osvobozené zdravotnictví vynalezlo nový systém, kdy se platily nemocnici tisíce a kdy nám bylo vydáno potvrzení. Přes tuto zdánlivou průhlednost se mně doopravdy nepodařilo odhalit, kdo nebo co z těchto darů opravdu prospívalo. Údajně se za tyto peníze kupovaly papírové pleny, kterých nemocnice měla nedostatek. Jsem si jista, že to byl legitimní požadavek a že nemocnice opravdu měla na tyto pleny málo peněz. Ale byly z našich peněz opravdu placeny? Anebo peníze mizely v jakési černé díře, snad aby doplnily chudické platy personálu? Rozhodla jsem se, že mě to vlastně nezajímá, že si snad za ně kupuju vlídné zacházení s Helou, domněnku, kterou můj příbuzný okamžitě vyvrátil. Dokonce mně vyčínil, že vystupuji tak, jako by mně na nějaké koruně nezáleželo, smrtelný prohřešek v dnešních Čechách, jejichž zdravotnický personál poté zvyšuje své požadavky na nehorázné sumy. Jeho prorocství se okamžitě naplnilo po rozhovoru s primářem, který nás informoval, že navzdory daru Hela u nich zůstat nemůže. My už předtím vyjednávali s jinou léčebnou poblíž Prahy (nikde v Praze místo nebylo) a primář tam zatelefonoval. Byli ochotni Helu přijmout, ale jejich požadavek na sponzorský dar dosáhl dvojnásobné výše, chtěli deset tisíc měsíčně. Příbuzný neřekl nahlas nic, oba jsme věděli, že nám nezbyvá než souhlasit, jakkoli nehorázná nám ta částka připadala. Ale když jsme vyšli z primářovy kanceláře, důrazně mně vyčínil, že je to přímý důsledek mého nerozumného chování.

Jejich požadavek nám vyrazil dech. Helina penze byla jen osm tisíc měsíčně a v domové důchodců, ke kterému tato léčebna přiléhala, požadovali, a na to měli právo, jen osm tisíc. Jak může léčebna, která je plně placená státem, požadovat tak velkou sumu, rozčiloval se příbuzný. Nemyslela jsem, že to byl důsledek mého chování. Léčebna věděla dobře, že nás má v hrsti. Pomyslela jsem na ty tisíce starých žen a mužů, které žádné prostředky nemají a nějak musí v tomhle systému přežít. Ačkoli nevěřím v žádnou spravedlnost, která by se nadělovala shora, přece jen mně kmitla hlavou iracionální myšlenka, jak nespravedlivý je úděl starých, nemocných lidí v této zemi, kteří po životě klopotné dřiny byli takto poníženi a to jen z toho důvodu, že byli příliš staří, příliš bezmocní a příliš chudí, než aby se mohli bránit.

Druhá část: Anna

Dopisy z války

V Mikuliczyně 17. dubna 1918

Milá Karlo!

Helena právě usnula a já se konečně dostávám ke psaní. První dojmy, které mě bylo zažítí, jsou tak čerstvé dosud, že pokusím se Jí trochu vylíčiti. Z Nagykorose, kde bylo skoro vše v květu

přirozená linie ženského těla

a hodně teplé dny, vyjeli jsme v 8 hod. več. v nákladním voze, v kterém bylo do polovic složené prádlo pro armádu, druhou polovici nechal nám Jarouš zřídít jako spací a jídelní vůz. Jelo se nám velmi pohodlně. Ráno uvítaly nás hory. Cítili jsme chladný horský vzduch. Nahoře v Karpatech ležel sníh. Ve 3 hod. odpol. byli jsme v Mikuliczyně. Pršelo silně a na uvítanou sdělili nám při vystupování z vlaku, že byt žádný se naprosto nedostane. To byla pro nás zdrcující zpráva. Jeli jsme sem sice s ne důvěrou, že byt nalezneme, ale takto jsme si přeci nepředstavily, že budeme musit ve voze noclehovat a snad konečně jeti domů. Jarouš se rozčiloval! Šla jsem hledati na svoji pěst, měla jsem tušení, že jistě najdu. Ostatní důstojníci, kteří již předtím měli zamluvené byty, musili se spokojit až 4 v jedné místnosti. Prošla jsem celou vesnici kde většina domků i vil je rozbořena od Rusů, ale mé hledání bylo bezvýsledné. Jediné, že seznámila jsem se s jednou hodnou paní, která mně slíbila že druhý den mě vezme děti k sobě, než se mně podaří byt najíti. Přespali jsme ve voze. Druhý den opět nová pouť za bytem. Viděla jsem navrchu pastýřskou chaloupku zrobenou ze dřeva, nízká světnička, za kterou požadovali 100 rýnských za měsíc! Konečně jako zázrakem podařilo se mně najíti přímo za špitálem na vrchu, kde je pěkný pohled na celou ves, slušnou světničku s verandou. Hlavně ta veranda nás všechny těší! Byli jsme nadšení a všichni nám závidí, že máme tak „ládné meškání“, jak tady říkají. Nechali jsme vše opravit, co kule poškodily, vybílít a je tu pěkně. I naše drůbež, která se nám právě před odjezdem z Uher narodila, má již také své meškání, které jsme jí nechali zrobit před domkem. Celkem máme 2 kvočny, 9 malých roztomilých káčat, 2 kuřátka a 1 slepici. Ty kačky by se Jí líbily, jsou tak čiperné a věčně hladové. Helena by celý den jim dávala jísti a stále se chce dívati, mají-li plná volátka. Handa jim chodí na kopřivy, které spolu s otrubami jim dáváme. Bydlíme u rusínské rodiny. Rusíni i zde vesměs nosí kroje, mají krásné výšivky a hlavně rukávy nosí bohatě vyšívané. Mimo těch žije zde mnoho Poláků.

Krajina je zde překrásná, kol dokola hory porostlé Jehličnatými lesy. Vzduch čistý a každý si nařiká, jak zde tráví, až příliš. Právě zde, kde jinak jest veliká bída o vše, nic se zde nedaří. Lidé odtud i jezdí daleko do Kolomyj pro kukuřičnou mouku, za kterou platí 7 korun za kilo a černou pšeničnou až 12 kor. za kilogram. Špek, máslo a mléko se nesežene vůbec. Jedině brambory se trochu daří, to je ale výživa bídná. Jaká to změna, v Uhrách přeci Maďaři mají skoro vše a zde ta bída! I my jsme jeli tak směšně naivně sem, trochu málo potravin jsme si poslali na Letnou, a celkem jsme měli 4 kila mouky sebou. Ke všemu ještě přišel rozkaz, že pro familie se nesmí vařit. Co teď zde uprostřed té holé bídy! Byli jsme nuceni si psát do Prahy o 10 kilo té tmavé mouky, jinak by děti měly hlad. Nechtělo se mně tolik z N., kde jsme byli již zavedení a měli jsme tam několik rodin známých, kteří k nám byli dobří. Dobrého pomalu. Co naplat, i do těch poměrů se musíme vžítí. Budeme shánět v okolí, zkusíme to. Píše Karla, že i Vám se zle žije. Kolikráte ráda bych byla něco poslala z Uher, ale neměla jsem ty dispozice jako Jarouš. Jemu přeci podařilo se různé věci vyměnit. Budu se snažit aspoň Jí sehnat nějaké svíčky.

Psáno druhý den přes noc vylíhlo se nám opět jedno kačátko. Čekám ještě v sobotu, že 4 housata se šťastně vyklubou. Přála bych Jí vidět ranní krmení. Na rozkaz našeho velitele musí všechna ta drobotina býti krmena ve světnici před jeho očima. Tu spolu oba s Helenou, která je nejdříve vzhůru, dívají se ze svého lože jako Nero na čile se pohybující a o překot hltaající drůbež. Tím se baví asi hodinu. Pak teprve smějí se pustit káčata ven. Jaké ‚stopy‘ zanechají, dovede si asi představit. To už patří k idyle! Namítne-li něco o pěkném pořádku, dostane se Jí odpovědi, že zdejší Rusíni nechávají i telátka u sebe ve světnici. Děkuji bohu, že telátka si nemůžeme koupiti.

Co toto piší, přinesly děti domů 4 ostrě nabitě patrony, které našly kdesi u lesa. Zbytky od posledního ruského obležení. Handa bude moci jednou vyprávěti, že viděla rozbořeně mosty, drátěné „španělské jezdce“, „štelunký“, kterých je mnoho na svahu za našim domkem, a pak mnoho jednotlivých hrobů padlých vojáků, kterých jsme mnoho viděli cestou z vlaku. Tolik pustoty, co válka zanechala! Jsem ráda že Helena tomu dosud nerozumí, ta má celkem šťastnější dětství. Srdečně zdravím.

Anna

Válečná léta v Praze

Tato neustálá sháňka po svíčkách, které babička zmiňuje ve všech dopisech z války, znamená, že svíčkami se muselo normálně svítit, že zase nastaly středověké časy, kdy buďto vypínali elektrinu, anebo byla moc drahá. Zřejmě nebyl ani petrolej do lamp. Z neznámého (mně) důvodu byla také obrovská sháňka po nitích. Pradědeček je dostával v každé zásilce z fronty, asi je za něco vyměňoval, protože rozhodně nebyl krejčí. Kritická zásobovací situace bezpochyby přispěla k tomu, že se monarchie rozpadla. Praha a Vídeň na tom byly

značně hůře než Budapešť. Ceny základních potravin začaly růst hned od prvních chvil války, v prvním roce vzrostly až o 30 %. Růst inflace je patrný na oběhu měny. V roce 1913 bylo v Rakousku v oběhu 2.2 miliardy korun, v polovině roku 1918 už 25 miliard korun a v posledních dnech monarchie 31 miliard. Inflace byla důsledkem války ve všech válčících zemích, ale Rakousko bylo ve výjimečné pozici oproti Francii, Anglii, Německu a Rusku, které měly solidní zlaté rezervy, protože rakouská papírová měna nebyla pokryta zlatem ani z jedné setiny. Vláda se snažila čelit rostoucím nedostatům v zásobování tím, že zavedla přidělový systém. 11. dubna 1915 byly zavedeny chlebové lístky – tzv. chlebenky. Problém byl, že se na chlebenky skoro žádný chleba nedostal, protože ze tří set pražských pekařů před válkou v roce 1915 peklo chleba už jen dvacet. Postupně byly zaváděny další přidělové lístky, moučienky, cukřenky, sádlenky, mydlenky, bramborenky, máslenky, vaječienky, kávenky atd. se stejným výsledkem jako chlebenky, skoro nic se na ně nedostalo. Kvetl černý trh, na kterém ceny rostly úměrně inflaci. Od roku 1917 nouze přerůstala v bídu a naprostý nedostatek. Byl také obrovský nedostatek paliva, pocíťovaný zvláště za tvrdé zimy 1916 až 1917, kdy byl omezován provoz ve veřejných místnostech, školách, restauracích. Ve frontách na uhlí stály většinou ženy a děti, a po několika hodinách ve dvacetistupňovém mrazu si vyzvedly přiděl, šest kilogramů uhlí. Dokonce i v hospodě směl štamgast na jedno posezení vypít jen jedno pivo.

Statistikové vypočetli před Vánocemi 1917, že hospodyňka musí počítat 71,50 korun na suroviny k upečení tříkilové vánočky, v roce 1913 ji upečení stejné vánočky stálo 5,68 korun.

Nejlépe je vidět růst inflace na cenách mouky. V roce 1913 se v Praze prodával 1 kg mouky za 0,48 K, v roce 1915 za 2 K, v roce 1917 za 8 K a v polovině roku 1918 za 16 K. Babička tedy nakoupila v Kolomyjích docela dobře kilo za 12 K.

Za kilo másla se v Praze platily v roce 1913 3 K, v roce 1918 astronomická částka 64 K.

Dědeček tedy svou rodinu opravdu zachránil nejen od hladu, ale také od zimy ve vymrzlé válečné Praze.

Je nabíledni, že příjmy civilního obyvatelstva nerostly úměrně s inflací. V armádě byla situace jiná. Zdá se, že babička si mohla dovolit platit astronomické ceny za potraviny, aniž by obzvlášť naříkala.

V prvních letech války pokračovala ve výrobě klobouků, ale později to nebylo možné, látky z trhu prostě zmizely. Byly zavedeny šatenky, se stejným výsledkem jako chlebenky.

Rodina zůstala v Mikuliczyně až do konce roku 1918 a teprve pak se vrátila do Prahy, do nového československého státu, z jehož existence se aspoň má babička nijak neradovala.

Rozpad Rakousko-Uherska měl ale jeden pozitivní vliv na osudy mé rodiny. Po odchodu Maďarů a Němců byl na Slovensku nedostatek odborníků a měli je nahradit Češi. Má rodina se stala součástí početné emigrační vlny z Čech na Slovensko.

Donutily je k tomu svízelné okolnosti života v poválečné Praze.

Z bytu na Letné dostali výpověď. Ve městě byl po válce velký nedostatek bytů a náhradní byt se ani podnikavé babičce nepodařilo sehnat. Dědeček dostal místo lékárníka v plicním sanatoriu a malý byt hned vedle umrlčí komory, kde babička odmítla bydlet. Chvilí bydleli u tety Karly, ale když bylo dědečkovi nabídnuto místo retaxátora receptů v Bratislavě, rozhodli se z Čech odejít. Babička se už nikdy do Prahy, kterou měla tak ráda, nevrátila.

Léta v Bratislavě

Anna byla vyučená modistka a otevřela si v Bratislavě obchod, nejprve s klobouky, posléze také se sportovními oděvy pro ženy.

Bratislava 21. června 1920

Milá Karlo!

Konečně se dostávám k tomu, abych Jí vypsala naše osudy po odjezdu z Prahy. Ještě znovu Jí musím děkovat, jak se nás ujala a poskytla nám střechu nad hlavou v té nejhorší době. Kdyby bylo na Jaroušovi, snad bychom celý rok bydleli v tom hrozném bytě v nemocnici, vedle márnice.

Teď jsem nám konečně našla pořádný byt, má dva pokoje a kuchyň a je v novějším domě ve středu města. Jarouš to má blízko do úřadu a Handa do školy. Dala jsem ji zapsat do chlapeckého gymnázia, které je prý o moc lepší než dívčí. Profesorský sbor jsou sami Češi, někteří prý ani neumí slovensky. Berou do každé třídy dvě, tři dívky podle vysvědčení, a jak ví, naše Handa se učí výborně, je svědomitá, práce do školy je vždycky na prvním místě před zábavou.

Helča má taky blízko školu, ráno ji tam služka doprovází, než jdu do práce. Dělá zase klobouky, ale pracuju pro sebe, jak ví, v Praze se mně zajíдалo pracovat pod mistrovou, která toho uměla míň než já, a která mně ze mzdy odpočítávala neprávem.

Na Bratislavu si začínám zvykat, zprvu se mně tu vůbec nelíbilo, ale teď to ujde. Okolí je tu pěkné, a hlavně ta široká, trochu divoká řeka se mně líbí, to není jako ta Vltava, která teče líně, že se zdá, jako by stála. V neděli jsme byli v Petržalce a to je pěkný park, děvčatům se tam líbilo, že mohly tak volně skotačit v trávě, to by jim v Praze nedovolili, pošlapat trávník.

Je tu blízko do Vídně, občas si tam zajedu električkou obhlédnout tu jejich slavnou módu. Od té doby, co tam působí Wiener Werkstatte, Vídeň se v módě vyrovná Paříži, dokonce ji v leccem předčí. A ty jejich látky jsou opravdu originální. Viděla jsem návrh na plážové pyžamo od Pecheho a to mně přivedlo na myšlenku šít a prodávat vedle klobouků v budoucnosti také módu na sporty. Tady teď kdekdo sportuje, paní, co u mě kupují, chodí k vodě, je tu teď hodně teplo, víc než v létě v Praze, a ony nařikají, že se nemají u Dunaje v čem slunit.

To pyžamo je opravdu originální, z krásného bílého hedvábí, na kterém je vytištěn jemný modrozlutý vzor. Je to hodně nezvyklé, kalhoty pro ženy, něco, o čem se nám v mládí ani nesnilo. To pyžamo je modelované na spodním prádle z minulého století, s dlouhými kalhoty, dole našasenými, jako to nosí Turkyně, a nahoře s jupkou. I když si stále myslím, že pravá dáma by se na veřejnosti neměla ukázat v kalhotech, ten oděv musí být velmi pohodlný.

Válka změnila moresy a odtud se hodně jezdí na prázdniny do Dalmácie k moři. Myslím, že by to šlo dobře na odbyt, hlavně mezi Maďarkami, ty chtějí být originální za každou cenu. Budapešť je ostatně taky blízko, jezdí tam parník, ale ještě jsem se tam nedostala.

Tohle město je víc německé a uherské než slovenské, však taky bylo dlouhou dobu část Uher. Má to své výhody. Chodím hned časné ráno se služkou nakoupit na trh, ještě než jdu do práce, a to je jinačí nakupování než v té hladové Praze, je tu opravdu všeho a laciné, vajíčka, smetana a máslo čerstvě ztlučené, domácí tvaroh, o slípkách a kuřatech ani nemluvě a pěkně vypasené. Hodně zeleniny, a čerstvá, ani na ní rosa neuschla. Rajčata, papriky, i ty ostré, pálivé. Vaří se tu hodně po maďarsku a ta jejich jídla jsou ostrě kořeněná. Teď zrovna začaly jahody, Handa a Helča je nejraději políté tou hustou smetanou.

A všechny ty selky, co prodávají, brebentí po maďarsku, jako by se tam narodily. Na Čechy se dívají svrchu, říkají jim Česi, a všimla jsem si, že co Maďarce selka prodá za dvě koruny, po mně chce za to stejné aspoň tři. Naše služka umí maďarsky jako slovensky a tak ji na trh беру s sebou, aby to za mě vyhandlovala.

Je tu dost kaváren a cukráren, a to hlavně na korze. Ještě pořád se tu korzuje, jako před lety na Příkopech. Tam, na korze, bych jednou chtěla mít obchod, tam nejvíc lidí přijde a nejvíc se utrží, ale to je zatím jen takový sen.

Je těžké sehnat na klobouky material, a když chci koupit něco opravdu pěkného, musím do Vídně. Vídeň se mě stále líbí, i když už to není takové živé město, jako bylo dřív. Jeli jsme tam v roce 1905 s Jaroušem na svatební cestu a hned bych tam bývala zůstala, tak se mně tam líbilo. Stavili jsme se tenkrát také v Pozsoni, jak se tenkrát Bratislavě říkalo. Nikdo by neřekl, že to bylo slovenské město, všechny nápisy byly v maďarštině nebo němčině, na ulici bylo slyšet jen maďarštinu, slovensky mluvily jen služky. Měli tam hezké divadlo, do kterého jsme šli, ale to divadlo hrálo půl roku německy a půl roku maďarsky. Šli jsme na něco maďarského, ale moc jsme z toho neměli. Tenkrát ani jeden z nás maďarsky neuměl, i když Jarouš se později naučil maďarsky na vojně, a já trochu za našeho pobytu v Nagykorosi. Teď se mně to hodí, moje zákaznice jsou hlavně Maďarky, které mají spoustu peněz.

Po válce se obě města změnila k horšímu, z Vídně je provinční město, zbytečně veliké pro tu hrstku obyvatel, na které se teď Rakousko scvrklo, a v Bratislavě vládnou Češi místo Maďarů, a Slováci je mají ještě míň rádi než Němce. To divadlo je teď slovenské národní, a my bydlíme hned vedle.

Já vím Karlo, ona je taková nadšená vlastenka, ale já v tom novém Československém státě žádné výhody nevidím, ať mně to odpustí. Často se o tom s Jaroušem bavíme, či spíš hádáme, on tvrdí jak je to dobré, že ti Němci a hlavně Maďaři už tu nemají na vrch, že to město patří Slováckům, ale já se dívám na ty budovy, na ty obchody, a na to bohatství, které je ve městě vidět a myslím si, že to všechno postavili Maďaři a Němci. Slováci jim za to vděční nejsou, mluví jen o utlačování a já si myslím, že není daleko doba, kdy si budou stěžovat, že i my Češi je utlačujeme.

Teta Fran

V letech dospívání jsem objevila jednu záhadu. V domě tety Karly, sestry mého dědečka z matčiny strany, visely dva obrazy od malíře Hulínského. Několik obrazů od stejného malíře jsem našla v domě tety Fran. Teta Fran byla rozhodně nejzajímavější z mých tet. Nejstarší ze tří sester mého otce, se stala první ženou, žurnalistkou, v celém Rakousko-Uhersku a tedy jednou z prvních žurnalistek v Evropě. Psala do Národních listů a odkázala mně článek, kde popisuje své začátky v jakémsi nevýznamném plzeňském plátku začátkem dvacátého století. Za článek dostala první cenu v soutěži novinářů v sedmdesátých letech dvacátého století. Psala tak dobře, že si jí všimli v Národních listech a místo jí sami nabídli.

Po léta tam byla v redakci jedinou ženou. Byla to dáma statečná, a to byla její vlastnost pozitivní. V prvních měsících první světové války byl zatčen vůdce národně socialistické strany a šéfredaktor Národních listů Václav Klofáč. Později s ním, Kramářem a Rašínem byl veden proces za vlastizradu.

Fran byla povolána jako jedna ze svědků. Po válce bylo její vystoupení v novinách popsáno následujícím způsobem. „Ze všech svědků v tom procesu se projevil jen jeden jako muž, a ten muž byla žena.“

Teta Fran se nedala zastrašit slovutnými soudci jako ostatní svědci. Když vešla do soudní místnosti, poklonila se obžalovaným jako nejdůležitějším osobnostem, soudce ignorovala a svědčila v Klofáčův prospěch.

Byla ale také velmi nepřístupná, ba protivná, a to byly vlastnosti negativní. Jezdili jsme k ní s otcem v neděli na návštěvu do Revnic, a po cestě se otec i matka třáslí, co jim bude zase vytknuto, a bylo to vždycky vytknuto způsobem málo vybíravým. V očích tety Fran jsme byli všichni nevychovaní a vůbec nemožní.

Byla neuvěřitelná životní náhoda, že ty dvě ženy, Karla a Fran, které se setkaly jen jednou, na svatbě mých rodičů, dávno poté, co Hulínský umřel, sdílely kdysi v mládí stejnou lásku.

Teta Karla se mně bez mučení přiznala, když jsem se na ty obrazy ptala, že Hulínský byl její láska nebeská, ale že ve věcech intimních pro něj měla vždycky jen tvrdé ne, takže on si za tím účelem hledal jiné ženy. Do tety Fran bych nikdy neřekla, že by se o intimní věci zajímala, ačkoli byla za mlada, podle rodinného vyprávění i podle fotografií, obletovaná krasavice. Oblékala se elegantně a vůbec mnohokrát převyšovala vzhledem tetu Karlu. Hádala bych, že měla lepší šanci u sukničkáře než teta Karla. Objev těch obrazů mě fascinoval, ale neodvážila jsem se Fran položit přímou otázku. Na můj zdánlivě nevinný dotaz, kdo ty obrazy maloval, řekla jen stručně jeho jméno. Zeptala jsem se, kolik ty obrazy stály, protože jsem z ní chtěla vynutit přiznání, že je dostala zadarmo, a tak připustit jakýsi neformální vztah se slavným malířem Hulínským. Na tetu Fran jsem ale rozhodně nestačila. Obořila se na mne svým přísným způsobem, jak to, že mladá dívka má tak málo vychování, aby se ptala po ceně obrazů. Vyčetla hned také mému otci, jak špatně mě vychoval. Otec, rozezlený jejím útokem, mně při zpáteční cestě ve vlaku vyložil, že ona opravdu s Hulínským chodila, což byl tenkrát eufemismus proto, že s ním měla poměr, neboli sex, a že z toho byl v redakci skandál, protože neprovdané ženy tenkrát musely hlídat svou nevinost, a že se teta musela rozhodnout, buď malíř, anebo Národní listy. Bývala by se rozhodla pro malíře, tak byla zamilovaná. Ale on se rozhodl dřív, nechal ji tak jako mnoho jiných žen, a ona se z toho nikdy pořádně nevzpamatovala. Proto, dodal otec, je tak nesmírně protivná. Tady bych řekla, že ji otec neprávem omlouval. Teta Fran byla protivná od přírody.

Její protivnost jí občas dobře posloužila.

Fran, i když možná milovala malíře Hulínského do konce života, měla tolik rozumu, aby se vdala, nikoli z lásky, ale protože se to slušelo, za svého kolegu, redaktora Tůmu. Tento pán zběhl z rakouské armády a stal se legionářem. Prožil celou ruskou anabázi, vrátil se ve zdraví domů a měl to štěstí, že zemřel na zápal plic týden předtím, než si pro něj v roce třicet devět přišlo gestapo.

Jemu už nemohli udělat nic, tak alespoň podrobili výsledku jeho manželku. Tu se prý znovu ukázalo, jak statečná dáma Fran byla, gestapáků se pranic nebála, podala si je prý svým chladným, pohrdavým způsobem. Kdeco v jejich kanceláři zkritizovala, uměla pochopitelně perfektně německy. Dokonce prý nadiktovala a naklepala do stroje protokol o svém výsledku, když se ukázalo, že hlavní vyšetřující, jak pravila, neuměl pořádně psát na stroji, neuměl ani pravopis, ani gramatiku. Gestapáci z ní byli vyděšení, poslali ji rychle domů, aby se jí zbavili, a nadále se jí vyhýbali jako čert kříži.

Jindra Tichá se narodila 21. 3. 1937, vystudovala FF UK v Praze, v listopadu 1969 odešla do emigrace. Žije na Novém Zélandu, působí na univerzitě Otago v Dunedinu. Je autorkou knih *Už se neshledáme v tomto životě* (1993), *Smrt a odpuštění* (1997), *Jak krmit bohy* (1998), *Cena porážky* (1999), *Pacific letters* (2001), *Sametový rozvod* (2002), *Amerika, jak ji Kolumbus neznal* (2003), *Dospělí milenci nemluví* (2004) a *Jak se investuje do nemovitostí na Novém Zélandu* (2005).

Jiří Kuběna

Dvě Pružná Těla

Dvě pružná těla
Nero kočičí
A mladý Pythagoras ach bezelstná krásó
Cos Venuše to chtěla
Proč Amor nekřičí
když zadržlo se laso

Zpívající Voliéra, 1953

Po Téže Řece

Po téže řece jsem jezdil nocí se Zdeňkem,
veslo šplouchalo, voda vzlínala šerem,
někdo na nás volal s břehu,
abychom vyřídili jakýsi vzkaz...
Zdeněk vesloval,
jeho zuby se leskly nepřítomně,
na čele mu vyrážely hvězdy;
proti nebi
strměl hrad...
Všechno bylo teď jenom fluidem,
všechno byla jenom báseň,
cudná, čistá a křišťálová,
jediná byla život,
věděla chudák,
že ji stokrát vykoupí budoucnost.

Jiný Vesmír, 1955

Loupež

Je vkusné aranžmá, jemuž se říká Ráj,
ve vile Farnese, na stropě, na záhoně.
Neštit' se nebe, slone,
Raffael buď Ti jinotaj,

i velký zloděj Mars, jenž věděl,
blázen dával,
a ještě větší nevzal si.
Žij je i užívej a stolnič i,
i zabal
včas nádobí, jež smrdí po falši.

Infračervený Rub, 1958

Přízeň Bohů

... A vůbec
není takového, kdo zdolal by Olymp
bez pomoci bohů. A každý
zbroje má právě tolik, a takové,
jaké mu třeba... a není
z milostí, darů a vloh
zbytečné nic...

... Kdo pohrdnul jednou
božsky podanou rukou,
pohrdl všemi: neb od zbylých víc
chce, než mohou dátí...

... A kdoví, snad ani
přízeň bohů není věčná:
možná se zavírá provždy
jednou odmítnutá dlaň.

Den — Torsa, 1960

Víc Ani Bůh

Kykiryký!

Když ráno do stříbrných dvoran
vpadá korán,
když den klíčí,
ze země zuby vytahován,
když klouzek napřímí se k svému chťiči,
do rosy, do mokra,
když jitro plá,
když mešity se týčí
a když sen
se trhá, sladce pobořen,
když čistý jinoch ten a ten
v tenatech vzdoru sebou trhá,
a anděl, spásnou rukou druha
je na své pýše oblomen,
když jitro jde a slastí mrhá,
Ty také vztyč se zasažen,
hrdlo, jež rozkoš vykokrhá
k nezadržení:

Už je den!

Země Nikoho, 1961

Sonet Hladového Milovníka

Miluji Tě jak Ježíš svého Jana,
miluji Tě,
miluji Tě jak rodnou řeč, jak rána
a Ty ses narodil jen pro mne, mé dítě.

A jestli já se na draka zrodil,
pak Tys ten Jiří, který bod',
a jen Tys mne osvobodil,
a jen Tvá flaška našla svou loď.

Pojď,
neměj mi to ve zlé.
A nelíbej mne trpce.

Netvař se zle a sklesle.
Jen tamty jedny jesle
mi přej. A svoje tělo. A srdce.

Krev Ve Vínó, 1962–1963

Podobizna

Co je to všechno platno že Tvá ústa i brada ustupují dozadu,
Tebe nezachytí ani Veroničino plátno,
co s Tvým obočím, s Tvým nosem, kam zapsat Tvoji pomádu,
radši mlčet a zuby zatnout.

Radši zuby zatnout a mlčet, už jsem to řekl víckrát.
Nemusíš proto na mne jak vlk vrčet.
Někde ve Tvých vlasech je moře a skály a vítr a plášť a Biskra.
Chtěl bych do Tebe jak stožár do nebe anebo aspoň ráhno
do plachty třet.

Co je to všechno platno, Tvoje kočičí očka jsou bystrá,
Tvoje vlasy začínají už sluncem zlátnout a nejen měsícem
stříbrnět.

Přišel jsem si k Tobě zavrnět,

přišel jsem v Tobě, Kráso, uznat Mistr Mistra.
Ty nejsi jen maso.
Co je to všechno platno, v Tobě je jiskra.

Sonet

(Nelítostné Zastaveníčko)

Nespěchej, nezaklapuj tak rychle knihu
– než její děj přejde Ti do mozku a do kostí:
ten kdo na Sibiř Tě vyhostí
ještě dnes večer uslyší Píseň Jihu.

Nespěchej, zemětíhu
ale i jinou bídu člověka okusil jsi už do sytosti:
než k modlitbě kdo pokleká, věz jenom Jedno každý Bez Lítosti:
já Přijdu!

Nespěchej, ani sluchu ani vidu
tu není po řece Léthé, ta jinde protéká:
ale i Ty, i Vy co cestu Nenajdete – a cesta má je Daleká –

jednou dojdete k věčnému městu (a kde Pak! Vám je hej!)
jenom Ty co jsi na tři míle před náma: hej Ty tam!
Pěkně Vítám:

Nespěchej!

Kříž Dona Juana, 1964

La Fida Nympha

Zpívá růžový tenor a třese se září,
jemně naléhá sluch a zdá se hovořit Bůh,
co zaseto, nelze zmařit,
co zaseto, velký dluh
ježž zanechalo léto,
hovoří bůh,
zpívá tenor, růžový září,
ten září, jenž vše maří
a vaří hrozny, hrozný září,
naléhá a tváří,
tváří se jako kruh,
není kruh,
zpívá růžový tenor, zpívá Bůh,
mladý bůh, jen polo
bůh – polo kruh,
je to polokruh,
dosud polokruh
k Tobě otočený plnou tváří,
plnou tváří
Měsíce
i novu: začít znovu
je milovati nejvíce.

Začít znovu.

1969

Na Skok Ráno

A Padá V Kaskádách
Potok, Jak Pláče Horský Žleb. Slunce Po Smrků Vůni
Prahne Hned Zrána. Ach,
Božská Diano, Dej Mi Pít Ten Úžas, Horký Ještě,
Teď, Plnými Doušky.
Krásný Je Mladý Jelen Na Srázu, Zdeňku. Je Jak Ty:
Ztepilý A Hrdý.

Blíženci V Krvi, 1984

ilustrace Pavla Francové

Rajská Zahrada

... Ty Tam
Pyšné Pruty Zlatic, Ubohý Pustoryl, A Zahrada Spí
Jak Nad Ránem Nahý Spáč, Ještě Chvíli.

Slunce!
Nauč Ty Mne Vstávat Jemně A Včas, V Pravou Chvíli,
Z Jitra Plen,
Jako Se, Blažen, V Příboji Obzoru

Vzbouzí
Zapomenutý Kluk (V Obláčku Zlatém), Plaváček Královský,
Zrovna Tak Ty, Kolébko Má, Ó Slunce,

Mne Už
Všechno, Ó Všechno Nechat Plavat, Když Vstáváš Ty, Když
Jde O Vše,
Když Lupen Růže, Ach Lupen Šípkové Růže

— Právě Ted! —

Na Hladině
Chví Se.

Žízeň Hvězdy Jitřní, 1986

Víc Ani Bůh

Víc ani bůh
nemůže dáti, než je třeba, a proto díky
za sudbu naši, soud vznosný, ... vyslovený
z úst náhody sladké,
blaživě chránkyně slova...

... Ne smrt, ale život
nebeským jdeme odevzdat rukám všichni Tvůrce,
ten později, ten dřív
tak onak odkládá smrt
na obětní kámen, klamavou roušku
s těla stršásá milostně...

... Kdo k Hádu
a kdo zas
k ostrovu putuje blaženců, nemůže znáti
smrtelník, ne jednoho těla
ne jeden je čas, ciferník avšak
jediné žádá si chvíle.

Jiří Kuběna s Kájou, foto archiv J. K.

Jiří Kuběna se narodil 31. 5. 1936 v Prostějově. Do roku 1948 žil v Praze, poté v Brně. Vystudoval dějiny umění na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1994 je kastelánem na hradě Bítově. V roce 1996 začal spolu s Martinem Pluháčkem pořádat celostátní setkání básníků na Bítově (1996 až 2000 a 2005). V roce 1998 byl prezidentem republiky vyznamenán zlatou medailí za vynikající výsledky v poezii. Je autorem těchto knih: *Zpívající Voliéra* (soukromě 1953; *Vetus Via*, 1996), *Moře v úplňku* (*Votobia*, 1991), *Nelitostné Zastaveníčko*, *František Muzika* (Praha 1968; *Petrov* 1994), *Láska Boha i Člověka* (*Votobia*, 1991), *Krev ve Víně*, velký autorský výbor (*Votobia*, 1995), *Jižní Kříž*, Dílo sv. II, (*Vetus Via*, 1998), *Paní na Duze* (*Petrov*, 1998), *Žízeň Hvězdy Jitřní* (*Vetus Via*, 2000), *Hledá se Micimauš* (aneb Baron a jeho Lvíce), (*Vetus Via*, 2001), *Matka Zjevení*, Dílo sv. III (*Vetus Via*, 2002), *Juvenilia*. Dílo sv. I (*Vetus Via*, 2003), *Doryforos i Ganymedes*, Dílo sv. IV (*Vetus Via*, 2004), *Blíženci v krvi* (*Vetus Via*, 2004).
U příležitosti básnickových sedmdesátých narozenin publikujeme tento miniaturní autorský průřez Kuběnovou tištěnou i netištěnou básnickou tvorbou, na básnickovu počest výjimečně upouštíme od obvyklé grafické úpravy (od zvyku sázet jména i názvy minuskami), a spolu s ostatními gratulanty voláme směrem k Bítovu sborem: **Co děláš, Básníku?!** Aby se nám od Bítova dostalo odpovědi, očekávané již od posledního bítovského setkání (viz *Tvar* 17/2005): **Slavím!**

1960

VÝLOV

Dnes odkryju karty hned zkraje: jednu knihu vychválím, nad druhou ohrnu nos a ke třetí budu indiferentní.

V minulém *Tvaru* jsem se z překladatelky Lucie Matějkové snažil vymámit, co všechno si může překladatel dovolit k originálu. O knize Adama Robertse (posledně jsem ho překřtil na Andrewa) **Silmámilion**, kterou v loňském roce vydalo nakladatelství *Mladá fronta*, jsem se dozvěděl díky hurónsky se směřujícímu redakčnímu kolegovi. Stačilo, aby ze zdroje svého bezuzdného veselí přečetl pár vět a řehťali jsme se svorně jako šik škytů. Velkou zásluhu má na tom právě Lucie Matějková (pro korektnost dodejme, že s překladem veršů jí vypomohl Petr Matoušek, uvedený v tiráži jako „odpovědný reaktor“ – Erár suď, jde-li o záměr, či o kouzlo nechtěného), jejíž bravurně nápaditý překlad mě chvíli držel na pochybách, zda se nejedná o mystifikaci a kniha byla skutečně přeložena z angličtiny. Skalní příznivci žánru fantasy tuto vtípnou parodii na Tolkienův *Silmarillion* prý vydýchávají jen velmi těžko, ku své škodě ovšem, a obviňují jak autora, tak překladatelku z neomluvitelného zločinu blasfemie spáchaného na mrtvém klasikovi, jenž už se nemůže bránit. Pevně však věřím, že ctihodný pan profesor, pokud by byl ještě naživu, by se rovněž královsky bavil. Třeba

nad následující pasáží, v níž Šauroň, žbaveň... pardon, zbaven Erárem své tělesné schránky, medituje nad svou novou imidž: „Šauroň se stáhl do sebe, ale uvnitř zjistil, jak ho rozežírá zuřivost proti všem. (Mám za to, že tahle věta je gramaticky úplná. Ale taky je docela možné, že není. Když o tom tak přemýšlím, kloním se přece jen k druhé variantě.) Jeho poddaní se ho báli víc než dřív. I když navenek byl jen gigantickou Bulvou, vynikal stále mocí a silnou vůlí. Jen pár nejodvážnějších škytů vydrželo čelit jeho upřenému zírání bez mrknutí. Škytí gardisté ho mezi sebou důvěrně přezdívali »Vyražený Voko«, ale z jeho přítomnosti neměli rozhodně žádné povyražení. Jejich bulví Pán si hlasitě stěžoval: »Bejt oblovským okem, a nemít víčko je šíleně nepšijemný, abyšte věděli. Navíc mám pšešně uploštšed žolnýho pole šlepu škvlnu. Dodneška mi nedošlo, jak šou oči štlašně omezený zažičení, xindl jeden! Ošče ukažuje jen koušek šitniče, většina tyčinek a čípků ukažuje jen tak, aby še nežeklo. A navíc, když nemám víčko, buňky uploštšed mý šitniče šou štlašně podlážděný a blžo budou úplně zničeny!«

Není tomu dlouho, co jsem Paulovic Janičku viděl v neopakovatelném normalizačním bijáku (prý komedii) *Únos Moravanky*, a už jsem svědkem přeměny herečky Paulové ve spisovatelku Paulovou, třímaje v ruce její knihu **Jak běžet do kopce** (*Carpe*

diem, 2006). A začínám, jak bývá mým zvykem, od záložek. „Osobitá a nečekaně víceméně duchovně zacílená cestopisně-biograficko-fejetonisticky optimistická prvotina Jany Paulové není z hlediska delšího časového odstupu dalším, jak tomu bohužel často bývá, bezcenným kusem z řady dobových »breptů«, ale vpravdě poctivým pokusem o krásnou literaturu, zabývající se hledáním toho nejideálnějšího rozpoložení vlastního nitra na cestách světem a také střídým, nesentimentálním rozvzpomínáním na ty nejbližší z okruhu rodinného i pracovního.“ Uf! Samotný autorčin text naštěstí takhle šroubovaný a hutný není. Dostalo se mi od něj přesně toho, co jsem očekával: typická oddechová řidina, sem tam zahuštěná pokusem o hlubší myšlenku, a aby se to celé dalo učít a dobře se to prodávalo, opatřená vděčnými pavlačovými flešbky ze soukromého a intimního života, v nichž se „Jana Paulová odhaluje citově skoro až na dřev“. Nechci být zlý (dokonce jsem si zakázal soudit a priori), ale co naplat... Další z „dobových breptů“ bez nějaké trvalejší hodnoty. Význam pro samotnou autorku kniha bezesporu má: Paulová si nejspíš při jejím psaní pár věcí ujasnila a udělala si v hlavě pořádek. To je však trochu málo, alespoň pro mne coby čtenáře. „Tahle knížka není výčtem úspěchů, neúspěchů, rolí, které jsem hrála, lidí, které jsem potkala, mužů, které jsem milovala. Není bilancová-

ním ani poučením. Jestli čekáte tohle, rovnou ji zavřete.“ Někdy je lepší čekat...

A do třetice kniha A. Petera Klimleyho nosící titul **Skrytý život žraloků** (*Paseka* 2004). Proč se taková kniha vůbec ocitla v naší redakci? Přiznám se, že nevím. A jak se vlastně píše o populárně naučném díle z oboru zoologie do literárního časopisu? Ani to netuším. Snad postačí, ocituju-li popisek k jednomu z obrázků: „Při dvoření uchopí samec žraloka chůvy do tlamy prsní ploutev samice. Ta zareaguje na toto milostné kousnutí tím, že se obrátí a převálí na záda. Samec ji pak rypcem posune do pozice paralelní s ním. Plave pak nad ní a může zasunout pterygopodium do její kloaky. (Přetištěno s laskavým svolením Americké společnosti ichtyologů a herpetologů.)“ Chytré vymyšleno, důvtipná Máť Příroda... Pro větší názornost přetiskuju i vyobrazení dvou parybích milenců, pocho-pitelně s laskavým svolením Americké společnosti ichtyologů a herpetologů.

Michal Škrabal

SLOVO A SMYSL

Časopis pro mezioborová bohemistická studia, č. 3, r. II, 2005
Vydává katedra bohemistiky FF UK

Slovo a smysl, časopis pro mezioborová bohemistická studia, vstoupil svým třetím číslem do druhého ročníku (vychází jednou za půl roku). Nejedná se o podnik jen interdisciplinární, ale také internacionální – v redakčním kruhu působí patnáct zahraničních odborníků. Vedle češtiny je běžná i angličtina nebo němčina, a to ať už v původních pracích nebo v překladech. Takto široce koncipované periodikum se zaměřením na bohemistiku u nás chybělo. Nejde jen o to, že se českým bohemistům otevřel nový publikační prostor, důležitější je, že mezi příspěvateli jsou bohemisté zahraniční, jejichž pohled přináší inspiraci, oživení a také vědomí, že v tom (na to) nejsme sami.

Tematicky a metodologicky záběr časopisu je, v souladu s jeho podtitulem, velmi široký. Cílem takové koncepce je rozšíření prostoru vymezeného tradiční literárněvědně orientované bohemistice, hledání odpovědi na proměňující se chápání funkce literatury. Rozmanitost čísla je tedy záměrná. V takovém kontextu působí název časopisu poněkud nepatřičně, jakoby ze staré školy (neplatí, pokud výraz slovo budeme chápat jako logos). Smysl jeho volby snad odskovává v tom, že v pozadí a na konci všech odskoků nakonec vždy bude stát tato dvojice a vztah mezi jejími členy.

Úvodní blok studií přináší německý překlad Jankovičova textu o Švejkovi, Vojvodíkův „*příspěvek k hermeneutice portrétu*“ (věnováno Raffaelovu portrétu Binda Altovitiho a jeho kopii ve sbírce bruntálského zámku) a Samkovu naratologickou studii *Vyprávění jako ochrana* (Na příkladu tradic indoevropských, se zvláštním zřetelem ke gaelské tradici starého Irsku).

Na začátku a na konci *Skicáře* jsou anglicky psané příspěvky, první o českém dekadentu Arthuru Breiském (Peter Brugge, University of Aarhus), druhý o intertextuálních vztazích děl L. Vaculíka a L. Procházkové (E. Sokol, The College of Wooste, Ohio). Mezi nimi jsou texty věnované ženám: architektce a literátce Zdence Košákové (M. Pachmanová – L. Heczková), Teréze Novákové (M. Filipowicz, Uniwersytet Warszawski), novinářce Marii Fantové (L. Penkalová) a spisovatelce Luise Zikové (M. Topor).

U nás známý anglický bohemista Robert B. Pynsent (University College London) se v retrospektivě vrací k osobnosti svého cam-

bridgeského učitele Karla Brušáka (1913 až 2004), vzpomínku doplňuje Brušákova studie *Masaryk and Belles-Letters*.

V krátkých zastaveních se můžeme seznámit se stavem bohemistiky na vybraných domácích i zahraničních pracovištích (Jihočeská univerzita, univerzita v Göteborgu, pracoviště v Maďarsku) nebo s odmítnutým akreditačním návrhem vypracovaným pro Ústav slavistických a východoevropských studií FF UK v Praze.

Překlady přináší texty Rolanda Barthesa (do češtiny), Josefa Čapka a Jana Patočky (do angličtiny).

Výše zmínění autoři mi snad prominou, že jsem je takto telegraficky odbyl – rád bych se totiž podrobněji zabýval anketou, ve které se dvacet tři domácích i zahraničních odborníků vyslovilo k problematice strukturalismu (všechny příspěvky jsou publikovány česky). Na tomto rozhodnutí se zčásti podílí i *Úvodník*, který tuto rubriku považuje za „*nejživější téma třetího čísla*“ (o významu, který jí přisoudila redakce, svědčí i portrét J. Mukařovského, který toto číslo otevírá). Anketa není zajímavá tím, že by odhalovala, kdo za koho hraje – postoje většiny respondentů jsou ostatně poměrně známé (vzhledem k tomu, že je jméno respondenta uvedeno až za textem, můžeme zkoušet tipovat, kdo je autorem, a tak otestovat své znalosti [nejen] české vědecké obce), její význam spočívá v tom, že se jednotliví účastníci vyslovují k základním postulátům Pražské školy – a to na prostoru dvou až tří stránek, což je nutí k vyslovení toho nejpodstatnějšího (i za cenu zkratk). Diskuzní otázky formulovala trojice pražských bohemistů z FF UK – L. Heczková, J. Vojvodík a J. Wiendl (tvořící zároveň výkonnou redakci *Slova a smyslu*). Je pochopitelné, že iniciativa vzešla z pražského pracoviště, kde je potřeba vyrovnat se s odkazem strukturalismu asi nejcitelnější. Vzhledem k již zmíněné koncepci časopisu (metodologický pluralismus) je otevření této diskuze možné chápat také jako rituál setřásání tíživého břemena, „*které implikuje náchylnost k mocenským ambicím*“.

Otázky pokrývají problematiku aktuální nosnosti strukturalistického dědictví, jeho vztahu k poststrukturalismu, potažmo ke strukturalismům zahraničním, možné kompatibility s některými nestrukturalistickými zahraničními koncepty. Otázky jsou možná formulovány rázněji, ale o to zajímavější vyvolaly reakce (přičemž vysloveně negativ-

ních nebo spíše negativních odpovědí posílajících strukturalismus do propadliště dějin bylo minimum).

Celý blok je věnován památce prof. M. Červenky, jehož diskuzní příspěvek (mimochodem nejdelší ze všech) vyšel bohužel až posmrtně. I pro to se u něj na chvíli zastavme. Červenka nesouhlasí s tím, že by se strukturalismus přezil, nabádá k revizi, domýšlení jeho podnětů. Na jeho stanovisku je cenné to, že je podloženo osobní zkušeností: zcela samozřejmě byl vnímán jako jeden z našich čelných pokračovatelů Pražské školy, zajímavé je, že se (sám jsem to mohl sledovat jen v posledních letech) od tezí svých učitelů nedostal jen k jejich revizi, ale dokonce i k jejich popření (patrně zejména v polemice s Mukařovského poetologickými a versologickými názory). Sám si toho byl moc dobře vědom, nebyl to pro něho však důvod, aby se strukturalismu zřekl. Jistě také proto, že strukturalismus nechápal jako soubor daných abstraktních předpokladů (což neznamená, že by rezignoval na jeho teoretický rámec), ale jako konkrétní způsoby analýzy, které jsou pro jisté oblasti literární vědy nosnější než jiné. Odpověď M. Červenky není sice odpovědí univerzální, ale je odpovědí zrající více než padesát let. Už pro to bych si ji netroufal jen tak přejít.

A jak to tedy s českým strukturalismem dnes vypadá? To nám jistě neukáže žádná anketa, ale konkrétní práce nejmladších badatelů. Škoda že nedostali prostor k odpovědi i oni (to neplatí o jiných rubrikách časopisu – viz *Skicář*) – je sice možné, že by jejich odpovědi ne-

byly tak znalecké a zkušené a dost možná by si i vnitřně protřečily – i to by však bylo již částí odpovědi. Chápu ale, že nejdřív si to musí ujasnit generace jejich učitelů.

Věřím, že takto velkoryse pojatý synchronní řez (s účastí zahraničních badatelů) osloví zájemce i za mnoho let.

Třetí číslo časopisu *Slovo a smysl* má téměř čtyři sta stránek, obsahuje dvacet textů (z toho šest v cizím jazyce) a dalších více než dvacet ve zmíněné anketě. Snadnější orientaci při listování číslem by pomohlo, kdyby byl název textu otisknán na každé stránce v záhlaví. Nebylo by možná také špatné opatřit cizojazyčné studie i českým resumé a jméno autora doplnit krátkým medailonkem. Pro případného předplatitele není uvedena cena jednotlivého čísla ani předplatného.

Robert Ibrahim

INZERCE

Občanské sdružení Open Art Nová Paka vás zve na jedenáctý ročník festivalu:

**MUZIKA
PAKA06**
KULTURA OKRAJE V KRAJI BLOUZNIVCŮ

FILM | OBRAZY | IMPROVIZACE | PERFORMANCE
HUDBA | DIVADLO | TANEC | WORKSHOP | 26. - 28. května

Lubomír Typlt – K. s kočkou, vernisáž výstavy | herec **Jiří Schmitzer** a jeho písně | **Jan Budař** a Eliščin Band se skupinou Děvčátka | pánské pěvecké sdružení **Krása** | **Bruno Ferrari** a jeho band | místní kapely - **novopacký sběr** | brazilské rytmy v parku | **Rakvičárna** divadla Polí | **Salom Alejchem** Ivana Martinky – Mier s vami | filmy bratří Quayů | dívčí kvartet **Psalteria** | **Phenomenotheatre** – „Pohľad na to, čo robia ľudia...“ | „zmutované autorské čtení“ **Jaromíra Typlta** | **Oleg Žukovskij** (Děrevo) | Autopilot – **Pavel Fajt** (bicí) & **Ondřej Smeykal** (didgeridoo) a **ISHIMO JUMIKO** | **Monika Načeva & DJ Five & P.Fajt** | **Čilágos** | divadelní workshop – **Oleg Žukovskij** | **výtvarné objekty** A. Barbarové & J. Šafaříka | **meditativní obrazy** S. Weigla | Renata Drábková – obrazy | výstava o šesti roubených kostelích | **odhalení pamětní desky** Ladislava Zivra | výstava **prostorové tvorby** studentů UTB ve Zlíně

Permanentky v předprodeji 330,- Kč, na místě 380,- Kč.
Ubytování v místní sokolovně (spacák s sebou).

WWW.MUZIKAPAKA.CZ

JOSEF ČAPEK V ČESKÉ KNIŽNICI

Josef Čapek: Lelio. Pro delfína. Stín kapradiny. Kulhavý poutník
Edičně připravila Jana Papcunová
Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005

Vydání skromného, ale vydatného výboru z díla Josefa Čapka (1887–1945) lze jen pochválit. Edice *Česká knižnice* neopomněla do svého exkluzivního výběru zařadit autora, kterého často vnímáme spíše jako malíře. Přitom je Čapkova literární činnost neméně působivá než jeho výtvarné dílo.

Editora svazku vybrala čtyři literární práce, které v sobě nesou motiv cesty, hledání, putování a nalézání a které jsou charakteristické svou uměleckou osobitostí a jistou výjimečností. Soubory povídek *Lelio* (1917) a *Pro delfína* (1923) jsou prodchnuty fantazií, lyrickým vnímáním okolí, tematicky pak obnáhnou nemalou dávkou válečných i životních zážitků, které formovaly autorovy životní postoje a sociální citění. Na málo známých povídkách může čtenář pozorovat, jak Čapek geniálně vycítil nové, moderní umělecké směry, které se ve větším začaly uplatňovat později. Pochopíme, proč právě Josef Čapek vzbudil pozornost Vítězslava Nezvala a Karla Teiga. A jinde zas vzpomeneme na drama *R. U. R.* bratra Karla, když v jedné z povídek

nalistujeme: „*Jsa inženýrem, jal se konstruovati důmyslný automat: svého přesného dvojníka, jehož zornice spojil s mechanismem (...), který ve zmatku promenád měl kontrolovati tožnost jejího zjevu (...)*“ (Opilec, 1915)

„*Vše, co žiješ, je bázeň a zjitření a již nemáš ničeho svého,*“ píše autor v povídce *Lelio* (1914), touto myšlenkou jako by předznamenal pozdější novelu *Stín kapradiny* (1930). Osudové zaváhání Václava Kaly a Rudolfa Aksamita udělá z vesnických hochů vrahy. Les skrývá počátku jejich čin, ale smyčka blížící se odplaty se pomalu zatahuje, aby vytrestala zločin. Lesní tišina začíná promlouvat hlasem spravedlivého řádu vesmíru, prosazuje se vyšší, obecnější kodex lidství. („*Nemáme už před sebou žádný cíl, ztratili jsme náš vlastní směr – asi nám ho teď udává někdo jiný.*“) Nešťastníci Kala a Aksamit bloudí v kruhu, pronásleduje je vzpomínka na dva zavražděné, sny o ženách nejsou jim již útěchou. Vyvržení z lesa, octnou se na otevřené planině, kde očekávají konec své pouti. Hladina rybníka byla poslední, kterou spatřili, a „*byla tak klidná a rovná, že se v ní obrážela vzdálenost, daleká cesta, hluché mlčení a němě odplývání*“. Tak je zastihla smrt.

Čtenářsky nejnáročnější částí výboru zůstává esej *Kulhavý poutník* (1936). Tato Čapkova rozjímající a filozofující práce se s předcházejícími tituly myšlenkově setkává. Cesta s kulhavým doprovodem je také do jisté

míry hledáním a nalézáním. Co čeká násince na putování z dětství přes mládež ke stáří a smrti? Dá přednost hmotným či duchovním statkům? Autor hledá odpověď v jakémsi platonském dialogu nebo středověkém sporu duše s tělem. Inspiruje se řadou citátů. Je mu blízký Pascal, ale najdeme tu ozvuky Komenského, řada moudrostí je podepřena připomínkami z Goetha, Shakespeara, lyrický přístup supluje čínská poezie a Máchy. Veškeré autorovo hledání podněcuje ve čtenářích přemýšlení o sobě samém, ale také o světě zbaveném duchovního rozměru. Čapkovy reflexe míří k osvětlení naší duše, která se stává „hrdinkou“ rozpravy. („*Duše není žádnou takovou uboze povětrnou pápěrou. (...) duše je, co může mít člověk v sobě nejsilnějšího.*“) Není třeba ve všem s Čapkem souhlasit, ale jeho snaha po odvrácení se od hrozby vnějšího efektu a povrchnosti vnímání by mohla dnešním člověkem, třeba jen nepatrně, otřást.

Vydání díla Josefa Čapka v *České knižnici* má obsáhlý (s. 113–400) a zasvěcený aparát, komentář, literaturu, ediční poznámka, vysvětlivky. V *Komentáři* Petra Mareše, který se často opírá o názory Jiřího Opelika, nacházíme vždy několik potřebných úhlů pohledu. Pojednává se v něm o vzniku Čapkových prací, o jejich ohlasu, dotýká se i vztahů k cizím literaturám. Přehledně jsou shrnuty názory řady kritiků. Podrobně je pojed-

nána stylistická a jazyková stránka sledovaného díla. Čtenáři je tu přes upozornění na osobité jazykové zvláštnosti doporučována nová a zajímavá cesta k Čapkovi. U *Stínu kapradiny* si Mareš všimá baladičnosti díla, jeho okouzlující lyricko-epické stránky a vynalézavého využití rozhovorů hrdinů a pozoruhodných vnitřních monologů. Nejsložitějším pro čtenáře asi zůstane *Kulhavý poutník*. Marešův komentář se také v tomto eseji zastavuje u Čapkova netypického využití dialogu. Neopomene zdůraznit úlohu citátů a napomáhá k rozšifrování filozofujících reflexí. Poučný a dále využitelný je seznam odborné literatury o Čapkovi.

Ediční poznámky Jany Papcunové uvádějí drobné úpravy a upozorňují na vydání, která se od vzniku díla objevovala na českém knižním trhu. Například u *Stínu kapradiny* se dovídáme, že máme před sebou již jedenácté vydání.

Editora nám předkládá „*kriticky ověřené čtenářské vydání*“. Je tedy určeno široké obci čtenářů. Kdyby bylo přihlíženo k větší populárnosti doprovodných odborných textů, jistě by se počet uživatelů rozšířil. Na druhou stranu literární odborníci, učitelé, studenti tento způsob prezentace bezpochyby uvítají. Vydání výboru z díla Josefa Čapka v *České knižnici* je chvályhodný a potřebný počín.

Jiří Janáček

KDO MÍVÁ ŠTÍPÁNÍ V HLAVĚ

Miroslav Huptych: Kdo pije vlčí mlíko
Argo, Praha 2005

Zcela v řádu věci má přerokozně vypravená knížka dvojí podtitul. *Kdo pije vlčí mlíko aneb jak se léčilo za starodávna. Léčebné návody, pověrečné léčení, čáry, zařikávací od XIV. století do XIX. století. Ze zaprášených papírů ji vystříhal a poslepoval Miroslav Huptych. A sám ji taky doprovodil řádkou vyvedených – koláží.*

Laskavý čtenář má možná v paměti Huptychovu předešlou knížku-koláž, jmenovala se *Černá slepice aneb která se líhne bazalíček, jenž do domu štěstí přináší*. Ta vyšla v roce 1991 v nakladatelství Československý spisovatel jako premie Klubu přátel poezie, po celá devadesátá léta byla za příznivou cenu dostupná po všelijakých antikvariátech a l(l)evných knihách. I ona měla druhý podtitul *Lidové pověrečné texty, čáry, zařikadla a magické úkony vybral a uspořádal Miroslav Huptych*. Jak můžou přátelé poezie (a zákazníci antikvariátů a l(l)evných knih) dosvědčit, s přítomnou knihou měla *Černá slepice* společno víc: koláže jako ilustrace, neobvyklost formátu, neotřelost typografické úpravy. A taky řádku textů. Což – jak vysvitne dál – není a nemůže být výtka, nýbrž pouhé konstatování.

Text je slovo, které pro dané „útvary“ používám z rozpaků, jde o výšece o délce od jedné sentence po řekněme patnáct řádků

(s tím, že kratší texty převažují). Výšece vysekané z knížek a časopisů všeho druhu, etnografických, historických, populárních, skandálních... převážně z devatenáctého, případně z první poloviny dvacátého století. *Černá slepice* se zabývala člověkem i jeho světem vůbec, mezi třinácti (příhodně volené číslo) jejími oddíly se našel jeden věnovaný sladovnickým pivům, jeden věnovaný tajnostem doupat mysliveckých latinářů (tj. oddíl vytežené předešlým z Čenka Zíbrta), jiný zas sesbíral vše možné o vodě v lidovém podání atp. *Vlčí mlíko* z veliké části přebírá, rozšiřuje a prohlubuje pouze to, co se týká přímo člověka, jeho tělesného a duševního ustrojení a kondice těchto ustrojení. Částečně jde tedy o opakování, ale v docela jiném uspořádání, navíc původní knížka nebyla určena široké veřejnosti, ale členům KPP... I tento svazek se člení do tematických oddílů, např. *Která žena chce porodit*, *Hosti bez kostí (blechy, vši, švábi)*, *Od rýmy pomáhá*. Ale také *Můra pije spícím lidem krev* nebo *Kdo chce býti bezpečen před uhrnutím*. Jde tedy o oddíly, které by případně mohly zajímat jak občany běžné (kdo z nás neměl někdy rýmu nebo blechy), tak i pomýlené fa-

Miroslav Huptych, koláž

noušky filmových hororů. Naprostou většinu rad, jež vám knížka dá, se prosím nepokoušejte v praxi uplatňovat: představa, jak sekundář pod dozorem primáře při ranní vizitě profackuje infekční oddělení („*Aby se žloutenka lekla a uprchla, dej nemocnému notný pohlavek.*“), je sice na jednu stranu krásná a lákavá jak mísa koblih, na druhou stranu děsivá. Zvlášť pro jedince „obdařené“ hrůzou z bílých plášťů...

Co lze tedy knížce vytknout: první podtitul není druhým uveden dostatečně na pravou míru. „*Za starodávna*“ se léčilo i jinak, než jak by se mohlo člověku docela nezasevěnému zdát z Huptychova výběru. Jistě se uměli zbýt zimnice i jinak než za pomoci návodu: „*Jdi do třech hospod, nech všude trochu piva ve sklenici, kdo se z kterékoli sklenice napije, na toho tvá zimnice přejde.*“ Huptychův výběr se ovšem soustředí na léčebné postupy a na představy o lidském zdraví a člověku vůbec, jež zavánějí bulvárem, na kuriozity. „*Kdo jest od hada nebo jiné nečisté a jedovaté žíaly uštknut...*“ Nic proti tomu, ale trochu to pak vypadá, že předkové byli blbečci. Nebyli.

Na bulvární strunku brnká taky závěrečný oddíl knížky vybírající z kratších článků o lidovém léčení zejména z *Českého lidu*, ještě víc pak jemu předcházející oddíl zahrnující kousky ze smolných knih, jako mastičkáři vycházejí z *Vlčího mlíka* i tak seriózní pánové jako P. O. Mattioli či J. Černý, z jejichž opusů byly rovněž vybrány dva apendixy...odlehčení přináší samostatný oddíl věnovaný léčení koňakem podle Angličana Williama Lee.

Jenže takovéhle kritizování – „*tot' už výtky brouka pachtivce*“, jak podobné trapné snažení být ten chytrý za každou cenu nazval Ivo Fencel, nejpilnější přispěvatel *Tvaru*. Tahle kniha zkrátka není vyvážená, není veřejnoprávní. To seriózní, konečně, z dědictví předků těží jiní, pohleďte jenom do patřičných polic v knihkupectví a odečtete bylinkaření překladové, tedy těžbu z dědictví cizích předků. Tím seriózním už se zabývá lidí dost. A někteří i seriózně. A pokud vím, ani oni nevyvažují střizlivou kašičku z jitrocele třeba tukem z mravenčích vajíček.

Výtky, které naopak je potřeba brát vážně, jsou tyto: 1. (jen) u několika málo textů je uvedený zdroj (např. s. 31, 37, 69, 87), ty údaje se tam zdají být spíš zapomenuté... 2. připojený slovníček je fajn věc, zdaleka ale neobjasňuje všechna zálučná slova.

Za co naopak je potřeba Miroslava Huptycha vychválit: Huptych je básník, v úvodu k *Vlčímu mlíku* říká: „*V pověrečných návodech a zařikávacích jsem nacházel poezii.*“ Soudím, že básně se nepíší. Básně se objevují, nalézají se, jsou viděny uvnitř kamene, čekají na opracování, na vysekaní. Miroslav Huptych byl s nabroušeným dlátem včas na pravém místě. Kdo mívá štípání v hlavě, říkej si v téhle knize. (Kdyby to samo nepomohlo, další postup viz s. 23.)

Jiří Rychlý

„NOVÁ IRONIE“ A SMRT MATKY

Péter Esterházy: Pomocná slovesa srdce
Překlad Dana Gálová
Dauphin, Praha 2005

Maďarského spisovatele a experimentátora Pétera Esterházyho známe třeba díky překladům knih *Malá maďarská pornografie* (1984, česky *Mladá fronta* 1992), nebo *Hrabalova kniha* (1990, česky *Hynek* 2002). Vedle nich se zdá co do objemu novelka *Pomocná slovesa srdce* (1985) takřka nicotná, jen takových pár stran o umírání. Ovšem tím, jak je tato kniha napsaná, překonává oba zmiňované tituly.

Předně – Esterházy se zde vyrovnává s matčinou smrtí. A to tak, že na jednu stranu poněkud zhnuseně a ironicky povaluje na papíru všechny myšlenky, které jsou prosty nějakého žalu nebo stesku. Analyticky (ostatně autor vystudoval matematiku) se ve smrti, v návštěvě nemocnice i v pohřbu pitvá, zkoumá to všechno s vědeckým zaujetím a psaní je mu nápomocné spíš jako nástroj, kterým tuto pitevní analýzu vykonává. Autor se ptá (sám sebe): co může udělat literatura s tragédií? Popisovat, vykázat situaci ve vši strohosti. Z tohoto přístupu, ze způsobu, jakým je zánik pojatý, až mrazí, i když nepostrádá podivný iro-

nický nádech („*Sestra mě požádala o kapesník a s hlasitým troubením se vysmrkala jako chlap*“), který převládá nad samotným utrpením. Jako kdyby celá ta tragédie zduřela do panoptika, jehož vypravěč byl svědkem v nějakém mlhavém oparu. Například samotná scéna pohřbu, se všemi detaily, jak se kdo tvářil a jak němčina matčiných příbuzných byla příliš tvrdá, patří k vrcholům celého díla: pravděpodobně zde Esterházy definoval cosi jako „novou ironii“, která musela v polovině 80. let rezonovat v celém studenoválečném světě. Za touto „novou ironií“ bych si představoval zvláštní, někde v hlubině se skrýjící erotismus, který ve spojení s černým humorem tak jemným, že až podprahovým a s trochou křeče navrch dělá něco špatného ve vnímání reality. Něco, co je na první přečtení vážné, skoro bez příchuti, co se posléze samo zaktivuje a vyvrhne, když už není úniku. Přesně takhle působí Esterházyho kniha.

Může za to pravděpodobně i členění novely – vedle normálního textu jsou na každé stránce přidány ještě citace z různých autorů, které Esterházy zmiňuje pouze v úvodu knihy. Takže se tu snad objeví vedle řady maďarských autorů třeba i Barthelme, Camus, Čechov, Sartre, Rilke i Trakl. Lze mu věřit, že všechny citáty jsou původní, nebo

ne? Otázka je podružná, spíše se ptejme, zda mají nějaký smysl (příčezž teorie, že rovnice „nemá smysl“, je přípustná). Pokud je čteme s textem samotným, jsou to dva různé světy, mezi nimiž vzniká potřebné napětí, které uvolňuje hranici mezi soukromým / nesoukromým. Povyšuje tím, že Esterházy vůbec vpouští do svého privátního cynismu klasiky, toto soukromí, anebo je to jen součást zvrhlé ironie, kde pouze cizí řeči a slova jsou schopna vyslovit bolest, lásku, strach a utrpení? Pravděpodobně tak napůl, konfrontuje tu vysokost s umíráním, škleb s nějakým vyšším ideálem. Díky tomu je pak autor i čtenář někde mezi tím, někde ve skulině konfrontace určitých pevných, až patetických slov a kašpařího ironizování.

Ano, takhle by to bylo, kdyby... kdyby novela končila zhruba v polovině. Po pohřbu by následovalo jen a jen zoufalé ticho, ale Esterházy si dovolí oživit svou matku, dovolí jí prožít opět život ve slepenci všech možných vzpomínek a pocitů až do chvíle umírání. Změní styl (citáty zůstanou), zlaskaví (i když ne tak docela), opíše ještě naposledy kruh loučení, ve kterém za mrtvou zbilancuje vše, co bylo. To, co nemohl a nechtěl prožít ve zrychlených chvílích úmrtí a pohřbu, na jednu po troškách vypráví, vypouští a hned

rozfoukává. Jeho loučení je dojemné, nevtíravé, a stejně jako „nová ironie“, skryté strašlivě hluboko, jako kdyby ve slovech pohřeb a smrt vykopal hlubokou jámu a do ní to všechno schoval. Něco je po přečtení jinak, smíříme se s čímsi, co nás na začátku mohlo sotva smířit. Je zajímavé, že citáty pod vlastním textem rezonují jinak, ne-li hudebněji.

Vydat se na cestu do tohoto světa je obtížné a nesnadné, ale kdo si dovede pomaličku vychutnávat drobné finery změn psaní, pootáčení fazet duševního světa a prozíraní, ten bude s touto knihou spokojen. Zbytku světa to bude jedno a se smrtí všech matek na celém světě to stejně nic neudělá.

Michal Jareš

DRUHÉ SETKÁNÍ S AUTORY TVARU
se uskuteční 18. 5. ve 20:00 v klubu Ryba na ruby, Mánesova 87, Praha 2.

Ze svých textů budou číst **Jakub Čermák**, **Milan Šťastný** a **Milan Urza**.

Srdečně zve
Redakce

BÁSNĚ Z POMEZÍ SVĚTŮ

Petr Fabian: Bludná domů
Weles, Brno 2005

Petr Fabian (* 1974) patří mezi ty básníky, kteří na sebe upozornili už svým debutem (*Dům mezi okny*, 2001) a od té doby si drží vysokou úroveň. Rok po svém uvedení vydal autor sbírku *Lomová pole*, je zastoupen také v několika antologiích (např. *Antologie nové české literatury 1995–2004*).

Třetí Fabianova sbírka *Bludná domů*, co do obsahu navazující na předchozí básnické knihy, je svébytným básnickým světem vystavěným ze znovunavraccějících se motivů a prolnutým několika nosnými tématy. Čtenář vchází do šerých krajin, možná spíše končin lidského světa a je mu několikrát umožněno nahlédnout přes jeho práh nebo alespoň zastavit se s poslední otázkou na rtech v pomezí bez soudnic mezi živými a mrtvými. Básníkova poezie vystavuje čtenáře mnohým zásadním otázkám, které stále míří k podstatě lidského bytí či spíše jeho ztráty a přechodu mezi ty, jejichž bytí – pokud lze o nějakém mluvit – je přinejmenším od toho našeho (žitého) odlišné, akt smrti je tu ústřední fascinací, vírem, v němž báseň obíhá a k jehož středu směřuje. Lyrický hrdina Fabianových básní je často tím, jenž se vydává na bludnou cestu domů.

Sám lyrický subjekt je ale problematizován, táže se sebe sama po tom, jaký vůbec je („*jaký jsi ve čtyřech zdech*“), kde je a co ho obklopuje („*A kde tys tu, co tě / ohmatává*“), jindy zas, zda je to on, který zaniká („*To je tvůj nebo můj zánik – to, co nastává*“), jindy jako by se lyrický hrdina rozplýval („*V ten samý den jsi tatáž postava, ale už bez svědků. Jen na listech stejný stín zmizelého času: Dozráváš tím, jak ve všem ztrácíš se.*“). V jiných případech se ztrácí zřejmost toho, zda je lyrický hrdina živý, anebo mrtvý („*všichni jsou venku a vítají tě, jako se vítá živý, vrátíš-li se od mrtvých, víc údivem než radostí*“).

Sbírka je rozdělena do tří částí přibližně stejného rozsahu, a přestože se básně zabývají obdobnými tématy (zejména smrti, očekáváním a strachem z konce, přecho-

dem do posmrtného života, kontaktem s bohem či mrtvými apod.), je každá část od těch ostatních něčím odlišná. Čeho si všimneme na první pohled, je datace vzniku básní. (Časem vzniku navazují na předcházející Fabianovu sbírku psanou v letech 1999–2001 a ta kontinuálně také na předešlou z let 1997–1999.) Ty, které jsou v prvním oddílu, vznikaly od srpna 2001 po listopad téhož roku, druhý oddíl obsahuje verše napsané zejména v listopadu, třetí oddíl pak zahrnuje časové období od listopadu po březen 2002. Kompozice je však přece jen složitější, básně totiž za sebou nejdou v přísně chronologickém sledu, ale navazují na sebe spíše motivikou a tematikou, popřípadě časem rozvíjeným v básni samé – tak například ve třetím oddílu nacházíme verše napsané v říjnu, které ovšem nesou název *Zima u Rynoltic*. Sbírka z hlediska vzniku zahrnuje dvě třetiny roku od pozdního léta po brzké jaro. Z hlediska obsahu se nám rýsuje uzavřený rámec, do sebe uzavřený celek, svět pro sebe, z něhož žádná z básní netrčí. První a poslední báseň knihy je spojena křesťanskou tematikou (očekávání apokalypsy v básni první a postava světice Veroniky z Kristovy křížové cesty v básni poslední, v obou je pak přítomno vzepnutí se k tomu, jenž nás přesahuje).

První část knihy je jakousi branou ve Fabianův básnický svět, básně zahrnují asi všechna důležitá témata sbírky a působí co do obsahu nejpestřeji. Vedle již zmíněného křesťanského mýtu se hned vzápětí setkáváme s mýtem antickým (*Prometheus v ohni*), jež jsou propojeny motivem ohně. Dominuje zde abstraktní metafyzická lyrika (*Stěhování ve vzdušných pokojích*), která je někdy obohacována přírodními motivy. Nalezneme zde básně evokující strach z neznámého („*za dveřmi předsíně, kde někdo čeká / a ty ses zamkl; ty, který nečekáš ho*“), stylizaci lyrického subjektu do bájného Ikara, jenž je plavcem v moři dní (*Plavec*), či dokonce stylizaci do samotného Vladimíra Holana (*Vladimír Holan píše poslední verše*), jehož vliv na Fabianovu poezii je misty rozpoznatelný. Lyrický subjekt obvykle promlouvá

k sobě jako k „ty“, výjimečně také k druhému (*Pro kocoura*). Přestože se v básních někdy vyskytují další postavy, převažujícím dojmem je prázdnota a nezabydlenost a také snovost. Postavy jsou spojeny spíše s beznadějí („*Noc je ospalý náš kat, / lásko*“; a jinde: „*Léta jsou jenom kruhy, v nichž se bez únavy / pohybují běžci*“). První oddíl *Bludné domů* pak vrcholí několika básněmi tematizujícími samotný akt smrti. Smrt je představena jako nezodpověditelné tajemství: „*A smrt? Já o ní nevím a ty jsi mrtvá.*“ (*Kácení mirabelky*); jindy je zachycen alespoň rozklad věci či samotného hrdiny jako poslední možný způsob, jak dohlédnout, kam se smrtí dostáváme: „*Rozklad / hmot na jemnější, skrytější / esence nicoty. Do dna, na hranu zdi / už vidíš.*“

Druhá část sbírky pak navazuje právě v bodě, kde nás poslední básně prvního oddílu zanechaly – v přechodu mezi živými a mrtvými. Tento střední oddíl knihy má atmosféru rozkladného šerého listopadu, je časově usazený právě v tomto měsíci, je oproti předcházející části více ucelený a jednotlitý, je jako pevné jádro sbírky. Lyrický hrdina je tu opětovně zachycován ve svém zanikání, jež je nezřídka spojeno s motivem propadání („*Těžké listopadové propadání za mrtvými*“). Druhý oddíl je více spjat s přírodními motivy, které manifestují čas odcházejícího života („*Topoly zřídly, sem tam / ještě unavená myš v dálce*“). Vedle básně *Listopad v Duinu*, zpřítomňující metafyziku básnického údělu, se v básni *Listopad* autor nechává inspirovat trojverším vyňatým z básně Suzanne Renaud *Noc listopadová* a originálně na něj navazuje. Pro druhý a třetí oddíl sbírky je vůbec typické, že názvy básní nesou časové a někdy i časoprostorové určení (*Soumrak, Slunce v listopadu, Zima v lese*), ale tato určení v názvech jsou většinou jen branami k mnohem problematičtějšímu časoprostoru básní („*Vzdalovat se vlastní minulosti*“ nebo „*Do zim krůček, do smrti kročej // dojít k místu, odkud nemůžeš být / vyhnán*“). Časoprostor se zbavuje kontur skutečnosti a rozbíhá se do dálky a bezčasí („*Okreska někam, kde se vše / zastavuje*“ a jinde „*Kam se propadáš, do jaké vzdálenosti / smrti*“).

Třetí část sbírky evokuje čas zimy, Vánoce, ke konci pak raného jara a Velikonoc. Vše je ale nahlíženo onou perspektivou zániku a všudypřítomné smrti („*mrtvolné ticho prosince*“). Opět se setkáváme s řadou variací na konec (nejen) lyrického mluvčího, básně probouzí strach ze smrti, ale i otázky, co vlastně smrt je, co je po ní; na síle tu nabývá motiv prázdna či nicoty a zvyšuje se četnost motivů křesťanských. Fabian tu do svého básnického světa vtahuje křesťanský mýtus, který vrcholí poslední básní sbírky, jež v náznaku (pokud oslovení „Veroniko“ patří světici, jež otřela Kristovi tvář, když nesl kříž) připomíná Kristovu cestu na Golgotu.

Co do rozsahu jsou básně většinou krátké (nejčastěji dvě strofy), což není na škodu, je-likož jsou tím více hutné a o to závažnější. Ač je v některých verších patrná útržkovitost či fragmentárnost výpovědi, projevuje se zde prozaizace verše, někdy přecházející až v žánr básně v próze. Častěji však básník drží rýmové schéma. Z obrazných prostředků jsou zde časté neobvyklé genitivní metafory („*vteřiny prostoru*“, „*baroko dubů*“, „*struk obnaženého nitra*“).

Sbírka nese název *Bludná domů*. Tím bludným je zde především lyrický hrdina, jenž bloudí v dimenzi mezi světy živých a mrtvých, vyvazuje se z naší skutečnosti a vplývá do zvláštních časoprostorů; někdy je uchovatelem takového časoprostoru i on sám („*nitrozem*“). Motiv domu či domova je pak značně relativizován: domov je hledán a nenacházen, neobydlen, vzdálen, působí odcizeně, zaniká anebo je přímo popřen („*bez myšlenky na dům, bez domu*“). Svou nejasností a tendencí k zániku pak i tento motiv podtrhuje onu bludnou atmosféru sbírky. Celkové ladění knihy také velmi vhodně dotvářejí ilustrace Víta Ondráčka zobrazující stínové putující postavy ve zšeřelých krajinách kdesi mimo tento svět.

Petru Fabianovi se podařilo do třetice sestavit velmi zdařilou sbírku. Ukázky z básnické tvorby, recenze o vydaných knihách a další zajímavé informace o autorovi naleznete na jeho vlastní webové stránce: www.sweb.cz/petrfabian

Petr Šimek

POSTAVA A JEJÍ MOŽNOSTI

Oscar Ryba: Život mezi prsty
Protis, Praha 2005

Jsou knihy svým způsobem dokonalé, celistvé, uzavřené – a přece tě nevezmou za srdce. Musíš uznat tvůrcovu svrchovanost; nakonec sebe i svoji recenzi přinutíš k pochvalným slovům, ale –

A jsou i knihy jiné: neúplné, nedotažené; tam něco přebývá, tuhle se ti něčeho nedostává, tohle bys sám napsal jinak (kdyby se tě o to někdo prosil), tady bys uhladil větu – tady zdrsnil povrch. Takže si nakonec uvědomíš, že tě kniha vtáhla do svého světa, že ji nejenom čteš, nýbrž také píšeš s sebou.

Nestává se mi to často. Naposledy mne něco podobného potkalo nad posthumním sebráním textů člověka, kterého jsem sice párkrát potkal (spíše *minul* než *potkal*, slušelo by se upřesnit), o němž jsem však daleko více slyšel: o jedné z oněch ostnatých existencí, jichž přátelství tak bolí. „*Byl nesnesitelný svou neústupností [...] zůstal živý ve svých textech. Je trvale zapsán v kódu řeči, ve znacích, slovech. Je uchován a vtělí se po každé, když chápající mysl vstoupí do jeho textu [...]*“ Oscar Ryba byl *Ladislav Koštejn* a jeho *tvář se mi ztrácí za řádky textů*. – Napsal jeden z těch, kdož mají právo svědčit, neboť autor výše uvedených řádků Václav Kahuda zakládal právě s Oscarem Rybou a Skiolem Podragou koncem 80. let 20. století literární uskupení vydávající *Básnické almanachy*.

Ryba se později stěhuje z Prahy na sever Čech, stačí ještě vydat knížku *Žiju si jako Rybouac* (*Petrov*, Brno 1998), všelijak se protlouká (manažerská povolání střídají divoké pitky) životem – a 11. července 2002 nešťastnou náhodou padá ze skály.

V jeho pozůstalosti nachází další z přátel, Petr Pazdera Payne prozaické texty sjednocené ústřední postavou, které měly dát základ budoucímu románu. „*Řadil jsem příběhy v časové posloupnosti vyprávěných příhod, podle případného vročení a podle logických souvislostí.*“ – vysvětluje editor vznik knihy *Život mezi prsty*, již pak sám označuje za *povídkový cyklus* (zatímco se na jejím přebalu hovoří o *románu*).

Román je patrně oním horizontem, k němuž směřovalo pisatelovo úsilí: úsilí z nějakého důvodu nenaplněné (a přitom na naplnění bylo dosti času; řada textů pochází ze první půle let devadesátých). Román je ovšem také horizontem, k němuž by měl směřovat čtenář: cestou sjednocení a doplnění *míst nedourčenosti*; eliminace redundantních faktů či celých textových sekvencí, oprav, scelování, dovyprávění.

Čtenáři bude kráčet po kamenité cestě povídek, črt, ale také jen torzovitých útržků – jimž dává smysl teprve umístění v celku díla.

A pak je tu ještě onen Pachman, jemuž – a nejen jemu – protéká život v čerstvě porevolučním (ještě) Československu jaksi mezi prsty. Pachman – ústřední postava. Postava – hypotéza. Tykadlo vysunuté do určité vyprávěcí situace (*co to s ní jako udělá*). Postava, která je více katalyzátorem než hybatelem děje. Postava, která na sobě následky děje

okouší. Postava značně *nespolehlivá* (emigrovavší tu do Německa, tu do Tichomoří). Postava, jejíž existenci si nemůžeme být úplně jisti (říká *tohle* ještě Pachman? – anebo už Ryba?). Postava hlavní, která se ale také stává spíše z pocitu povinnosti (k ní uváděným přívažkem (*Nerovná honička*). Postava *literární* – v románu misty *klíčovém* – o níž se nakonec dočteme, že Pachman „*skočil z okna třináctého patra bytu v pražské čtvrti Novodvorská*“.

Jistě si říkáte: na jednu knihu a jednoho čtenáře by tohle stačilo. Nedosti na tom... Jisti si nemůžeme být ani jinými postavami (takovou Ester Barakovou) – ani fakty, která si navzájem protiřečí, takže Pachman musí střídat nejen místa svého pobytu v emigraci, ale také svá bydliště v čerstvě posametové *magické* Praze, svá zaměstnání – a trochu i svoji povahu.

Proč mi to tedy nevadí? – když jinou podobnou knihu bych odložil, právě cosi o blábolu. Čtu z piety? Z povinnosti?

Dílo ve stavu zrodu ponechává více prostoru mé fantazii a kreativitě. Nutí mne přemýšlet o takových věcech, jako – nakolik čtu jeho *fikční svět* na *palimpsestu světa reálného*, nakolik pak i ten reálný vnímám co iluzi, fikci. Zdali tedy vlastním tématem knihy (lhostejno, zda jde o skutečný autorův neb editořův záměr) není téma *výpovědi o* –. Respektive téma rekonstrukce této výpovědi. Kdyžtž je rekonstrukce zároveň dekonstrukcí; s výpovědí i světa, o němž tato referuje – i onoho, který jí svým vyradřováním vytvořil *psací plochu*.

Pomineme-li pasáže, jichž se bylo možno bez újmy na kráse zbýti (zde mám na mysli plané mudrování v závěru: *Poslední rok normálních lidí*), oceníme účtyhodné umělecké kvality torza: zde zmíním zejména napětí mezi halucinovanou atmosférou Prahy viděné *zdola* (o níž Jakub Šofar v *Salonu Práva* mluví jako o „*Lehce snové, trochu surrealistické*“) a snahou o pregnantní vyjádření (různé možnosti jsou naznačeny zřetěžením několika sloves za sebou; postupné zpřesňování výpovědi se děje za pomoci postupně rozvíjejících přívlastků – ale v téže funkci zde vystupují i přívlastky několikanásobné) – podobné tu jakýmsi definicím (postav; prostředí; doby, v níž se děj odehrává). To vše ve spojení s mistrným talentem pozorovacím: „*Nakazí-li se člověk ráno levným líbivým popěvkem z rozhlasu a je z toho znechucen, ví, že vysvobození přijde ve chvíli, kdy jej osloví někdo jiný.*“

„*[...] próza sestavená z dochovaných fragmentů zachycuje devadesátá léta na úrovni velkých společenských románů, po nichž rádi volávají kritici.*“ – vypomáhám si opět Jakubem Šofarem. Než si tedy vypomohu frází, pro niž by Oscar Ryba (Ladislav Koštejn; nar. 1963 v Děčíně) měl leda zdrcující ironii, přece jenom doplním, že k onomu románu tu ještě něco schází: velký, ucelený příběh. Který bohužel už nevznikne, protože – a teď ta fráze – *už začali kácet v našem lese*. A kácejí se stromy s dobrým, zdravým dřevem (bez ohledu na drsnou a rozbrázděnou kůru).

Ivo Harák

GIONO V NOVÉM POJETÍ

Jean Giono: Muž, který sázal stromy
Přeložil Jiří Reynek
Literární čajovna Suzanne Renaud, Havlíkův Brod 2006

Literární čajovna Suzanne Renaud nepochybně patří mezi nejzajímavější domácí nakladatelství. Většinu její knižní produkce spojuje přímá vazba k Bohuslavu Reynkovi, resp. k jeho rodině. Ostatně majitelkou nakladatelství je básníková vnučka Veronika Reynková. Knihy z tohoto nakladatelství se vyznačují precizní redakční přípravou a citlivým výtvarným zpracováním. Všechna kritéria kladená na krásnou knihu jsou zachována i u nového titulu, kterým je slavná povídka Jeana Giona *Muž, který sázal stromy*.

Mohlo by se sice zdát, že je zbytečné vydávat knihu, která u nás v posledních letech již několikrát vyšla (v překladu Zdeňky Stavinohové v nakladatelství *Vyšehrad*), když řada prací tohoto významného provensálského autora do češtiny zatím vůbec nebyla přeložena (např. autobiograficky laděný román *Jean le Bleu*) a řada zásadních překladů reeditována (především překlady Bohuslava Reynka pro Pojerovu *Atlantis: Preludium Panovo a Pahorek*), ale originální pojetí a vý-

borný překlad této knihy její nové vydání opravňuje.

Povídku tentokrát přeložil Jiří Reynek, který se dokonce s Gionem jako dítě jednou setkal, na což vzpomíná ve znamení-tém knižním rozhovoru s Alešem Palánem *Kdo chodí tmami*. Z něho se čtenář může dozvědět, s jakou láskou a obdivem k tomuto citlivému prozaikovi přistupoval Jiřího otec Bohuslav Reynek, který Giona při svých francouzských pobytech často navštěvoval.

Gionova povídka je drobným, ale přesto celistvým a působivým portrétem Elzéarda Bouffiera, muže, který sázal stromy. Bouffier, jemuž zemřela manželka i syn, se odvrátil od světa lidí a odešel do osamělé krajiny, kde se stal pasákem ovcí. Syrovou krajinu, vyprahlou a neúrodnou, se rozhodl zalesnit, protože právě v nedostatku stromů spatřoval počátek její churavosti. Cílevědomou a vytrvalou prací, kterou vykonával zcela anonymně a bez jakýchkoliv nároků, se mu podařilo skutečně dosáhnout svého cíle a pustá, suchá krajina byla vzkříšena k životu.

Přítomné vydání je pozoruhodné svým výtvarným a typografickým pojetím. Kniha je tvořena dvoustrannými ilustracemi Pavla Čecha, který se v nich rozumně soustředil na krajinomalby, vycházející z poutavých krajiných líčení v povídce. Ty sporadicky oživuje

dějovými odkazy (např. drobnou postavou poutníka-vypravěče nebo portréty Elzéarda Bouffiera) nebo je aktualizuje plošně pojatými záběry na různé předměty či nábytek z Bouffierova domku (stůl, zeď, ohniště...). Většina ilustrací je dále stylizována za použití motivů stromových listů, které se v některých případech symbolicky proměňují v oživenou krajinu.

Do těchto scén jsou postupně vkládány odstavce povídky (přibližně jeden nebo dva odstavce na dvojstránku). Toto neobvyklé rozčlenění je následně ještě gradováno: jednotlivé řádky odstavců jsou většinou nestejně dlouhé, což je tvarově přibližuje básním. Text tak citlivě vstupuje do krajiny, je jí obkloповán i pohlčován. Tato literárně-výtvarná komunikace přitom působí nenásilně. Její přirozenost je dána již charakterem Gionovy povídky. Vypravěč podává své svědectví o fascinujícím samotáři oddaném své touze po obnovení života v pustém kraji. Jednotlivá společná setkání, jejich podrobnosti, útržky tichých rozhovorů se plynule mísí s četnými náladovými záběry na krajinu dějiště.

V originálním pojetí přítomného vydání je linearita povídky narušena a příběh se proměňuje ve sled různorodých záznamů spojených dominantní linií krajiny (zdůrazněnou pro-

stvrdil svou mužnost... a jestli – paradoxně, ovšemže – nestačilo být na začátku mužem trochu méně, nezačít se hned rvát: „*Kam až by se dostal, kdyby napřel svou vůli rozumným směrem; s touhle energií a za ten čas by vlastně dokázal postavit nový dům.*“

Ale – ne že by literatura neměla klást otázky, možná na ně odpovídat a tak, čtenářskou rozkoš ale tuším u románu vyvolává především příběh. A Kari Hotakainen dostává pověsti ze záložky, příběh vypráví s lehkostí, v kompozici s citem pro rytmus střídá kapitoly – promluvy několika postav: kromě Mattiho a jeho ženy dostává prostor ještě policistka, realitní agent, sousedé, spokojená rodina z rodinného domku, policistka, veterán, jehož domek se nakonec Matti rozhodne koupit... Tempo vyprávění se neustále zrychluje, směrem ke konci knihy se častěji střídají vypravěči, finále knížky je

telkyni, podává žádost o rozvod. Matti dosavadní život plně věnoval rodině, ztratí-li ji, ztrácí všechno. Pouští se do války houževnatě s novou vervou.

Rodinu hodlá nazpět získat koupí rodinného domku, po kterém jeho Helena vždycky toužila. Po skromném veteránském domku, původně levném bydlení, na které po druhé světové válce přispíval stát vysloužilcům a přesídlencům z území zabraných Sovětským svazem. Tahle realie umožňuje Hotakainenovi stavět do působivého ironického kontrastu „starého“ a „nového“ muže, bojovníky různých válek. Rozdíl je ovšem v tom, že v klasické válce nebyl muž sám, mohl se spoléhat na velení a na kamarády. Zato bojovníci na domácí frontě se „*každý zvlášť zakopali na svém území*“. Náš bojovník je zároveň pěšákem i velitelem, sám akce plánuje a sám i provádí, připomíná tedy spíš univerzální vojáky ze speciálních jednotek.

Informace o nepřítelích (a nepřítelem je každý, poněvadž každý chce žít spokojený život se sekačkou a zahradním grilem, tj. případně zabírat místo Mattimu, jeho rodině, jeho sekačce a jeho zahradnímu grilu) sbírá rafinovaně a pečlivě, metodicky je třídí a vyhodnocuje. Bere ohled na fyzický i psychický stav vojska, tedy sebe, udržuje se v kondici a jejím případným výkyvům podřizuje plány svých operací. Zbaví se veškeré zbytečné záteže, plně se soustředí na svůj cíl.

V praxi vypadá jeho strategie následovně: je potřeba sehnat v nejkratší době co nejvíc peněz – Matti prodá úplně všechno, co může postrádat. Včetně věcí dřív nepostradatelných. Dává masáže. Dává erotické masáže. Přechovává kradené věci. Je třeba pochopit fungování trhu s realitami: Matti chodí na prohlídky, sleduje realitní agenty, dělá si poznámky o jejich zvycích a způsobu života, získává informace, pomoci kterých by je pak mohl vydírat. Je třeba pochopit mentalitu obyvatel rodinných domků: četba life-stylových časopisů, další sledování, další systematické zápisy, třídění – celá věda.

Mattiho strategie nepodléhá než logice – a je to logika, kterou pan spisovatel s gusem nastavil na stupeň *neúprosná*. To znamená logika, jejíž důsledky v realu budou nejprve lehce absurdní, potom těžce absurdní – a ke konci půjde o logiku šilence. A samozřejmostí je, že obratný spisovatel to dokáže postavit tak, aby si čtenář nebyl jistý, jestli ten šílenec není o něco méně šílený než všichni ostatní, čtenáře samotného nevyjímaje. Zajímavá je jistě i otázka, zda hlavní hrdina svým osamělým vlčím bojem

střednictvím ilustrací). Čtenář má pocit, jako by se mu do rukou dostal zápisník, cestovní deník (nebo skicář akvarelisty), nebo dokonce sbírka básní. Přepis prózy do veršů, k němuž zde došlo, výborně odkrývá básnickou šíři Gionova stylu. Jeho věty jsou nabitý citem a úžasnou obrazností (především u krajinných pasáží), která napomáhá syntetizovat různorodé emocionální a smyslové polohy, které se v povídce vyskytují. Stylová vroucnost je ovšem především v informativních pasážích (např. při poznámce o II. světové válce) vyvažována střízlivým jazykem. Tento funkční posun je reflektován i typografickým záznamem: řádky sice nejsou přímo zarovnány, což by bylo nesourodé s celkem, ale jsou přibližně stejně dlouhé. Dojem básně se v takových pasážích tedy ztrácí.

Jako by za celým tímto zpracováním rezonovala teze abbé Brémonda o tom, že verš vybízí čtenáře k stálému navracení se k němu, k opětovnému čtení a opájení se jím, zatímco věta prózy jej žene dál ke všem jejím zápletkám a rozuzlením. Takové knižní zpracování, jakým je přítomný svazek, je tedy vstřícné k imaginativním a emotivním kvalitám textu, dokáže čtenáře na jeho cestě během zastavit, ovlivňuje tempo jeho čtení, přitom díky citlivému ilustračnímu zpracování zachovává příběh a neoslabuje jej.

Karel Kolařík

VSTANOU NOVÍ BOJOVNÍCI

Kari Hotakainen: Na domácí frontě
Přeložil Vladimír Piskoř
dybbuk, Praha 2006

Molotovův koktejl je finský vynález. Za druhé světové války lihový průmysl přispěl výrazně k vojenskému zázraku: Finsko se po několik měsíců v tzv. zimní válce dokázalo bránit obrovské přesile sovětských vojsk. Ruská generální armáda přitom počítala se snadným a rychlým porážením západního souseda – kromě jiného i pro svou naprostou převahu v těžké vojenské technice. Zápalnými lahvemi, „věnovanými“ veliteli leningradského okruhu Molotovovi, dokázali Finové tento hendikep účinně snižovat.

Zač a oč bojoval finský muž čtyřicet, padesát let od skončení války? Matti Virtanen, hlavní hrdina knihy Kariho Hotakainena (* 1957) *Na domácí frontě* nebojuje, jak se zdá, o nic menšího, než o co šlo už tenkrát. Totiž – bojuje o všechno.

Své válce říká *sexuální, ženská osvobozenec* nebo *emancipační válka*, případně *boj na domácí frontě*. „*Patřil jsem do té skupiny, která se v naší zemi pustila do boje na domácí frontě a za ženskou rovnoprávnost (...) Domácí fronták vykonává všechny práce v domácnosti a rozumí ženě. V průběhu našeho manželství jsem dělal všechno to, co naši otcové nedělali nikdy.*“ To, že Matti pral, vařil, poklízal, vzorně se staral o dcerku a hleděl vyhovět všem manželčiným potřebám duchovním i fyzickým, to ovšem byla jen první fáze války. V ní náš válečník slavně zvítězil: dokonale pokoril tradiční rozdělení rolí mezi muže a ženu. V očích své manželky Heleny se proto ale nestal hrdinou – hrdinou asi může být jen skutečný muž. Tedy *mužný* muž, takový, který se nezřekl veškerých chlapeckých činností a radostí, soutěživý chlapík s žlázami plnými testosteronu.

Kari Hotakainen, podle záložky jeden z neplodnějších (česky ale doposud vyšla jen experimentální novela *Buster Keaton. Život a dílo. Ivo Železný*, 1999) a také nejoceňovanějších finských autorů (jen *Na domácí frontě* bylo oceněno cenou Finlandia a Cenou Severské rady pro literaturu), nechává Mattiho, aby svůj příběh začal vyprávět od bodu, kde první fáze emancipační války končí: žena nedokázala muže a jeho dosavadní boj ocenit, popichováním a spíláním do bačkor ho vyprovokovala k ráně – po které (paradoxně tedy po *klasicky mužské* agresii) okamžitě balí pět švestek, jedinou dcerku, stěhuje se k pří-

OZNÁMENÍ

Výstava **Dary a Nedary**, připravená nakladatelstvím Trigon, je k vidění v domě **U Zlatého prstenu** v Praze do 27. 8. 2006.

V pražské **Galerii Jaroslava Fragnera** je do 25. 5. 2006 otevřena výstava nazvaná **EUROPAN 8 CZ**.

Hommage a Sigmund Freud je podtitul výstavy **Vyvolavačí snů / Traumerreger**, která na vás čeká v **Galerii Rakouského kulturního fóra** v Praze. Představí se zde mj. díla Jiřího Georga Dokoupila, Jana Švankmajera nebo Johna Baldessariho. Výstava potrvá do 16. 6. 2006.

Ještě jednou Freud – v **Design centru ČR** v Praze jsou vystaveny **Smyslů plné pohovky pro Sigmunda Freuda** ke 150. výročí jeho narození. Zhlédnout ji můžete do 9. 6. 2006.

Moravská galerie v Brně vystavuje pod názvem **Celých deset** obaly CD navržené Karlem Halounem a Ludkem Kubíkem. Výstava potrvá pouze do 10. 6. 2006 v **ambitu Místodržitelského paláce** v Brně.

Táž galerie pak v **Uměleckoprůmyslovém muzeu** v Brně vystavuje hommage nazvanou **Artists for Tichý – Tichý for artists**. Nejde o Františka Tichého, ale o fotografa a malíře Miroslava Tichého z Kyjova. Otevřeno do 20. 8. 2006.

pak moderně (předpokládejme, že ještě pořád) v jedné kapitole sestříháno z pohledu několika postav, ve stále se stupňujícím tempu, místy po minutách. Zapálit textilní knot a rychle hodit.

Kromě čistě konstrukčních prostředků je potřeba pochválit výstižné dialogy a psychologickou uvěřitelnost jednání postav, a to i tehdy, když ty postavy dělají neuvěřitelné věci. Když přidáme také nové, neotřelé téma, mohla by se Hotakainenova knížka stát hitem sezony. Jestli ovšem není téma nové příliš – netroufám si to říct s určitostí, ale mám pocit, že muži zatím v Česku v ženské emancipační válce mnoho zákopů nevyhrabali. Ne že bychom nepřestávali být chlapáci a nestávali se noumy... jen při tom asi nebojujeme na domácí frontě. Jestli pak u nás někdy vstanou takoví noví bojovníci? (A taky budou slavit svá Pyrrhova vítězství.)

Gabriel Pleska

A ještě jednou Brno: **Capriccio – variace na dané téma** je název výstavy grafiky, malby a užitého umění ze sbírek Moravské galerie. Tuto výstavu navštivte v **Místodržitelském paláci** do 13. 8. 2006.

V Prachaticích se od 18. 5. 2006 otvírá **Muzeum české loutky a cirkusu**.

Loutky nás lákají i v Plzni. Výstavu Petra Kalfuse, nazvanou **Ze života loutek**, prohlédněte při své návštěvě Plzně v podzemí Galerie města Plzně do 25. 6. 2006. V nadzemí téže galerie je vystaveno do stejného data výtvarné dílo Milivoje Unkoviče (**Znamení osudu**).

Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem vystavuje do 25. 6. 2006 **fotografie Štěpána Grygara**.

Petr Kabeš

Ve francouzské kavárně ve Francouzském institutu v Praze se 29. 5. 2006 připomenou nedožití **65. narozeniny básníka Petra Kabeše**. Jste zváni od 18:30 hod. na přednes Kabešových veršů v češtině i francouzštině. Na večeru se vedle Kabešovy manželky Anny Kareninové objeví i básníci Petr Král a Miloslav Topinka. Hudební doprovod budou mít na starost Irena a Vojtěch Havlovi.

„Narodil jsem se ve Staré Pace roku 1894 jako pátý z osmi dětí.“ Autor Josef Jiříček se v závěru knihy skromně představuje, aby prozradil, že byl „členem redakce (...) měsíčníku Naše Praha, který trpěl tím, že zásadně vycházel neperiodicky“, a že odešel během války za práci do Německa, o čemž napsal svůj reportážní román *Parta 312*. „Zážitky z té doby popisují v této knize – kde jsem své osudy vylíčil v postavě dělníka Jirásky.“

Tehdy jsem při montáži přišel o levou ruku. Ještě během léčení začal jsem znovu psát: tentokrát opravdověji. Světodějně události prožívané v současné době mě přivedly na myšlenku, abych se pokusil o kronikářský záznam těchto dějů.“

Jak již bylo prozrazeno, snažil se autor o „kronikářský záznam“. Představuje partu mužů-kamarádů od jejich příjezdu na stavbu obří továrny na syntetický benzín kdesi v Německu přes jejich drobné, takové ty pánské, radosti (šachy, fotografování, mariáš) až po seznamování se s vzrušujícím životem práce. Jiříčkův popis je trochu monotónní, některé komentáře jako kdyby byly špatně opsány z ideologických příruček. Charaktery hrdinů, postav *Party*, jsou většinou již předem dány:

zámečník Jarka má v Čechách ženu s dítětem a jede si do Říše vydělat peníze. Kovář Vít umí mluvit o práci ze všech nejlépe a nejdéle, jeho ideologie je jasná a pevná: „*Chápal, že z minulosti je zřícenina, od níž včas uprchli všichni, kdo ji budovali a v ní žili. To, čemu se říká »národ«, nechali na pospas bouři a osudu.*“ Jirásek, který se trápí nad špatnou dostupností knih a vůbec celou kulturní pokleslostí pracujících. A smíšek Karel, oblíbenec všech, který v sobě nalezne dokonce básnické střevo? („*Ať Ti chutná vždycky chleba, / hodně štěstí, více zdraví, / dýmka Tvá ať dlouho dýmá, / ještě dlouhé věky...*“) A co teprve Oto, Pepek, Jirka... Skoro to všechno vypadá jako jedna velká idyla. Jenže pod všemi těmi řečmi o práci, národu, slavné dělnické síle, která si dovede poradit se vším, lze poznat, jak se s nikým právě takhle práce nemaznila. Vždyť stačí krátká ukázka ohledně jídla: „*Není to nouze či nedostatek, ale plné a hospodárné využití, aby bylo dosaženo rovnováhy a zajištěny přebytky pro nevidané případy. Jako v každém zaměstnání, tak i v kuchařském řemesle vznikají různé potíže. Bezmasé dny vyžadují plnohodnotné náhrady a v době, kdy není zelenina či ovoce, nutno vařit ze zásob, či opatřit si ná-*

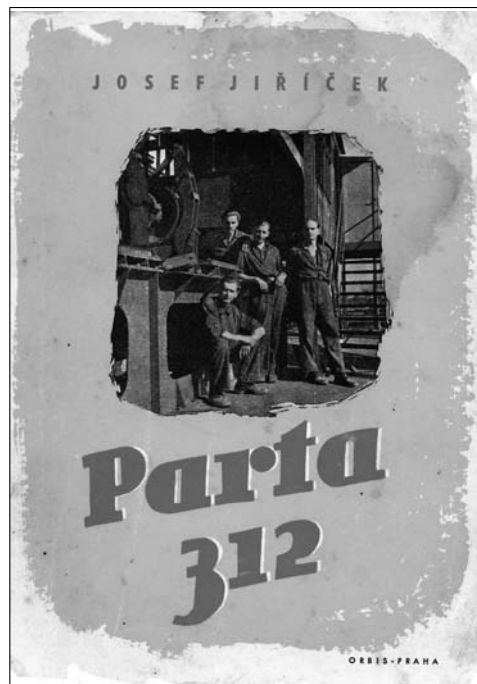
hradu z produktů dosažitelných v okolí.“ Pěkně, rozumně, demagogicky.

Stejně tak tu hlubinu je vidět z toho, jak jednotliví aktéři „dopadli“: na dělníka Svobodu spadla hromada písku při transportu materiálu. Ota, jenž propadl hazardu, byl sice omluven, že prý v dětství trpěl epilepsií, která se na něm podepsala, ale on se stal jedním z mnoha, kteří pracovním poměrem doslova jen prošli, ale jejichž hlavní cíl byl zřejmý – odejít z pracovního procesu v továrně. Stejně tak chlapec Jirka, který se chtěl vrátit domů a byl zadržen při přechodu hranic a uvězněn. Jirásek, tedy alter ego spisovatele, je při neopatrné manipulaci připraven o kus levačky. A tak i když je kniha prošpikovaná nejružnějšími ideologickými úvahami o správnosti práce, budoucnosti dělníka a skoro nikde se neobjeví ani příznak antisemitismu (snad kromě několika narážek typu: „*Vedle domovních dveří byla umístěna zcela malá, skromná tabulka: Bankovní dům. Menšími písmeny bylo uvedeno jméno, zřejmě nearijského původu.*“), je skoro kontraproduktivní. Tedy alespoň po tolika letech.

Evidentně tu měl vzniknout opravdový, čistý, dělnický románek-reportáž, který měl vychválit do nebe nacistické Německo. Na-

místo toho se *Parta 312* ukazuje jako fraška, stejná jako texty, které vznikaly o pět let později.

jar

VÝROČÍ

Michal Čapek

* 30. 5. 1966 Opava
† 3. 11. 1995 Praha

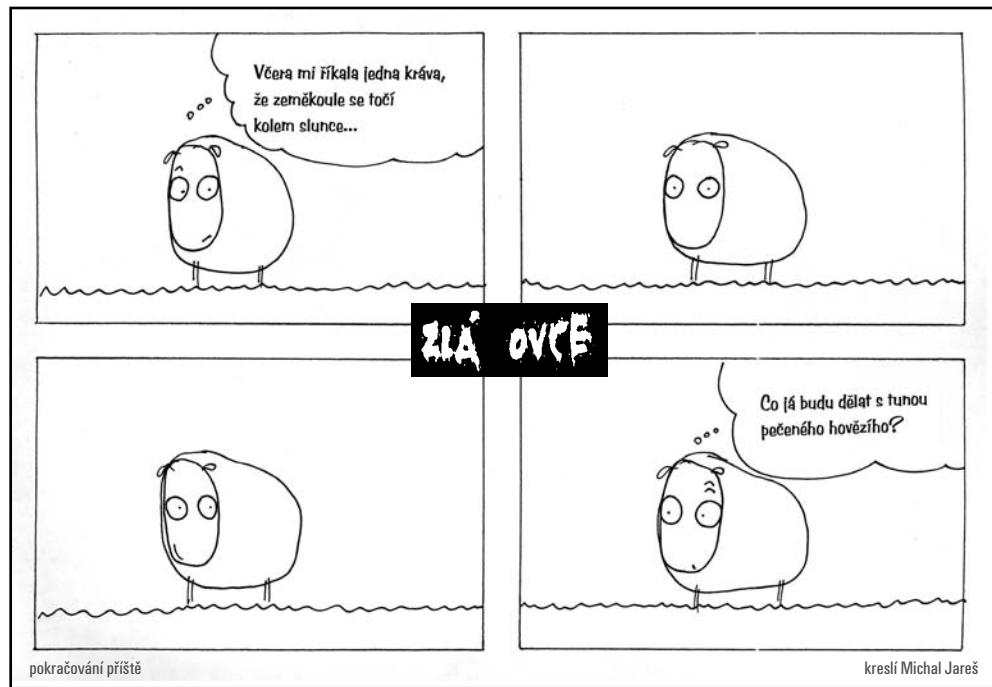
Pojď ke mně
Přístup blíž
Špatně vidím
Ach!
Ach jsi tak hladký
Mrdej mne pomalu
Něžně
Jsem už stará
Moc stará

a unavená
smrt

(Na zasněžení, 1999)

Dále si na přelomu dubna a května připomínáme tato výročí:

* 19. 5. 1906 Miloš Holas
* 21. 5. 1971 Milan Čiler
* 27. 5. 1916 Jaromír Měšťan
* 30. 5. 1916 Jan Hanč
* 31. 5. 1936 Jiří Kuběna

FEJETON

CO JE PSÁNO – FUNGUJE LÉPE NEŽ ZÁMEK U DVEŘÍ

O moci psaného slova a potažmo médií jsem se právě přesvědčil na vlastní kůži. A to díky tak banální věci, jako je oprava zámku (ke dveřím). Bydlím totiž v paneláku, kde se vše zamyká a cestou do bytu uplatním mnoho klíčů tíživých mou kapsu. Předposlední překážkou je zámek od společné chodby našeho patra – a ten se nedávno pokazil. Když se nezamklo na několik západů, fungovalo normálně, ale v opačném případě učinil z odemykání zkoušku trpělivosti: Těžko říci, jestli mě to štvalo víc cestou domů, když jsem v ruce třímá igelitku s nákupem z Delvity, případně nechtěl dlouho rachtat klíčem do ticha poklidné noci, neb často se vracím později než většina sousedů, nebo zda jsem si rozčarování užíval naopak cestou ven, věda, že chci-li stihnout určitou linku MHD, nesmím se s odemykáním párat déle než pět minut. Vychytralost závidy spočívala v tom, že se nakonec vždy nějak podařilo odemknout. A vzhledem k tomu, že na obou stranách dveří byla klika a někteří sousedé

nepřistoupili na možnost, že by nebyla chodba důkladně zamčena, nezbylo nám ostatním než několikrát denně zápasit s vrtochy fabky a uvažovat o tom, jak nás touha po bezpečí a jistotě a strach o majetek vhání do hazardní hry o vlastní svobodu.

Panelákový funkcionář Kudrnáč, pověřený opravou, bydlel v jiném patře a postrádal tuto dobrodružnou zkušenost, takže se oprava vlekla. Aktivní sousedka Otevřená, poukazující vtipně na požární předpisy, navrhovala, aby se alespoň na vnější stranu dveří přidělala koule, a tudíž by odpadla nutnost zamykat na jeden a více západů. Při náhodné konspirativní schůzce ve výtahu mne informovala, že obešla všechny partaje, ale některé z nich námitkou o možném požáru neobměkčila a ani s nápadem s koulí nepochodila, bohužel, zejména patrový jednatel Srna, pověřený stykem s domovním opravářem, patrtil ke konzervativnímu křídlu, navíc nosil neustále v kapse šroubovák a možná i toužil stát se jednou hrdinou, který svým řemesl-

ným umem v případě katastrofy osvobodí své sousedy ze žaláře.

Nechtělo se mi na podporu aktivní sousedky obcházet partaje i proto, že by to pro většinu z nich znamenalo tahat je z postele, a tak jsem jednou, přesně o půlnoci – s pocitem, že právě vykonávám magický rituál – sepsal výzvu. Stručně jsem v ní shrnul všechny traumatické momenty, které rozbitý zámek přináší a jaké ještě horší může přinést, nastínil jsem výhody koule na vnější straně dveří a vyzval k dočasnému nezamykání. Vše jsem vytiskl, barevně a velkými písmeny, přidal jsem podpis a papír na připomínky.

Po celý týden se nic nápadného nestalo, ale přece jen ubyla četnost zamykání a cítil jsem, že něco je ve vzduchu: Patrové veřejné mínění pomalu pracovalo. Koncem týdne už jsem ani jednou nenarazil na zamčené dveře. Začátkem dalšího týdne nevydržel tlaku psaného slova a – jak se dohaduji – narůstající četnosti sousedských debat na dané téma v době, kdy nejsem doma – ani zasněžený Srna a na papír pro připomínky při-

psal tužkou stručný vzkaz: „Nejde o zámek, ale vložku, koule není problém – stačí říct. Srna.“ Povzbudil mne tento úspěch vlivu médií (můj věstník byl zřejmě v historii patra první pokus oslovit písemně veškeré soupatrové sousedstvo) i připsal jsem: „Stačí-li říct – tož řekněme!“

Byl jsem zvědav, jak dlouho vydrží na dveřích tato nová, skrytá útočná „filipika“, a zároveň dupal o tom, že přece jen budu muset udělat pro věc něco více, sehnat telefon na Kudrnáče, uštvat Srnu atd., ale – stal se zázrak. Hned den po této výzvě, když jsem se vracel (opět v pozdnější hodině) domů, zaujal mne neobvyklý pohled: na zemi pod mou poštovní schránkou ležel jako jakési memento starý zámek. A když jsem dorazil do svého patra, viděl jsem na dveřích kouli. Nemusím dodávat, že dveře se daly skvěle odemknout. A patrový zpravodaj zmizel, patří minulosti. Jako každé staré noviny, kterým přeji, aby plnily svou užitečnou funkci (kdo slyšel slovo „nadále“, přeslechl se).

Václav Bidlo

Ročník XVII. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Michal Jareš, Gabriel Pleska, Božena Správcová, Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Hana Růžicková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: 110 00 Praha 1, Na Florenci 3, telefon 234 612 399, 234 612 398, fax 234 612 397. E-mail: tvar@ucl.cas.cz, URL: http://archiv.ucl.cas.cz. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Grafické a DTP zpracování Lucie Trnoblanská (2T DESIGN). Tiskne Ringier Print, a. s., Praha. Rozšiřuje A. L. L. production spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel.: 234 092 851, fax: 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz; http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru, tel.: 234 612 399 a PNS. Předplatné SR: L. K. Permanent s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel.: 00421 7/444 537 11, fax: 00421 7/443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. production spol. s r. o., PNS, Hvozďanská 3-5, Praha 4 a redakce. Předplatné může být hrazeno v valutách. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR – SONS – Na Harčí 9, P. O. Box 2, 190 05 Praha 9, tel.: 266 03 87 14, URL: http://www.brailnet.cz.

2006/10

MK ČR E 5151* ISSN 0862-657 X * F5151 46771 * 25,- Kč * 18. května 2006

tvar
LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK